

Гомельская вобласць

Галоўнае ўпраўленне адукацыі
Гомельскага аблвыканкама

Установа адукацыі
"Гомельскі дзяржаўны абласны
Палац творчасці дзяцей і моладзі"

ЗБОРНІК

матэрыялаў абласнога этапу
III Рэспубліканскага
фестывалю-конкурсу
даследчых праектаў навучэнцаў
"Нашчадкі традыцый"

Гомель
2023

Рэцэнзент:

Л. П. Кузьміч,
кандытат філалагічных навук
установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”

Н. І. Бокунь,
загадчык інфармацыйна-метадычным аддзелам
установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны абласны
Палац творчасці дзяцей і моладзі”

З. В. Пашкова,
метадыст установы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны абласны
Палац творчасці дзяцей і моладзі”

Складальнік:

Г. П. Саскевіч, метадыст

Рэкамендавана

абласным метадычным саветам шматпрофільных устаноў дадатковай
адукацыі дзяцей і моладзі

**Зборнік матэрыялаў абласнога этапу III Рэспубліканскага
фестывалю-конкурсу даследчых праектаў навучэнцаў “Нашчадкі
традыцый” / склад. Г. П. Саскевіч. – Гомель : УА “Гомельскі дзяржаўны
абласны Палац творчасці дзяцей і моладзі”, 2023. – 210 с.**

У зборніку прадстаўлены даследчыя праекты навучэнцаў устаноў
адукацыі Гомельскай вобласці, якія сталі пераможцамі і прызёрамі абласнога
этапу III Рэспубліканскага фестывалю-конкурсу “Нашчадкі традыцый” ў
намінацыях: “*Культурныя традыцыі і абрады роднага краю*”, “*Музычная
спадчына маёй Радзімы*” і “*Рукатворныя помнікі народнага мастацтва маёй
краіны*”.

Адрасаваны кіраўнікам, педагогам дадатковай адукацыі,
культарганізатарам, спецыялістам у галіне фальклору, усім, хто цікавіцца
пытаннямі выхавання навучэнцаў сродкамі беларускай народнай творчасці.

© Установа адукацыі
“Гомельскі дзяржаўны
абласны Палац
творчасці дзяцей і
моладзі”

УВОДЗІНЫ	4
НАМІНАЦЫЯ “РУКАТВОРНЫЯ ПОМНІКІ НАРОДНАГА МАСТАЦТВА МАЁЙ КРАІНЫ”	6
<i>Кафля. Самабытны сымбал беларускай культуры (ДУА “Цэнтр творчасці дзяцей і моладзі Чыгуначнага раёна г.Гомеля”)</i>	6
<i>Райскія птушкі веткаўскіх кніг (ДУА “Веткаўскі цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”)</i>	23
<i>Мілаградскія таямніцы: захоўваючы гісторыю, забяспечваем будучыню (ДУА “Рэчыцкі цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”)</i>	42
<i>Мінулае і сучаснасць драўлянай цацкі на Беларусі (ДУА “Сярэдняя школа №12 г.Светлагорска”)</i>	57
<i>Гарэтанныя гісторыі (ДУА “Цэнтр творчасці дзяцей і моладзі Цэнтральнага раёна г. Гомеля”)</i>	91
НАМІНАЦЫЯ “КУЛЬТУРНЫЯ ТРАДЫЦЫІ І АБРАДЫ РОДНАГА КРАЮ”	115
<i>Народнае свята “Саракі” ў Парычах (ДУА “Парыцкі раённы цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”)</i>	115
<i>“Чырачка” – абрад гукання вясны ў вёсцы Тонеж Лельчыцкага раёна (ДУА “Лельчыцкі раённы цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”)</i>	138
<i>Радзімы спадчына – наш гонар (ДУА “Цэнтр творчасці дзяцей і моладзі г. Калінкавічы”)</i>	160
<i>Я спляту сабе вянок (ДУА “Мазырскі цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”)</i>	177
НАМІНАЦЫЯ “МУЗЫЧНАЯ СПАДЧЫНА МАЁЙ КРАІНЫ”	196
<i>Дакрануцца да вытокаў (ДУА “Уваравіцкі цэнтр дзіцячай творчасці Буда- Кашалёўскага раёна”)</i>	196

УВОДЗІНЫ

Культура – складанае, шматплановае з'ява, пранізлівае ўсе сферы жыцця і дзейнасці грамадства і чалавека. Вобразна кажучы, культура – "душа" грамадства, аснова духоўна-маральных арыенціраў грамадзян, іх нацыянальнай самасвядомасці і патрыятызму.

Стагоддзямі ў Беларусі з пакалення ў пакаленне перадаюцца найбагацейшыя духоўныя каштоўнасці, якія праслаўляюць маральную сутнасць чалавека. У іх раскрываюцца высокія ідэалы добра і справядлівасці, павагі да навакольных, рашучага непрымання зла і гвалту.

У мэтах патрыятычнага і духоўна-маральнага выхавання вучняў праз далучэнне іх да каштоўнасцей беларускай культурнай спадчыны, вывучэння рэгіянальных народных традыцый і развіцця дзіцячай творчасці ў галіне беларускага народнага мастацтва, у адпаведнасці з загадам галоўнага ўпраўлення адукацыі Гомельскага аблвыканкама ад 04.01.2023 №6, ў чэрвені-верасні 2023 г. адбыўся абласны этап III Рэспубліканскага фестывалю-конкурсу праектаў навучэнцаў «Нашчадкі традыцый».

Конкурс аб'яднаў дзяцей, педагогаў, бацькоў у агульнай справе вывучэння, аднаўлення і асэнсавання традыцый і культуных здабыткаў нашай Радзімы. На абласны этап конкурсу было прадстаўлена 28 праектаў, аўтарамі якіх сталі больш за 100 навучэнцаў.

На конкурс былі прадстаўлены калектыўныя і індывідуальныя праекты навучэнцаў у трох намінацыях:

- “*Культурныя традыцыі і абрады роднага краю*” (народныя абрады і святы, народная тэатральная творчасць, вусная народная творчасць, традыцыйны побыт беларусаў);
- “*Музычная спадчына маёй Радзімы*” (народныя музычныя і харэаграфічныя традыцыі, песеннае, танцавальнае, інструментальнае мастацтва беларусаў);
- “*Рукатворныя помнікі народнага мастацтва маёй краіны*” (мастацкія творы дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, традыцыйныя рамёствы і промыслы беларусаў).

У кожнай з намінацый былі прадстаўлены праекты, якія накіраваны на даследаванне, захаванне, папулярызацыю традыцыйнай культуры беларусаў, мастацкую рэканструкцыю і творчае пераасэнсаванне народнай спадчыны ў сучасных умовах.

Аўтары праектаў прадэманстравалі шырокае кола інтарэсаў – гэта вывучэнне фальклорнага мастацтва, песень, танцаў, абрадаў сваёй мясцовасці, традыцыйных відаў дэкаратыўна-прыкладной творчасці (тэхналогіі ткацтва, вышыўкі і інш.), вывучэнне традыцыйнага побыту і народнай культуры свайго краю. Вынікамі праектнай дзейнасці сталі аднаўленне пэўных элементаў традыцыйнага мастацтва і стварэнне сучасных мастацкіх прадуктаў.

У конкурсе прымалі ўдзел навучэнцы ўстаноў дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі і ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі, педагогічныя работнікі,

якія ажыццяўляюць падтрымку праектна-даследчай дзейнасці і яе метадычнае суправаджэнне.

Праектныя работы навучэнцаў уключалі: пашпарт праекта, абгрунтаванне актуальнасці і ідэі праекта, тэарэтычны матэрыял па тэме і яго сціслы аналіз, апісанне даследчай, творчай дзейнасці (вывучэнне гісторыі, этнаграфіі, геаграфіі, культуры і мастацкіх традыцый роднага краю, сустрэчы з носьбітамі, наведванне музеяў і г.д.). Вопыт і вынікі былі прадэманстраваны ў відэароліках, у якіх аўтары прэзентавалі прадукты праектнай дзейнасці.

Рэспубліканскі фестываль-конкурс праектаў навучэнцаў “Нашчадкі традыцый” – гэта добры старт для развіцця творчых здольнасцей, даследчых кампетэнцый, развіцця творчага густу, творчай ініцыятывы дзяцей і моладзі па распаўсюджванні мастацкіх традыцый рэгіёна, пашырэнні кола аматараў беларускай народнай творчасці ў памкненні ведаць гісторыю сваёй краіны і шанаваць яе традыцыі.

У дадзеным зборніку прадстаўлены праекты навучэнцаў, якія былі накіраваны на заключны рэспубліканскі этап конкурсу.

НАМІНАЦЫЯ “РУКАТВОРНЫЯ ПОМНІКІ НАРОДНАГА МАСТАЦТВА МАЁЙ КРАІНЫ”

КАФЛЯ. САМАБЫТНЫ СЫМБАЛ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ

Аўтар праекта: Ігнаценка Сафія, 12 гадоў,
аб’яднанне па інтарэсах “Чароўны куфэрак”

ДУА “Цэнтр творчасці дзяцей і моладзі Чыгуначнага раёна г.Гомеля”
Кіраўнікі праекта: Фралова Таццяна Іванаўна, Паветка Вольга Сяргееўна,
Кашчэева Наталля Уладзіміраўна

Творчая абарона-
прэзентацыя
праектаў

Пашпарт праекта

Назва праекта: Кафля. Самабытны сымбал
беларускай культуры.

Тып праекта: творча-даследчы.

Адукацыйная вобласць: дэкаратыўна-прыкладная
творчасць.

Метады, выкарыстаныя ў праекце:

назіранне – збор фактаў пра беларускае кафлярства для наступнага
аналізу;

гістарыяграфічны аналіз літаратуры – дазваляе ўсталяваць навізну і
каштоўнасць гіпотэзы;

параўнальны метады – дазваляе параўнаць у гістарычным разрэзе
беларускую кафлю з еўрапейскімі формамі, вылучыць выключныя альбо
самабытныя з’явы кафлярства другой паловы XVII стагоддзя і пранікнуць у іх
сутнасць;

структурны – спрыяе ўпарадкаванню звестак аб беларускай кафлі,
уплыве беларускіх майстроў на развіццё кафлянага мастацтва Расіі XVII
стагоддзя;

практычны – вуснае апытанне, наведванне дзяржаўнай гісторыка-
культурнай установы “Гомельскі палацава-паркавы ансамбль”, стварэнне
інтэрактыўнага плаката, уласнай мадэлі пано з кафлі, запіс відэароліка.

Формы прадстаўлення вынікаў праекта: інтэрактыўны плакат
“По следам белорусского мастера”, уласная мадэль састаўнога дэкаратыўнага
пано з кафлі, відэаролік.

Установы і арганізацыі, ва ўзаемадзеянні з якімі выконваўся праект:
дзяржаўная гісторыка-культурная ўстанова “Гомельскі палацава-паркавы
ансамбль” (мастацкі аддзел музея), ганчарня гомельскага кераміста Гвоздзевы
Паўла Іванавіча.

Этапы рэалізацыі праекта:

падрыхтоўчы этап (снежань 2022 года – студзень 2023 года) – выбар
метадаў даследвання, збор матэрыялу і аналіз літаратуры па тэме, распрацоўка
эскіза будучага выраба;

асноўны этап (люты – красавік 2023 года) – наведванне дзяржаўнай гісторыка-культурнай установы “Гомельскі палацава-паркавы ансамбль” па ўзгадненню з загадчыкам мастацкага аддзела Літвінавай Таццянай Фёдараўнай, стварэнне дэкаратыўнага пано з кафлі, афармленне праекта, запіс відэароліка;

заклучны этап (май 2023 года) – падвядзенне вынікаў праектнай дзейнасці, мантаж відэароліка.

Уводзіны

Часамі самае маленькае знаходзіцца ў блізкай і цеснай сувязі з самым вялікім. Трэба толькі ўмець знайсці месца іх стыку.

Якуб

Колас

Ідэя напісання гэтага праекта ўзнікла не проста так. Адноўчы, разглядаючы выставачныя стэнды ў кабінёце нашага аб’яднання па інтарэсах, я звярнула ўвагу на незвычайную дошчачку з гліны: падобныя вырабы, але з іншымі сюжэтамі, я ўжо сустракала на фасадах гістарычных будынкаў нашага горада. Недалёка ад дошчачкі самотна ляжала “кніжка” пад назвай “Беларуская кафля” – гэта быў камплект паштовак з выявамі розных выглядаў кафлі. Ubачанае на іх мяне вельмі ўразіла, асабліва аб’ёмныя кафлі з сюжэтам і рознай афарбоўкай. Няўжо яны таксама зроблены з гліны? Чаму я раней не ведала аб такіх цудоўных вырабах?

Пазней, правёўшы невялікае вуснае апытанне пра кафлю сярод навучэнцаў аб’яднання па інтарэсах “Чароўны куфэрак” я зразумела: многія проста не чулі пра яе існаванне, а калі ўяўлялі, аб чым ідзе гаворка, то вельмі павярхоўна. Таму я і звярнулася да нашага педагога Таццяны Іванаўны Фраловай, каб даведацца пра сваю знаходку больш падрабязна.

Мэта праекта: папулярызацыя і захаванне адыходзячай матэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі праз аналіз культурна-гістарычнай каштоўнасці кафлі, звестак аб вядомых беларускіх майстрах.

Задачы праекта:

даследаваць гістарычныя аспекты развіцця беларускай кафлі, разгледзець яе віды і асаблівасці;

выявіць характэрныя рысы кафлянага мастацтва беларускіх майстроў; прадэманстраваць узровень высокага майстэрства продкаў, творы якіх сталі найкаштоўнейшымі крыніцамі матэрыяльнай і мастацкай культуры;

выканаць уласную мадэль дэкаратыўнага пано з кафлі;

стварыць інтэрактыўны плакат “По следам белорусского мастера”.

Аб’ект даследавання: беларуская кафля.

Прадмет даследавання: каробкавая паліхромная кафля.

Гіпотэза: ці праўда, што сакрэт вырабу каробкавай паліхромнай кафлі

захаваўся па гэты дзень, і я здолею зрабіць кафлянае пано пад кіраўніцтвам настаўніка?

Мы разгледзелі мноства літаратуры па тэме, каб пацвердзіць сваю гіпотэзу, але спыніліся на некаторых пытаннях:

Што такое “кафля” і чым яна адрозніваецца ад рускага “изразца”?

З якіх матэрыялаў выраблялася кафля, і як змянілася тэхналогія яе стварэння са старажытнага часу?

Ці засталіся ў крыніцах згадкі пра беларускіх майстроў, і калі так, то якім чынам яны паўплывалі на развіццё кафлянага мастацтва Расіі?

Ці можам мы выявіць кафлю на архітэктурных будынках горада Гомеля?

У ходзе даследавання намі вывучаны калекцыі асобных кафляў і комплексу кафляў, якія прадстаўлены на сайце цэнтральнага музея старажытнарускай культуры і мастацтва імя Андрэя Рублёва (Масква) [1], віртуальнага Рускага музея (Санкт-Пецярбург) [2], а таксама ў сацыяльных сетках Маскоўскага дзяржаўнага аб’яднанага музея-запаведніка “Каломенскае-Ізмайлава” [3].

Для параўнальнага аналізу беларускіх кафляў з еўрапейскімі формамі выкарыстоўваліся літаратурныя крыніцы і іншыя свабодныя інтэрнэт-рэсурсы.

Даследчая дзейнасць

Гліняны цуд

Адным з найкаштоўнейшых археалагічных помнікаў гісторыі народнай культуры і развіцця непасрэдна самога народа з’яўляюцца кафляныя вырабы. Яны могуць расказаць нам пра многае: аб развіцці навукі і мастацтваў, аб стварэнні імперый, аб рэлігіі, аб развіцці тэхналогій і культурным уплыве народаў адзін на аднаго – пра нашу гісторыю. Кафляныя вырабы, бадай што, самыя цікавыя са звычайных рэчаў, якія трапляюцца пры раскопках. Акрамя гістарычнай каштоўнасці, старажытныя кафляныя вырабы выклікаюць цікавасць як творы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

Кафля – гэта архітэктурны керамічны выраб у выглядзе пліты або крывалінейнай дэталі, які мае з адваротнага боку каробчаты выступ – румпу¹. Кафля як выраб мае цалкам заходнееўрапейскае вынаходніцтва. Яна з’явілася на тэрыторыі Германіі ў пачатку XIV стагоддзя і распаўсюдзілася па тэрыторыі Еўропы [4].

Першыя вядомыя нам кафлі на тэрыторыі Беларусі належаць да самага пачатку XIV стагоддзя (1308 год). Яны знойдзены ў час археалагічных

¹ Румпа – каробчаты выступ на заднім баку кафлі, прызначаны для яго мацавання ў муры печы або сцены.

раскопак у Полацку, Лідзе, Наваградку.

Першапачаткова кафля не мела мастацкіх якасцяў, а выконвала толькі практычныя функцыі: ужывалася для палягчэння скляпенняў і павышэння цеплааддачы печаў. З канца XV стагоддзя кафле часцей адводзілі асаблівую ролю ва ўпрыгожванні будынкаў, але ўжо з другой паловы XVII стагоддзя кафля атрымала важнае месца не толькі ў вонкавым абліччы будынкаў, але і ў інтэр'ерах.

Посудападобная кафля, якая атрымала назву па форме, што нагадвае керамічны посуд, з'яўляецца найбольш старажытнай. Па прапорцыях яна падзяляецца на два тыпы: гаршкападобную і міскападобную [5].

Гаршковая кафля ўжывалася і пазней XVII стагоддзя, асабліва ў вясковай мясцовасці. Але ў канцы XIV-пачатку XV стагоддзя адбываецца сінтэз мясцовых традыцый і дасягненняў заходнееўрапейскай культуры. З'яўляецца новы від кафлі – каробкавая.

Каробкавая кафля складаецца з вонкавай пласціны і румпы. З тыльнага боку такая кафля нагадвае каробку, адсюль і яе назва. Нягледзячы на знешнюю прастату, каробкавая кафля вельмі разнастайная. Яна можа быць мала-, сярэдне- ці вялікапамернай, мець квадратную ці прамавугольную пласціну, якая ў сваю чаргу магла быць плоскай, увагнутай ці паглыбленай, мець або не мець па краях рамку. Па наяўнасці ці адсутнасці пакрыцця палівамі (эмалямі) кафля падзяляецца на тэракотавую і паліваную (простую, а пры выкарыстоўванні ў пакрыцці паліў розных колераў – паліхромную).

Тэракотавая кафля – самая першая, а таму рэдка (канец XV-пачатак XVI ст.). Яна не пакрыта палівай і мае аднастайную роўную афарбоўку з сітаватым будынкам. Колер залежыць ад складу гліны і вар'іруецца ад светлага да цёмна-карычневага. Тэракотавая кафля была паўсюдна распаўсюджана ў Беларусі, аб чым сведчаць археалагічныя знаходкі ў Нясвіжскім замку. Яе хуткае распаўсюджванне не выпадкова: яна тыражавалася з дапамогай драўляных формаў. У кафлі, вырабленай у драўлянай форме, была відавочная перавага перад дарагой і працаёмкай разьбой па белым камені. Галоўная асаблівасць тэракотавай кафлі – разнастайнасць сюжэтаў.

Манахромная (паліваная, мураўлёная) кафля – атрымала назву “мураўлёная” з-за падабенства зялёнага колеру глазуры з колерам травы (напрыклад, кафлі з замка ў Нясвіжы). Таксама сустракаліся кафлі, пакрытыя карычневай і рудай палівай.

Па распаўсюджанасці зялёных паліўных кафлі доўгі час пераўзыходзяць

Фрагмент кафлі з жаночым партрэтам. Другая чвэрць-сярэдня XVI ст. Мазыр

Паліваная кутняя гзымсавае кафля. XVII ст. Чачэрск [6]

паліхромныя – цанінныя, але толькі ў пачным абліцоўванні. Гэта тлумачыцца іх адноснай таннасцю і больш прастай тэхналогіяй вырабу. У Беларусі за адзінкавымі выключэннямі паліва была злёнай [5].

Паліхромная (цанінная) кафля – уяўляе сабой пераход да тэхналогіі ангобнага² белага пакрыцця, размаляванага каляровымі эмалямі. Каларыт складаўся з белага, жоўтага, светлага і цёмна-зялёнага, блакітнага, цёмна-сіняга і карычневага колераў. Называлі паліхромную кафлю “цанінная” з-за назвы вокісу волава “цыны”, што надавала глазуры заглушаны белы колер. Набыць такую кафлю мог толькі багаты чалавек [4].

Кафлі таго часу адрозніваліся разнастайнасцю сюжэтаў, уключаючы выявы коннікаў, батальныя сцэны, птушак, яркіх па размалёўцы кветак, разнастайных парасткаў і пладоў.

З канца XVI па сярэдзіну XVII стагоддзя паліхромная кафля дасягнула свайго найбольшага росквіту. Менавіта да гэтых часоў належаць знаходкі паліхромнай кафлі, выяўленыя археолагамі ў Мінскім, Гродзенскім, Мірскім і Галышанскім замках, Мсціславе, Магілёве, Полацку, Оршы, Гродне, Шнэку, Крычаве, Віцебску, Слоніме, Нясвіжы і Заслаўі [5]. Усё гэта дэманструе, што кафляная вытворчасць у той час, генетычна звязаная з заходнееўрапейскім мастацтвам, набывае адначасова нацыянальныя рысы і становіцца часткай культурнай спадчыны Беларусі. У праекце мы разгледзім асаблівасці вырабу кафлі другой паловы XVII стагоддзя, якая непасрэдна звязана з мастацтвам беларускіх майстроў.

Таленты зямлі беларускай

Вытворчасць кафляў у Беларусі выходзіць за межы рэгіянальнага значэння. Нашы майстры аказалі значны ўплыў на развіццё не толькі беларускага, але і рускага кафлянага мастацтва. Гэтаму папярэднічала масавае перасяленне³ ў Расію беларускіх майстроў – носьбітаў новых тэхналагічных і мастацкіх прыёмаў з Барысава, Копысі, Шклова, Магілёва, Мсціслаўля, Дуброўна, Оршы, Обалі, д.Падгайцы, Полацка, Клецка. І гэта толькі звесткі з вядомых крыніц⁴. Як бачым, гэта была большая частка ўраджэнцаў Віцебскай і Магілёўскай абласцей, радзей – Мінскай. Майстры апынуліся на Маскоўскай Русі ў выніку вайны з Рэччу Паспалітай.

Шматкаляровая кафля з адлюстраваннем вазона з кветкамі. 1583. Мірскі замак.

Васкрасенскі сабор Новаіерусалімскага манастыра (фотаальбомы розных стагоддзяў) [7]

² Ангоб (франц. engobe) – дэкаратыўнае керамічнае пакрыццё, якое наносіцца на паверхню керамічнага вырабы і зачыняе колер або грубую структуру яго матэрыялу.

³ Перасяленне адбывалася рознымі шляхамі: добраахвотны выезд, “похолопливание”, наём.

⁴ Мастера-изразечники Москвы XVII – начала XVIII вв.: [Справочник / Фролов М. В.]. – М.: Ин-т «Спецпроектреставрация», 1991. – 70 с.

Кафляная вытворчасць беларусаў пачалася ў Іверскім Святаазерскім манастыры па загадзе патрыярха Нікана ў 1653 годзе. У першыя месяцы свайго кіравання патрыярх Нікан задумаў пабудаваць дакладную копію Іерусалімскага храма, і таму як ён сам быў архітэктарам, то пры перанясенні кафлянай справы ў Новы Ерусалім з Іверскага манастыра разам з тым былі пераведзены туды і першыя таленавітыя майстры з Копысі (знакамітага цэнтра кафлянай вытворчасці) і Мсціслаўля. Самыя вядомыя з іх – *Ігнат Максімаў і Сцяпан Іваноў (Палубес)*.

Першым архітэктарам Новага Іерусаліма стаў *Петр Заборскі*, які быў запрошаны з Мсціслаўля самім патрыярхам. Па яго распрацоўках выконваліся кафляныя кампазіцыі цэнтральнай частцы храма. Магчыма, самы таленавіты майстар памёр яшчэ падчас будаўніцтва манастыра ў 1665 г., дзе і быў пахаваны. Надпіс на яго надмагільнай пліце, умураванай у сцяну сабора, апавяшчае: “Июля 2 дня преставися раб Божий Петр Иванов сын Заборской, золотых, серебряных, изрядный ремесленный изыскатель, потрудившийся zde о украшении сея святыя церкви в ценинных и иных делех немалое время, и положен zde порядку... самого святейшего Патриарха” [8]. Гэта сведчыць аб тым, наколькі высока патрыярх быў удзячны выдатнаму майстру за яго працу і дапамогу ў будаўніцтве сабора.

З 1667 года майстры (усяго 31 чалавек) з Новага Ерусаліма былі пераведзены ў Зброевую палату Крамля. Яны займаліся мурам кафляных печаў, рабілі для печаў кафлі па ўказе рускага цара Аляксея Міхайлавіча Раманава, а таксама кафлі да палат Васіля Галіцына ў ахвотным шэрагу, кафлі да вонкавага аблічча будынкаў. Многія з іх жылі ў Ганчарнай слабадзе⁵. І нават на фоне таленавітых майстроў асоба *Сцяпана Іванова (Палубеса)* вядома вылучалася.

Аднак спачатку вызначым цікавыя звесткі з гісторыі, каб зразумець, якую назву кафля мела на Русі. Мы звярнулі ўвагу, што ў расходнай кнізе казённага загаду сустракаюцца пра тое, што ў 1668 годзе “...июня в 18 день по указу великого государя ценинных дел мастер Игнашка Максимов с товарищи пяти человек был пожалован тканью. А пожаловал их государь для подносу образцовых кафель” [9]. З вялікай доляй верагоднасці можна сцвярджаць, што паказаныя цару Аляксею Міхайлавічу кафлі былі выбітнай навінкой, інакш кажучы, па вызначэнні таго часу “ценинные” (рэльефныя і шматколерныя).

Адважымся з асцярожнасцю выказаць здагадку, што, магчыма, праз час пасля гэтай падзеі кафля атрымлівае назву “изразец”. Але чаму? І ці ёсць розніца паміж “кафляй” і рускім “изразцом”?

Вядома, што слова “кафля” на нашых землях з’явілася ў часы запазычання замежных слоў і паходзіць ад нямецкага “kachel”. На тэрыторыі Беларусі гэта паняцце галоўным чынам ужывалася для абазначэння кафляных вырабаў. з якіх выкладаліся паверхні печаў у канцы XVI-XX стст. А што

⁵ Ганчарная слабада – згадваецца ў гістарычных крыніцах з 1547 года. Узнікла як паселішча ганчароў (адсюль назва) і знаходзілася побач з царквой Успення.

наконт “изразца”?

Калі мы звернемся да слоўніка рускай мовы XII-XVII стагоддзя, то ўбачым, што “Изразцы – род вшитого украшения” [10]. У этымалагічным онлайн-слоўніку Г.А. Крылова⁶ напісана, што слова “изразец” утворана суфіксальным спосабам ад назоўніка “изразъ”, утворанага, у сваю чаргу, ад дзеяслова “разити” – “ударять”. Мабыць, першапачатковае значэнне слова “изразец” – “тое, што выразана”, або “образить”, інакш кажучы, ўпрыгожыць. У сярэднявечнай Русі ўжывалася для абазначэння керамічнага ўпрыгажэння абліцоўвання фасадаў храмаў і палацаў, печак і парадных пакояў.

“Изразец” паліхромны.
Першая палова XVIII ст. [1]

Такім чынам, мы можам зрабіць выснову, што “кафля” і “изразец” адрозніваюцца толькі назвай, але ж выконваюць аднолькавыя функцыі.

Звернемся да асобы *Сцяпана Іванова (Палубеса)*.

Беларускі майстар быў узяты на службу князем Трубяцкім і прывезены ў Маскву з Мсціслаўля на працу ў Новаіерусалімска манастыр, дзе працаваў гасударавым майстрам-кафляром, печніком.

Імя Сцяпана Іванова сустракаецца ў дакументах таго часу неаднаразова, на працягу амаль усёй другой паловы XVII стагоддзя. Адкуль узнікла такая дзіўная мянушка – невядома. Магчыма, таму, што кафлярства звязана з агнём, а ў ім мноства розных таямніц, якія ў народзе звязвалі з тагасветнымі сіламі. Тут, мяркую, можна пабачыць шмат сэнсаў, кожны знойдзе свой.

Кафляныя рэльефы Сцяпана Іванова адрозніваюцца дакладнасцю ліній, багаццем фарбаў, вобразным рашэннем. Ён уважліва прыглядаўся да прыроды, творча зменьваючы яе ў сваіх фантастычных творах, вывучаў працы старых майстроў. Майстэрні Палубеса знаходзіліся ў Ганчарнай слабадзе, вытворчасць кафляў у якіх з’яўлялася спецыялізаваным відам рамёстваў: з падзелаў працы, традыцый вучнёўства і перадачы “справы” ў спадчыну. Яго майстэрням належыла вядучая роля ў вырабе кафлянага строя маскоўскіх збудаванняў другой паловы XVII ст [11].

Гэта быў майстар узроўню Андрэя Рублёва. За талент свой, які не паддаецца разуменню сучаснікаў, і ўвайшоў у гісторыю. Як піша Уладзімір Караткевіч, “гэта стараннямі яго рук расцвілі на мурах маскоўскіх палацаў і цэркваў кветкі, гроны, зёлкі, павіныя пер’і. Білішчастая, вясёлкавая гульня святла і колераў. Залацістага, блакітнага, сіняга і колеру марской хвалі” [12].

Кафляная кампазіцыя “павінава вока” [7]

⁶ Этымалагічны анлайн-слоўнік рускай мовы Крылова Г.А. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://lexicography.online/etymology/krylov>

Сцяпанам Івановым была выканана кафляная кампазіцыя “*павінава вока*”, упершыню выкарыстаная ў Вакрасенскім саборы Нова-Іерусалімскага манастыра.

Кафлі на фасадзе Святадухаўскай царквы ў Салотчынскім Разанскім манастыры. Фота С. П. Носікава

У кампазіцыі прагледжваецца сімволіка Увакрасення Хрыстова, якая як у паганскай, так і ў хрысціянскай традыцыі выяўлялася ў ліку іншага і выявай паўліна. Гэты сымбал з’яўляецца вядучым матывам ў дэкоры сабора і сустракаецца ў некалькіх варыянтах. Апроч таго, па тэхніцы выканання “*павінава вока*” адносіцца да класічных узораў беларускай маёлікі.

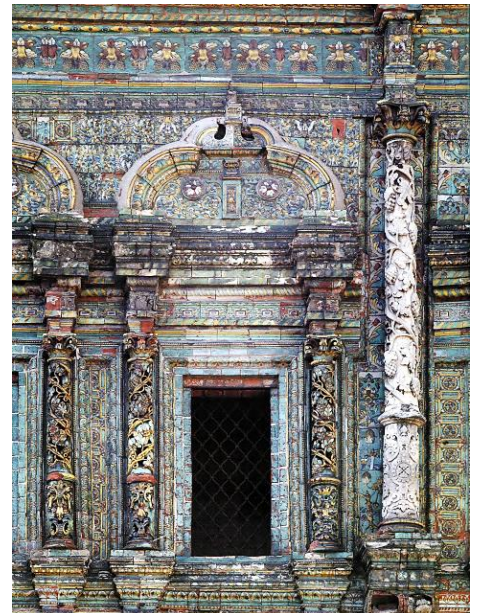
Храм упрыгожаны тысячамі і нават дзясяткамі тысяч рознакаляровых, бліскучых на сонцы кафляў. Прыём не толькі для Расіі, але і для Еўропы небывалы. “З усіх храмаў рускіх ні адзін, здаецца, не упрыгожаны так раскошна і багата кафлямі як Вакрасенскі сабор Новага Ерусаліма. Ён мае кафлі як унутры, так і звонку. Што асабліва цікава – кафляныя іканастасы – з’ява адзіная ў сваім родзе, ва ўсім нашым старажытным мастацтве” [13].

Ідэнтычныя па малюнку кафлі, вырабленыя, як мяркуюць, з дапамогай тых жа драўляных формаў, былі выкананы затым для царквы Рыгора Неакесарыйскага ў Маскве, Пакроўскага сабора ў Ізмайлава, царквы Андрэя Страцілата ў Андрэеўскім (Праабражэнскім) манастыры, а пазней, па іншых формах, – для сабора Іосіфа-Волацкага манастыра.

Так, у лісце архімандрыта Салотчынскага манастыра Ігната Шангіна, напісаным у 1691 годзе страпчаму Тарасу Жалябоўскаму, змяшчаецца просьба купіць для манастыра “тридцать херувимов и серафимов самого доброго и чистого мастерства”. Жалябоўскі знайшоў такіх толькі ў аднаго чалавека – Сцяпана Іванова. Неўзабаве кафлі ўпрыгожылі манастырскую царкву Святога Духа [11].

Шматгранны талент майстра, яго мастацкі почырк, дэкаратыўная і тэхналагічная смеласць былі настолькі самабытныя, што аказалі ўздзеянне не толькі на сучаснікаў, але і на пазнейшых мастакоў і архітэктараў.

Гаворка ідзе, у першую чаргу, аб стварэнні новага тыпу рускага кафлянага дэkorу – архітэктурнага – прызначанага для дэкарыравання фасадаў. Яскравым прыкладам падобнага дэkorу з’яўляецца Круціцкі царам⁷. У вырабе кафлі царамка

Круціцкі царам. Фрагмент кафлянага дэkorу. 1693-1694 гг.

⁷ Назва паходзіць ад крутога ўзгорка (круціцы) на беразе Масква-ракі.

прымалі ўдзел беларускія майстры, у тым ліку Ігнат Максімаў і Сцяпан Іваноў (Палубес). Майстры выканалі тэхнічна найскладанейшую задачу. Тысяча сто семдзесят вялікіх пяцікаляровых, прыгожых, з рэльефным раслінным узорам кафляў пайшло на своеасаблівы футляр, які “надзеў” церамак.

Гэты стыль можна гораха любіць і ім захапляцца, гэты стыль можна крытыкаваць і востра недалюбліваць, але заставацца да яго аб'якавым – вось што па-сапраўднаму складана.

Беларускія майстры прынеслі з сабой новую тэхніку вырабу шматколерных рэльефных эмалевых кафляў, якая не ўжывалася раней у Рускай дзяржаве: працэс, які патрабаваў не толькі тэхнічных ведаў і ганчарных навыкаў, але і валодання вытворчымі сакрэтамі вырабу палівы, а таксама мастацкі талент і вопыт. Яны наладзілі таксама вытворчасць буйных маёлікавых архітэктурных дэталей. Кафлянае мастацтва ў беларусаў пераймалі маскоўскія, калужскія, яраслаўскія ўмельцы.

Было б няправільным меркаваць, што распаўсюджванне кафляў працы беларускіх майстроў абмяжоўвалася рамкамі захаваных архітэктурных помнікаў. Многія будынкі на працягу стагоддзяў былі перабудаваны або знішчаны. Таму захаваныя архітэктурныя помнікі не могуць даць поўнага ўяўлення пра тое, наколькі шырока ў Рускай дзяржаве былі распаўсюджаны кафлі працы беларускіх майстроў [14].

Спадчына князя Паскевіча

У XIX стагоддзі вытворчасць кафляў у асноўным перамясцілася ў фабрычныя цэхі. Хутчэй за ўсё, гэта стагоддзе так і засталася б стагоддзем фабрычнай кафлі, калі б да старажытнай традыцыі не звярнуліся вялікія мастакі і архітэктары.

Аднак за зменамі ў архітэктуры і мастацтве керамікі стаяць не толькі гістарычныя падзеі, але – яшчэ ў большай ступені – канкрэтныя гістарычныя асобы, заказчыкі. Напрыклад, князь Фёдар Іванавіч Паскевіч (1823-1903 гг.), які ў 1856 годзе наслідаваў пасля смерці свайго бацькі Гомельскі маёнтак, актыўна цікавіўся рознымі мастацтвамі, разумеў іх. Да складання праекта капліцы-пахавальні князёў Паскевічаў у Гомлі, яе ўзвядзенню і дэкарыравання князь прыцягнуў самых выдатных майстроў свайго часу.

Каб больш даведацца аб гэтых падзеях, мы звярнуліся да загадчыка мастацкага аддзела *Музея Гомельскага палацава-паркавага ансамбля*,

кандыдату мастацтвазнаўства Літвінавай Таццяне Фёдараўне, якая займаецца даследаваннямі па тэмах, звязаных з пытаннямі гісторыі мастацтваў на тэрыторыі Гомельшчыны, у тым ліку архітэктуры. Таццяна Фёдараўна паведаміла нам аб гісторыі будаўніцтва ўнікальнага архітэктурнага

помніка, аб тым, чым былі упрыгожаны яго фасады, а таксама прадэманстравала нам праект афармлення капліцы М.Месмахера і фрагменты мастацкага аздаблення капліцы, якія засталіся пасля яе рэстаўрацыі.

Вывучыўшы навуковыя публікацыі, з якімі нам ласкава дазволіла азнаёміцца Таццяна Фёдараўна, мы адзначылі для сябе цікавыя факты, якімі жадаем падзяліцца.

М.Е.Месмахер.
Праект капліцы, 1880 год [15]

Капліца-пахавальня князёў Паскевічаў была ўзведзена ў Гомелі Ф.І.Паскевічам як культурна-мемарыяльны комплекс яго сям’і, якая валодала Гомельскім маёнткам з 1834 па 1917 г. Матэрыялы пастаўляліся з Гомеля, Пецяўбурга, Кіева, Варшавы, Берліна, выкарыстоўваліся і мясцовыя, у прыватнасці, для арыгінальнай абліцоўкі скляпенняў у пахавальні. Было задзейнічана шмат розных спецыялістаў і выканаўцаў, як буйных вытворчасцяў, так і невялікіх майстэрняў [15].

Немалую
ролю ў
геаграфіі
паставак
адыгрывалі
матэрыяльныя

Фрагменты мастацкага аздаблення
капліцы-пахавальні князёў Паскевічаў,
канец XIX ст

магчымасці, шырокае кола знаёмстваў у мастацкім свеце і прамысловая дзейнасць самога князя. У праектаванні капліцы-пахавальні прымалі ўдзел архітэктары Я. Чарвінскі, А. Пель, Ж. Майблём, М. Месмахер, а мастацкім афармленнем кіраваў акадэмік архітэктуры М. Месмахер разам са сваім бліжэйшым памочнікам О. Вегенерам. У стварэнні непаўторнага дэкаратыўнага вобраза збудавання ўдзельнічалі мастак-дэкаратар С. Садзікаў, мазаічная майстэрня Фраловых, архітэктар Л. Бенуа [15].

Капліца-пахавальня выканана ў так званым “рускім стылі” з элементамі маскоўскага дойлідства XVII ст. У аздабленні яе фасадаў і інтэр’ераў актыўна выкарыстоўвалі розныя керамічныя вырабы, пераважна з Пецяўбурга. На пачатковым этапе будаўніцтва капліцы гэта была кераміка для вонкавага афармлення, якая мацавалася адначасова з кладкай сцен цэглай і ўзвядзеннем даху.

Жніўнем 1870 г. датуецца ліст у Гомельскі маёнтка, дзе паведамляецца: “товарным поездом Санкт-Петербургской железной дороги отправлено в Витебск <...> 10 бочек с глиняными изразцами для гомельской замковой часовни”. Паколькі чыгунку да Гомеля яшчэ не пабудавалі, груз з Віцебска перавезлі рамізнікі [15].

Кафлі на фасадзе капліцы-пахавальні князёў Паскевічаў у Гомелі.

Сучасны від

Над кафлянымі панэлямі на сценах капліцы створаны жывапісныя выявы ў выглядзе арачных пано з арнаментальнымі бардзюрамі, у якіх заключаны сіметрычна скампанаваныя кампазіцыі з пераплеценых кветак, лісця, парасткаў і васьміканцовага крыжа. Паліхромныя ўзоры на квадратных кафляных плітках уяўляюць сабой камбінацыі квадрата і чатырохпалёсткавай кветкі жоўтага колеру на карычневым фоне. Сцены аформлены панэлямі, акрэсленымі фрызавай паласой кафлі зеленавата-блакітнага колеру.

У гады Вялікай Айчыннай вайны помнік сур’ёзна папсаваўся, але ж з ходам часу адрэстаўраваны і адкрыт для наведвання як музейны аб’ект. Капліца-пахавальня ў складзе Гомельскага палацава-паркавага ансамбля ўнесена ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь [15].

Разгледзеўшы кафлянае ўбранства капліцы, можна зрабіць выснову, што галоўнымі пастаўшчыкамі кафляных вырабаў былі майстры, а тэхналогія вырабу кафлі патрабавала асаблівых умоў працы і высокага майстэрства.

Сакрэты продкаў

Традыцыйны рэцэпт вырабу кафляў, на першы погляд, просты, аднак да гэтага часу невядомы многія тэхнічныя дэталі працэсу вырабу кафляў, набор інструментаў, які выкарыстоўваўся майстрамі, неабходныя прафесійныя навыкі, пра якія, магчыма, мы ніколі не даведаемся. У тыя часы майстар не меў у наяўнасці чыстых рэчываў, а здабываў іх з прыродных матэрыялаў, апрацоўваючы якія, імкнуўся да чысціні кампанентаў, але да канца яе не дасягаў. У гэтым і ёсць усё хараство кафлі. Цяжка з дакументальнай дакладнасцю аднавіць усе этапы тэхналагічнага ланцужка таго часу, але асноўныя – рэзка формы, фармоўка, сушка, абпал, а для паліўных кафляў і роспіс – былі абавязковыя [11].

Драўляная форма для вырабу рэльефных кафляў, XVI стагоддзе

Нарыхтоўваючы гліну, яе складалі на адкрытым паветры і давалі ёй вылежацца – яна замярзала, адтавала, мокла пад дажджом. Дзякуючы гэтаму, гліна становілася пластычнай, асабліва пасля таго, як яе добра перамялі, дадаючы напаўняльнікі, у першую чаргу пясок. Затым гліну набівалі ў драўляную форму з паглыбленым, “люстрыным” разьбяным малюнкам (кафляныя формы, або штампы, былі не толькі драўлянымі, але і глінянымі).

Потым на ганчарным крузе выцягвалі румпу. Магчыма, часам румпу

ляпілі асобна, а потым злучалі з тыльным бокам кафлі. Пасля таго, як гліна падсыхала, форму здымалі, кафлю дасушвалі да канчатковага ўсаджвання і абпальвалі ў горне. Румпы каробчатых кафляў пачыналіся ад самага краю пласціны. Прасушаны і злучаны з румпай выраб трэба было папярэдне абпаліць, а затым пакрыць сырымі пігментамі, інакш кажучы, распісаць. Пасля чаго кафлю адпраўлялі ў печ на паўторны абпал, падчас якога да чарапка⁸ прыплаўляліся рознакаляровыя крыючыя эмалі чатырох колераў – зялёнага, сіняга, белага і жоўтага, а таксама празрыстая карычневая паліва [11].

Каляровую гаму забяспечваў устойлівы хімічны склад. Для фону звычайна ўжывалі зялёны колер, ледзь радзей – белы, а яшчэ радзей – сіні, што тлумачылася, відаць, дарагоўляй эмалі. Таму часта сустракаюцца кафлі, афарбаваныя толькі чатырма фарбавальнікамі, без сіняга колеру. Майстры ўмелі ствараць розныя адценні зялёнага і атрымлівалі замест зялёнага бірузовы, замест сіняга – блакітны і замест жоўтага – аранжавы. Дасягалася гэта рознымі спосабамі.

Па падліках спецыялістаў, “пятицветие” кафляў уключае да 45 адценняў. Неабходнай умовай вырабу шматколерных кафляў была дастатковая глейкасць палівы: каб захоўвалася выразнасць малюнка пры абпале, расплаўленая эмаль не павінна была перацякаць за мяжу свайго колеру. У глухіх палівах цякучасць значна менш, чым у празрыстых, таму выкарыстанне менш цякучых паліў дазволіла пашырыць палітру колераў, якія выкарыстоўваліся на адной кафлі. А сустракаемыя на многіх кафлях падцёкі сведчаць, што кафлі абпальвалі ў вертыкальным становішчы [11].

Практычная дзейнасць

Сістэматызаваць атрыманую інфармацыю пра кампазіцыю “павінава вока” мы вырашылі ў форме інтэрактыўнага плаката “По следам белорусского мастера”, які стварылі з дапамогай анлайн-сэрвіса Genial.ly (дадатак). На наш погляд, такі візуальна прывабны кантэнт будзе больш цікавым для сучасных дзяцей і падлеткаў, а таксама больш даступным (кожнаму жадаючаму дастаткова адправіць спасылку на плакат ці ўручыць QR-код).

Каб праверыць нашу гіпотэзу, мы перайшлі да вырабу кафлянага пано сваімі рукамі. Па нашай задумцы, пано ўяўляе сабой выставачны ўзор, таму мы не сталі рабіць румпу.

Для таго, каб стварыць пано, нам спатрэбілася: шамотная гліна, дошка для лепкі, вільготная губка, качалка, пятля або сашчэпка, вечка розных памераў, стэкі, шыла або іголка, пэндзаль, белая гліна, рознакаляровы ангоб (сіні, зялёны).

Памеры эскізу:

пано (цалкам): 30х30 см;

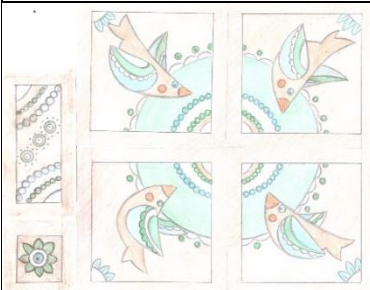
адна плітка галоўнай кампазіцыі: 10х10 см;

пліткі, якія абрамляюць кампазіцыю: 5х5, 5х10 см.

⁸ Чарапок – керамічны матэрыял пасля абпалу.

Увесь тэхналагічны працэс вырабу кафлі заняў 1,5 месяца і складаўся з наступных этапаў:

1 этап – падрыхтоўка эскіза

Спачатку сюжэт будучай кафлі мы перанеслі на паперу, каб вызначыць прапорцыі асноўных дэталей, іх спалучэнне адзін з адным і спосабы лепкі. Пры выбары тэмы эскіза для кафлі важны густ і пажаданні, самыя розныя ідэі або творы мастацтва, якія дарагія сэрцу аўтара. Наш выбар паў на птушак, акружаных гірляндамі пацерак. У апошняй трэці XVII стагоддзя складовыя пано з выявай птушак набылі надзвычайную папулярнасць, а ў наш час птушка з'яўляецца сімвалам 2023 года – Года міру і стварэння.

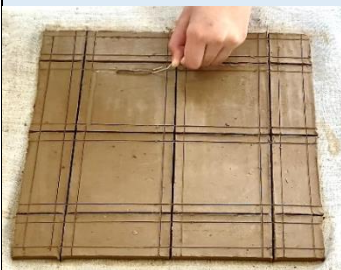
2 этап – стварэнне кафлі

Для стварэння пано нам спатрэбілася два кавалкі гліны. Першы – для асноўнага пласта кампазіцыі, другі – для дадатковых элементаў. З першага

кавалка гліны скачваем шар і сплюшчваем паміж далонямі, кладзём на край тканіны і накрываем.

Качалкай праз тканіну раскачваем пласт таўшчынёй каля 8 мм. Шылам намячаем контуры пано.

Робім паглыбленні пры дапамозе сашчэпкі.

З другога пласта таўшчынёй 3-4 мм выразаем рэльефныя элементы малюнка (птушкі, крылца). Усе элементы

размяшчаем на пано, прымяраючы іх згодна эскізу.

3 этап – упрыгожванне пано

Каб намеціць контур роўных акружнасцей, выкарыстоўваем вечкі розных памераў або нарыхтоўкі з кардона.

Паступова прыляпляем дэталі з выявай птушак і дэкаратыўныя элементы пры дапамозе шлікера і прыціскаем да пласта. Дадатковыя дэталі можна зляпіць з кавалачкаў гліны, шарыкаў.

Шылам або іншым вострым прадметам намячаем элементы ўпрыгажэння пано і ўзорныя лініі малюнка. Гатовы рэльеф апрацоўваем, выкарыстоўваючы фактуру і штампы, якія пакідаюць неабходныя характэрныя адбіткі. У нашым выпадку гэта каўпачкі ад фламастараў, стрыжань ручкі без пішучага наканечніка, стэкі.

4 этап – афарбоўванне

Пакідаем кафлю на некалькі дзён (1-3 сутак) пад тканінай у цёмным месцы. Далей прымаемся за нанясенне фарбы згодна эскізу. Мы выкарыстоўваем белую гліну, сіні і зялёны ангоб.

5 этап – абпал

Гатовы выраб адпраўляем на абпал у печы пры тэмпературы 950 градусаў. Астуджваем.

Для надання блыску акупаем знешнюю частку выраба ў бескаляровую глазуру і зноў абпальваем пры тэмпературы 1000 градусаў.

Гатовы выраб астуджваем у гарызантальным становішчы.

Заклучэнне

Выраб кафлі – яркая з’ява культурнага жыцця беларускага народа. Унікальная традыцыя вырабу здзіўляе і зачароўвае. Заставацца аб’ектам да кафлі па-сапраўднаму складана. Яна дазваляе па-іншаму зірнуць, на, здавалася б, даўно знаёмы горад, а збудаванне, упрыгожанае кафляй, становіцца не толькі прыцягальным, а таксама набывае сваё непаўторнае аблічча. Але сёння кафлю наўрад можна назваць самым папулярным відам дэкаратыўна-прыкладной творчасці, і прычына такой тэндэнцыі ў тым, што крамная плітка ўжо даўно не падобная на тую, якой упрыгожвалі печы, падлогі дома і знешні фасад будынкаў да XX стагоддзя.

Нельга сказаць, што наша гіпотэза цалкам пацвердзілася. Гэта звязана з тым, што многія тэхналогіі вырабу паліхромнай кафлі XVII стагоддзя згублены, альбо так і засталіся сакрэтам майстроў. Аднак вынік нашай практычнай дзейнасці даказвае: зрабіць кафлі самастойна або пад кіраўніцтвам настаўніка магчыма. Мы не выкарыстоўвалі драўляныя альбо гіпсавыя формы ў працэсе вырабу. Каляровую гаму нам забяспечваў не ўстойлівы хімічны склад, а звычайны ангоб розных колераў і белая гліна. Але мы выбралі не менш працаёмкі працэс і ўпрыгожвалі гліняную пласціну сваімі рукамі. Гэты выбар не сапсаваў агульны выгляд кампазіцыі, а прыўнёс свайго роду іскрынку.

Упершыню ўбачыўшы наш гатовы выраб, я адчула гонар і цяпло на душы. На розум прыйшлі словы яраслаўскага кераміста-рэстаўратара Аляксея Аляксеевіча Ягорава, якія я прачытала ў артыкуле аб кафлі незадоўга да заканчэння праекта: “дело это такое, что с математикой чистой знаться не хочет, чутья, любви к себе просит. И если сердце себе не опалишь вместе с изразцами, секрета «образца ценинного» – так в древности называли изразец – не откроешь, души его не почувствуешь...” [16].

Праект дапамог нам па-новаму зірнуць на Беларусь і яе таленавітых продкаў. У мяне не засталася сумненняў, што, на першы погляд, маленькая дошчачка захоўвае ў сабе шмат сакрэтаў і сувязь пакаленняў, бо мастацкія творы дэкаратыўна-прыкладной творчасці – гэта не толькі вырабы, якія створаны ў пэўнай тэхніцы, – гэта яшчэ і пра людзей, якія іх стваралі, пра драмы і трагедыі, пра вялікія ўчынкі. Калі я адчуваю сябе часткай беларускага народу, у мяне з’яўляецца нейкая адказнасць, што я працягваю жыццё тысяч людзей, якія жылі да мяне. Кафля не толькі заслугоўвае вывучэння і захаплення – яна, як і раней, мае патрэбу ў ахове. У нашых сілах захаваць сакрэты продкаў і пранесці іх у будучыню, хоць і ў сучасным чытанні, – гэта мяне натхняе.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Центральный музей древнерусской культуры и искусства имени Андрея Рублева [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.rublev-museum.ru/collection/tiles>.
 2. Виртуальный русский музей [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://rusmuseumvrm.ru/reference/classifier/typology/izrazci/index.php>.
 3. Московский государственный объединенный музей-заповедник «Коломенское – Измайлово» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://vk.com/mgomz>.
 4. Беларускае кафлярства / А. А. Трусаў. – Мінск: Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, 1993. – 56 с.
 5. Археалогія Беларусі. У 4 т. Т. 4. Помнікі XIV-XVIII стст. / В. М. Ляўко, М. Ф. Гурын, Ю. А. Заяц і інш.; пад рэд. В. М. Ляўко і інш. – Мінск : Бел. навука, 2001. – 597 с.
 6. Беларуская кафля. Камплект паштовак / тэкст А. А. Трусаў; рэдактар Т. Улевіч [і інш.]; фота: В. А. Бараноўскі, Л. З. Ліпніцкі [і інш.]. – Мінск : Выдавецтва “Беларусь”, 1995. – 2 с. тэксту, 33 асоб. паштовак у вокл.
 7. Воскресенский Ново-Иерусалимский монастырь [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://n-jerusalem.ru>.
 8. Новый Иерусалим во времени и пространстве [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://ierusalem.ru>.
 9. Российский государственный архив древних актов (РГАДА). Ф.396, оп.2, кн.322 : 176 (1667/1668).
 10. Словарь древнерусского языка (XI-XIV вв.) : в 10 т. / ред. Р. И. Аванесов. – М. : Русский язык, 1991. – 559 с.
 11. Баранова, С. И. Изразцовая летопись Москвы / С. И. Баранова. – М.: Русский импульс, 2012. – 232 с.
 12. Караткевіч, У. С. Мсціслаў. Эсэ пра гісторыю і людзей адной зямлі / У. С. Караткевіч. – Мінск : Беларусь, 1985. – 140 с.
 13. Материалы по истории русских одежд и обстановки жизни народной: Вып. 1-4 / изд. В. А. Прохоровым. – СПб., 1881-1885. – 4 т.
 14. Абецедарский, Л. С. Белорусы в Москве XVII в. / Л. С. Абецедарский. – Минск : Издательство БГУ им. В. И. Ленина, 1957. – 62 с.
 15. Літвінава, Т. Ф. Капліца-пахавальня князеў Пскевічаў – помнік архітэктуры Гомельскага палацава-паркавага ансамбля / Т. Ф. Літвінава // Беларускі гістарычны часопіс. – 2021. – №8. – С. 19–26.
 16. Миловский, А. С. Скачи, добрый единорог: очерки / А. С. Миловский. М. : Издательство «Детская литература», 1982. – 63 с.
- Крыніцы, выкарыстаныя пры стварэнні відэароліка**
17. Телеканал «Культура». Моя любовь – Россия! Золотой век русского изразца [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://youtu.be/WRv2GYE1oD8?feature=shared>

**Інтэрактыўны плакат
“По следам белорусского мастера”
(композиция “павлинье око” в убранстве зданий XVII века)**

Genially – гэта шматфункцыянальная платформа, з дапамогай якой можна стварыць шэраг аўтарскіх адукацыйных матэрыялаў: інтэрактыўную прэзентацыю, інтэрактыўны плакат, дыдактычныя гульні, інфаграфіку, тэсты. Нягледзячы на адсутнасць рускамоўнай версіі, яна даволі простая ў выкарыстанні. Пасля рэгістрацыі вы атрымліваеце магчымасць стварэння разнастайнага кантэнту, у тым ліку на аснове прапанаваных шаблонаў. Дзякуючы ім, лягчэй стварыць жаданы кантэнт.

Вось што у нас атрымалася.

Каб цалкам азнаёміцца з кампазіцыяй “павінава вока”, скарытайце QR-код або перайдзіце па спасылцы: <https://clck.ru/34c7a2>.

РАЙСКІЯ ПТУШКІ ВЕТКАЎСКІХ КНІГ

Аўтары паректа: Коўшар Паліна, 14 гадоў, Гаршця Павел, 12 гадоў,
аб'яднанне па інтарэсах “Бу-Магія”,

Прыходзька Яўгенія, 12 гадоў,
аб'яднанне па інтарэсах “Мультиплікацыя”
ДУА “Веткаўскі цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”

Кіраўнікі праекта: Сівакова Наталля Васільеўна, Кісель Марына
Валер'еўна, Малафеева Кацярына Аляксандраўна

Творчая абарона-
прэзентацыя праектаў

Пашпарт праекта

Назва праекта	Райскія птушкі веткаўскіх кніг
Тып праекта	Творча-даследчы
Адукацыйная вобласць	Дэкаратыўна-прыкладная творчасць (дэкаратыўны роспіс)
Метады, выкарыстаныя ў праекце	Пошукавы (выбарка і аналіз літаратуры). Даследчы (экскурсіі ў Веткаўскі музей стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р.Шклярава). Аналітычны (аналіз вынікаў, афармленне праекту). Практычны (роспіс вырабаў).
Формы прадстаўлення вынікаў праекта	Прэзентацыя праекта. Майстар-класы. Стварэнне відэароліка. Выраб эскізаў. Роспіс эка-торбаў. Распрацоўка міні-гульні.
Установы і арганізацыі, ва ўзаемадзеянні з якімі выконваўся праект	Дзяржаўная ўстанова культуры “Веткаўскі музей стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава”

Уводзіны

Багатая і ўнікальная кніжная культура Веткаўшчыны. Сюды, на беларускія землі, пачынаючы з 1680-х гадоў, з усіх канцоў Расіі неслі людзі сваю духоўную ежу. Гэта былі перш за ўсё старадрукаваныя і рукапісныя кнігі, якія сталі незапатрабаванымі на Русі пасля царкоўных рэформаў сярэдзіны 17 стагоддзя. Багацелі манастыры і цэрквы, якія бесперапынна папаўняліся рэдкімі выданнямі і рукапісамі. Збіраліся і асабістыя калекцыі. Пасля першай “выганкі” Веткі ў 1735 г. з Пакроўскага мужчынскага манастыра было вывезена 682 кнігі. Іншая крыніца сцвярджала, што з Веткі адпраўлена 807 кніг і паўтара мяшка рукапісаў. Ужо толькі гэтыя лічбы кажуць аб былой велічы і славе гэтага манастыра.

Кнігі, якія захаваліся ў Веткаўскім музеі страабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р.Шклярава, вядома ж, крупінка, якая дайшла да нас. Але і яна захоўвае для нас унікальны матэрыял. І не толькі ў духоўным плане ці ў галіне кнігадрукавання і палеаграфіі. Практычна кожная кніга, старадрукаваная або рукапісная, змяшчае шматлікія запісы, пакінутыя ўладальнікамі ў розныя часы. Гэта дзясяткі і сотні аўтарскіх, уладальніцкіх, дароўных, купчых, падзейных і іншых запісаў. Кожныя з іх паведамляе нам цікавую інфармацыю, набліжае да нас даўно мінулыя часы. Яны гучаць галасамі памерлых продкаў, перадаюцца з пакалення ў пакаленне як самая каштоўная спадчына.

У кнігах, якія сталі аб’ектам нашага даследвання, маецца шмат выяў разнастайных птушак. Яны спяваюць песні, дзяўбучь ягады, лётаюць і живуць. Нам стала цікава: чаму іх так шмат, чаму менавіта птушкі, а не іншыя жывёлы?

Мэта праекта: высьвятленне значэння і значнасці вобразаў райскіх птушак і распаўсюджванне іх выяў сродкамі дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва.

Задачы праекта:

- сабраць і сістэматызаваць матэрыял аб выявах птушак у рукапісных і старадрукаваных кнігах, якія захоўваюцца ў Веткаўскім музеі страабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава;
- прааналізаваць вытокі зацікаўленасці веткаўскіх майстроў вобразамі птушак;
- даследаваць вобразы птушак з стараабрадніцкіх рукапісных кніг;
- распрацаваць эскізы для роспісу для распаўсюджвання вынікаў праекту;
- зрабіць калекцыю эка-торбаў і распісаць іх.

Гіпотэза: вобраз птушкі быў вельмі важны для нашых продкаў, таму яго так часта майстры выкарыстоўвалі ў аздабленні кніг, і мы можам глыбей пазнаць духоўны свет і гісторыю сваёй мясцовасці, калі заглянем у рукапісныя кнігі.

Тэрмін рэалізацыі праекта: верасень 2022 – май 2023.

Этапы рэалізацыі праекта

№п/п	Змест дзеянняў	Тэрмін
Падрыхтоўчы этап		
1	Пошук тэмы	Верасень-кастрычнік 2022 г.
2	Азнямленне з літаратурнай спадчынай Веткаўшчыны	
3	Абмеркаванне праблемы. Пастаноўка мэты і задач	
4	Планаванне работы над праектам	
Асноўны этап		
1	Наведванне Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р.Шклярава	Лістапад 2022 г. – люты 2023 г.
2	Даследчая работа	
3	Распрацоўка эскізаў для роспісу	
4	Пашыў эка-торбаў і іх роспіс	
5	Майстар-клас па роспісу	
6	Распрацоўка міні-гульні	
Заклучны этап		
1	Падвядзенне вынікаў дзейнасці	Сакавік-май 2023 г.
2	Афармленне праекта “Райскія птушкі веткаўскіх кніг”	
3	Запіс відэароліка	

Даследчая дзейнасць Асноўная частка

Пачатак гісторыі Ветка адносіцца да 2-й паловы XVII стагоддзя. Тады ў выніку рэлігійнага расколу, які адбыўся ў Расіі ў сярэдзіне стагоддзя, у паўднёва-ўсходняй частцы сучаснай Беларусі з'явілася адгалінаванне стараабрадніцкіх паселішчаў, якое вылучыла з сябе і ўласна Ветку – цэнтр, які меў Веткаўскі Пакроўскі манастыр, а ў ім адзіную ва ўсім праваслаўным свеце царкву “стараго ўзору”.

Сюды, на беларускія землі, на працягу двух з паловай стагоддзяў неслі стараабраднікі сваю “духоўную ежу”, зберагаючы яе больш за ўласнае жыццё. Першыя звесткі пра кнігі старавераў Ветка пакінуў сакратар Каралеўскай камісіі Пётр Полцаў, які праводзіў тут расследаванне 18 студзеня 1690 г.

Аб велізарных кніжных багаццях стараверскіх манастыроў і скітоў згадвалі ўсе даследчыкі XIX – пачатку XX ст., вылучаючы пры гэтым Веткаўскі Пакроўскі мужчынскі манастыр. У сваім данясенні ў міністэрскую канцэлярыю ад 14 кастрычніка 1735 года (пасля першай “выганкі” Ветка) палкоўнік Сыцін паведамляў, што ён адабраў у мястэчку 682 кнігі, *“да особливо разных мелких книжек полтора мешка”*.

Супрацоўнік музея Святлана Іванаўна Лявонцьева расказала нам, што захавальнікамі старажытных рукапісаў і збіральнікамі старадрукаваных кніг, адрынутых новай галіной праваслаўя, былі стараверскія манастыры і цэрквы. Падчас экскурсіі ў музей мы даведаліся, што заснавальнікі веткаўскіх манастыроў (Пакроўскага, Лаўрэнцьева, Макарава, Нікольскага) адрозніваліся “выбітным розумам”, вялікай начытанасцю і імкнуліся сабраць пры манастырах багатыя бібліятэкі. А кнігі сцякаліся ў веткаўшчыну літаральна з усёй Расіі. Стараабраднікі, імкнучыся захаваць старажытныя кнігі, куплялі іх у манастырах, цэрквах, набывалі на кірмашах. Так складаліся многія не толькі манастырскія, але і прыватныя зборы кніг. Мы ведаем, што збіральніцкая дзейнасць веткаўчаніна Ф.Р. Шклярава, якая пачалася ў канцы 1960-х гг., паслужыла асновай для стварэння музея ў Ветцы. Ён сабраў у родных мясцінах унікальную бібліятэку

старадрукаваных і рукапісных кніг. Працягнулі гэтую традыцыю калекцыявання і захавання старажытных кніг і супрацоўнікі Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый. Зараз ва ўнікальнай калекцыі музея налічваецца каля 600 друкаваных і рукапісных помнікаў XVI – пачатку XX ст.ст.

Зацікавіліся мы кнігамі, калі пабачылі выявы райскіх птушак падчас экскурсіі ў музей. Мы пачалі шукаць звесткі пра птушак, разглядаць і замалёўваць іх выявы.

Мы адкрылі для сябе, што ў кнігах прадстаўлены ўвесь птушыны свет, які ўключае ў сябе сімвалічных і фантастычных персанажаў. Гэтыя птушкі жывуць, спяваюць, дзяўбуць ягады, чысцяць пёркі і размаўляюць па-людску. Некаторыя садзяцца на расліны. Часта можна разгледзець цалкам рэалістычных птушак, напрыклад, соў і сокалаў.

Асаблівую ўвагу прыцягнула да сябе кніга, якую супрацоўнікі музея называюць “рукапісам з-пад саламянай страхі”. Нам расказалі, што дэкаратыўнасць гэтага рукапісу дасягнула вышэйшага ўзроўню. Гэта кніга “Праздники певчие” 1822 г. Разгарнуўшы кнігу, падаецца, што майстру падуласны ўсе мудрагелістыя формы разнастайнага расліннага арнаменту, якім багата аздоблена амаль кожная старонка кнігі. Гісторыя з’яўлення гэтай кнігі ў нашым музеі цікавая і дзіўная.

Гісторыя рукапісу з-пад страхі: “Пра тое, што ў вёсцы Косіцкая захоўваецца старадаўняя кніга, супрацоўнікам музея распавялі салдаты, якія былі ліквідатарамі ў Чарнобыльскім рэгіёне. Хтосьці з іх ліквідаваў наступствы аварыі ў старой слабадзе Косіцкая. Мянjalі саламяны забруджаны дах на адной з хат – і пад ёй, у куце гарышча, заўважылі загорнутую ў тканіну старадаўнюю кнігу, якую перадалі гаспадарам. Музейшчыкі адразу адправіліся туды. Старая жанчына неахвотна паказала рэч. Толькі пасля доўгіх угавораў яна дастала яе з-за вобразаў у чырвоным куце. Пад простаай кардоннай вкладкай выявіўся блок сіняватай паперы ручнога вырабу. Гэта былі рукапісныя “Праздники певчие”. Палі кнігі былі вельмі шырокія, для таго каб можна было абрэзаць іх пры перавокладцы. Аднак гэтую кнігу не перапляталі другі раз. Для іншых мэтай выкарыстоўвалі яе старонкі: частка шырокіх палёў унізе старонкі спатрэбілася, мабыць, для бытавых мэтай – іх проста няроўна абрэзалі нажом. У далёкім 1934 годзе, калі зачынялі царкву Сергія Раданежскага, гара старажытных кніг была выкінутая на вуліцу і чакала вывазу і пахавання на абшчынным “глінішчы”. Але ноччу хтосьці прабраўся міма задрамаўшага вартаўніка і выратаваў ужо адарваны ад дубовай вкладкі і абрэзаны на самакруткі кніжны блок.” [1]

Трагічнасцю невядомых падзей вее ад старых старонак рукапісу. Пра тое, што здарылася з кнігай, маглі б расказаць толькі райскія птушкі, якія гуляюць па старонках. Але яны маўчаць. Хто збярог кнігу ад поўнага знішчэння? Як пад саломай захаваліся нятленнымі напісаныя далікатнымі фарбамі птушкі?

Калі кнігу даставілі ў музей, супрацоўнікі змаглі пагрузіцца ў свет рукапісу. Гэта кніга не проста аздоблена застаўкамі, буквіцамі, канцоўкамі ў

раслінным стылі, яна – вобразнае ўвасабленне райскага саду. Мы ўбачылі, як у ёй дэкаратыўныя матывы суседнічаюць з амаль рэалістычнымі кустамі і травамі. Гэта разнастайнае па паходжанню арнаментальнае багацце было ператворана мастаком у прастору, асяроддзе пражывання дзясяткаў жывых істот – рэальных і міфалагічных. Разгортваем кнігу і бачым, як па яе старонках гуляюць сокалы, прарочыя зязюлі, пеўчыя птахі чысцяць пер’е, дзяўбуць ягады... Па буквіцах, як па цудоўнаму дрэву, паміж птушкамі скачуць вавёркі. Пад квітнеючым кустом нібы размаўляюць паміж сабой паўлін і пава – сімвал неўміручасці.

На 53-й старонцы пад канцоўкай маецца ўладальніцкі запіс: “Собственность с(вя)щенника Иосифа Чалова 1920 г.” Па архіўных дакументах устаноўлена, што ўладальнік кнігі быў жыхаром вёскі Косіцкая і настояцелем царквы Сергія Раданежскага, а пазней служыў святаром у царкве ў вёсцы Ачэса-Рудня. Магчыма, гэта ён сам схаваў кнігу на гарышчы пасля спусташэння і закрыцця Косіцкай царквы ў 1935 годзе. Захаваў каштоўныя старонкі ў сваім доме, употай ад хатніх на доўгія гады, пакуль яны не знайшліся, хоць і ў такія сумныя часы.

Незвычайны каларыт гэтай кнігі, які вылучаецца разнастайнымі адценнямі ззяючага бірузовага колеру, які гарманічна спалучаецца з кінавар’ю і охрай.

Мясцовым мастакам была не чужая ўся каларыстычная гама з мноствам разнастайных адценняў. Прыгажосць шматкаларовага свету стала правобразам раю, а радаснае гучанне фарбаў адпавядае кананічным тэкстам і перадае іх эмацыянальнасць. *“Радости вся исполнила еси, вышняя и нижняя ты совокупила одигитрие. Тем же радостно и согласно ныне небо и вся земля зовет ти.”*

Мы засяродзілі сваю ўвагу на некаторых птушках, якіх прапануем разгледзіць падрабязней.

Птушка Алканост. Гэта птушка-дзевы, райская птушка, якая прыйшла з антычнай культуры. Аблічча ў яе жаночае, цела – птушынае, а голас салодкі, як само каханне. Чалавек, які пачуў спевы Алканоста, ад захаплення можа забыцца на ўсё на свеце. Птушка не прыносіць зла. З гэтай птушкай у старажытнарускай кніжнасці звязвалася паданне пра дні алканосныя, калі Алканост адкладае яйкі ў марскую глыбіню і выседжвае іх, седзячы на паверхні вады. У гэты час ён уціхамірвае буры. На галаве Алканоста звычайна малюецца карона. Своеасаблівая рыса – наяўнасць рук. У адной руцэ Алканост трымае райскую кветку, у другой – скрутак, у якім гаворыцца, што за праведнае зямное жыццё ў раю чакае аддача. Алканост была прыкладам праявы чароўнага промыслу.

Малюнак 1 - Алканост

Малюнак 2 - Сірын

Птушка-Сірын. У славянскіх міфах райская птушка, якая мае чалавечае аблічча. Асаблівы талент у паўптушкі да спеваў. Глыбокі і зачаравальны голас Сірын здольны пазбавіць волі і простага смяротнага, і бога. Толькі пачуўшы спева Сірын, любы чалавек губляе волю і слепа ідзе за істотай.

“Старыя расказвалі калісьці, што раніцай на Яблычны Спас прылятае ў яблыневы сад птушка Сірын, якая сумуе і плача. А пасля поўдня прылятае ў яблыневы сад птушка Алканост, якая радуецца і смяецца. Птушка змахвае з крылаў жывую расу і змяняюцца плады, у іх з’яўляецца дзіўная сіла – усе плады на яблынях з гэтага моманту становяцца гаючымі.

Таму і нельга спажываць яблыкі да Спасу.” Ефімія Марціянаўна Шаўчэнка, стараабрадніца, жыхарка зніклай вёскі Косіцкая.

Малюнак 3 - Сокал і сава

Смелы дзённы сокал і мудрая начная сава. Яны з’яўляюцца сімваламі першай і апошняй літар грэцкага алфавіту, «альфы» і «амегі». Нашы продкі верылі, што першая і апошняя літары алфавіту прадстаўляюць яго ўвесь, выяўляюць ідэю цэласнасці, паўнаты і завершанасці. Гэта аснова і сутнасць кніжнай сакральнай мудрасці. Сокал і сава сядзяць на пляцёнцы, а ўвесь астатні алфавіт тоіцца ў старажытным перапляценні. Паводле легенды менавіта сокал прынёс на зямлю агонь – іскру ад сонца.

Малюнак 4 - Паўлін і пава

Паўлін і пава. Сімвалы неўміручасці. Паўлін – сонечная птушка (гэты сэнс быў вядомы яшчэ ў Егіпце), была для майстроў вобразам захавання вечных каштоўнасцей. Мастак напісаў птушак з усёй свабодай фальклорнага ўяўлення. Так праявіў сябе жывапісны стыль веткаўскіх кніжных майстроў.

Неаднаразова знішчэнні веткаўскіх манастыроў прывялі да таго, што высокапрафесійнае кніжнае мастацтва шмат у чым стала народным. З манастыроў яно перайшло у дамы слабажан. Гэта адна з прычын таго, што ў дэкоры рукапісных кніг назіраецца вялікая разнастайнасць.

Акрамя названых птушак, у веткаўскіх кнігах ёсць і іншыя, менш распаўсюджаныя, але не менш яркія і цікавыя.

Малюнак 5 - Арол

Малюнак 6 - Ластайка

Малюнак 7 - Голуб

Арол – Божая птушка, цар, уладыка нябёсаў. Ён распараджаецца, каму быць на нябёсах, а каму не. Арол звязаны з нябеснымі стыхіямі і кіруе імі. Ёсць павер'е, што арол адводзіць градавыя хмары ад палёў і ратуе ўраджай.

Ластайка – чыстая, святая птушка. Заступніца сям'і, нездарма яе называюць дамавітай гаспадыняй. Ластайка – весніца вясны. У песнях яе называюць ключніца, бо яна прыносіць з-за мора залатыя ключы, якімі адмыкае лета і замыкае зіму.

Голуб – свяшчэнная птушка, увасабленне Духа Святога, увасабленне дабра і прыгажосці. Менавіта ў голуба і пеўня не можа ператварыцца д'ябал. З голубам звязваюць ўяўленні пра каханне і шчасце. Вядомая і міратворчая роля гэтай птушкі. У калыханках часта згадваецца пра голуба, які буркае і заспакойвае дзіця. Голуб можа быць і птушкай-прадвеснікам – папярэдзіць пра пажар або смерць.

Зязюлі – прарочыя птушкі. Яны прадказваюць замужжа і колькі гадоў жыць чалавеку.

Пеўчыя (райскія) птахі – яны сустракаюцца амаль на кожным малюнку, бо кніга была створана для спеваў. Паміж радкамі тэксту, падобна насенню, прарастаюць старажытныя ноты-гакі, таму і мноства розных птушак пасяліліся на старонках рукапісаў. На жаль, з-за іх фантазійнасці і простага выявы не заўсёды дакладна атрымоўваецца вызначыць, якая канкрэтна гэта птушка.

Малюнак 8 - Зязюля

Малюнкі 9,10,11 - Пеўчыя (райскія) птахі

Механізм рэалізацыі праекта

Практычная частка

Гэтак жа мы ўбачылі, што не толькі самі птушкі знайшлі адлюстраванне ў кнігах. Таксама мастакі-стараабраднікі ператвараюць у птушыныя лапы вертыкальныя элементы, на якіх стаяць буквіцы “П” і “Н”.

Зрабіўшы аналіз літаратуры, мы сталі думаць, як перанесці цудоўных птушак з веткаўскіх кніг у паўсядзённае наша жыццё. Доўга думаць нам не давялося.

Мы вырашылі размаляваць ужытковыя “шэрыя” рэчы і пасяліць на іх вясёлых, яркіх персанажаў. Мы выбралі менавіта роспіс, таму што гэта адносна проста ў вырабе від дзейнасці, і матэрыялы даступныя і танныя.

Дэкаратыўны роспіс – гэта унікальны від творчасці. Распісныя вырабы, асабліва роспіс па дрэве, гліне, тканіне (куфары, посуд, мэбля, дываны) былі распаўсюджаны ў Беларусі пачынаючы з XV ст. За шмат гадоў існавання роспісу ў ім стварыліся свае традыцыі і вопыт. У асноўным гэта раслінныя арнаменты і геаметрычныя ўзоры. Мы ж вырашылі, што наш роспіс будзе ў выглядзе райскіх птушак. Дэкаратыўны роспіс па тканіне ў нашым выкананні будзе з’яўляцца як бы працягам рукапіснага аздаблення веткаўскіх кніг.

Мы вырашылі спачатку паспрабаваць свае сілы ў роспісе эка-торбаў. З дапамогай нашага педагога дадатковай адукацыі мы распрацавалі некалькі эскізаў птушак, якія нам сустрэліся на старонках кніг.

Малюнак 12 - Буквіцы “П” і “Н”

Малюнак 13 – Праца над вырабам эскізаў

У выніку працы у нас атрымалася 8 эскізаў: Алканост, Сірын, галубы, паўлін і пава, сава і сокал, райская птушка (дадатак 1).

Малюнкi 14 i 15 – Праца над пашывам i распісам эка-торбы

Наступным на чарзе было пашыць эка-торбы. Мы купілі матэрыял (лён чорнага, белага, сіняга і блакітнага колераў) і пачалі працаваць. Чорны колер мы выбралі спецыяльна, бо на ім распіс падаецца больш яркім. І такая торба не будзе маркая.

Калі торбы былі гатовыя, мы распрацавалі тэхналагічную карту (дадатак 2) для іх распісу. У рабоце над праектам мы выкарыстоўвалі тэхніку так званага свабоднага распісу. Гэта досыць доўгі і працаёмкі працэс. Але затое самы эфектны. Малюнак атрымліваецца жывы і непаўторны.

Спачатку мы перанеслі малюнак на тканіну з дапамогай капіявальнай паперы. Для гэтага мы выкарысталі жоўтую капіявальную паперу, каб было бачна на чорнай тканіне. Пасля трэба было зрабіць падмалёвак белай фарбай: так асноўны колер фарбаў будзе лажыцца раўней і будзе выглядаць ярчэй. Для белай і сіняй тканіны мы выкарыстоўвалі капіявальную паперу чорнага колеру.

У выніку працы ў нас атрымаўся набор з 8 распісных эка-торбаў.

Малюнак 16 – Набор эка-торбаў

Каб распаўсюдзіць веды аб выніках нашага прэкта, а таксама ў рамках супрацоўніцтва, частку эка-торбаў мы перадалі ў Веткаўскі музей стараабрадніцтва і беларускіх традыцый. А яшчэ ў праграме LearningApps мы распрацавалі міні-гульню, якая дапаможа ўсім жадаючым пазнаёміцца з птушкамі веткаўскіх кніг і іх кароткім апісаннем.

Магчыма, вы спытаеце: “Чаму ж усё ж такія сады і райскія птушкі?” І.С.Абрамаў (1874–1960), этнограф, краязнаўца, гісторык літаратуры, у 1907 годзе пісаў: *“Ветка адкрываецца погляду неяк нечакана, з прыгожасьцямі хаткамі і частымі вясёлымі садкамі, якія цягнуцца паралельна рацэ”*.

Адна жыхарка вёскі Арагодня І.С. Кушнэрава ўспамінала: *“Агародаў не трымалі, усё сады... Сады вялікія. Чаму любілі? А як жа не любіць – і ў раю ёсць сады.”* Можна таму майстры веткаўскія так любілі выкарыстоўваць гэты вобраз у сваіх працах.

Працуючы над праектам, мы яшчэ раз упэўніліся ў важнасці вывучэння гісторыі свайго краю, сваёй зямлі. З дапамогай простае кнігі мы даведаліся пра цікавую гісторыю стварэння нашага гарадка, аб яго ўнікальных традыцыях, і паўдзельнічалі ў аднаўленні і распаўсюджванні іх сярод веткаўчан.

Па QR-коду можна пазнаёміцца з міні-гульнёй “Райскія птушкі веткаўскіх кніг”

Заклучэнне

Тэма райскага саду і птушак, прарастання, росквіту, пладоў – найглыбейшы вобраз пісьменства. Як духоўны пасеў тэксты прарастаюць і даюць ураджай у душах людзей. Старажытная тэхніка пісьма быццам на ўзараных “лінейках-разорах сеіць асобнае насенне-буквіцы”. Набор літар у ранніх друкаваных выданнях таксама блізкі да выявы насення. А ў рукапісах яны напісаныя птушыным пяром, што сімвалізуе іх нябеснае паходжанне і сыходжанне ў чалавечы свет.

Цалкам відавочна, што веткаўскія майстры, чытаючы і вывучаючы старажытныя рукапісныя кнігі, выкарыстоўвалі іх мастацкія каштоўнасці, але і ставіліся да кніг як да цэлага свету, мікракосмасу. Таму ўсе кампаненты райскіх матываў, пакладзеныя ў аснову веткаўскага стылю, увабралі энергію розных крыніц.

Райскі вобраз становіцца ці ледзь не галоўным у культуры Веткі, а вобраз райскага саду з птушкамі стаў асноўным у яе мастацтве. Ветку неаднаразова спальвалі, але нібы райская птушка фенікс з агню і попелу яна зноў і зноў расце дзівоснымі садамі і храмамі. У кнігах, і так багата ўпрыгожаных складанымі архітэктурнымі формамі, балканскай пляцёнкай, галовамі арлоў, маскамі-лічынамі, барэльефнымі галовамі херувімаў, з’яўляюцца, расцвітаюць хупавыя кветкі, галіны, пасяляюцца птушкі.

Улюбёным матывам з’яўляюцца птушкі, якім нягледзячы на стылізацыю, шмат у чым ўласцівыя рэалістычныя рысы. Гэтак жа веткаўскія рукапісы адрозніваюцца спецыфічным каларытам. Па-першае, колеравая гама не абмяжоўваецца двума-трыма фарбамі. Па-другое, у ёй пераважаюць вельмі цёплыя колеры – чырвоны, тэракотавы, блакітны, аранжавы, зялёны.

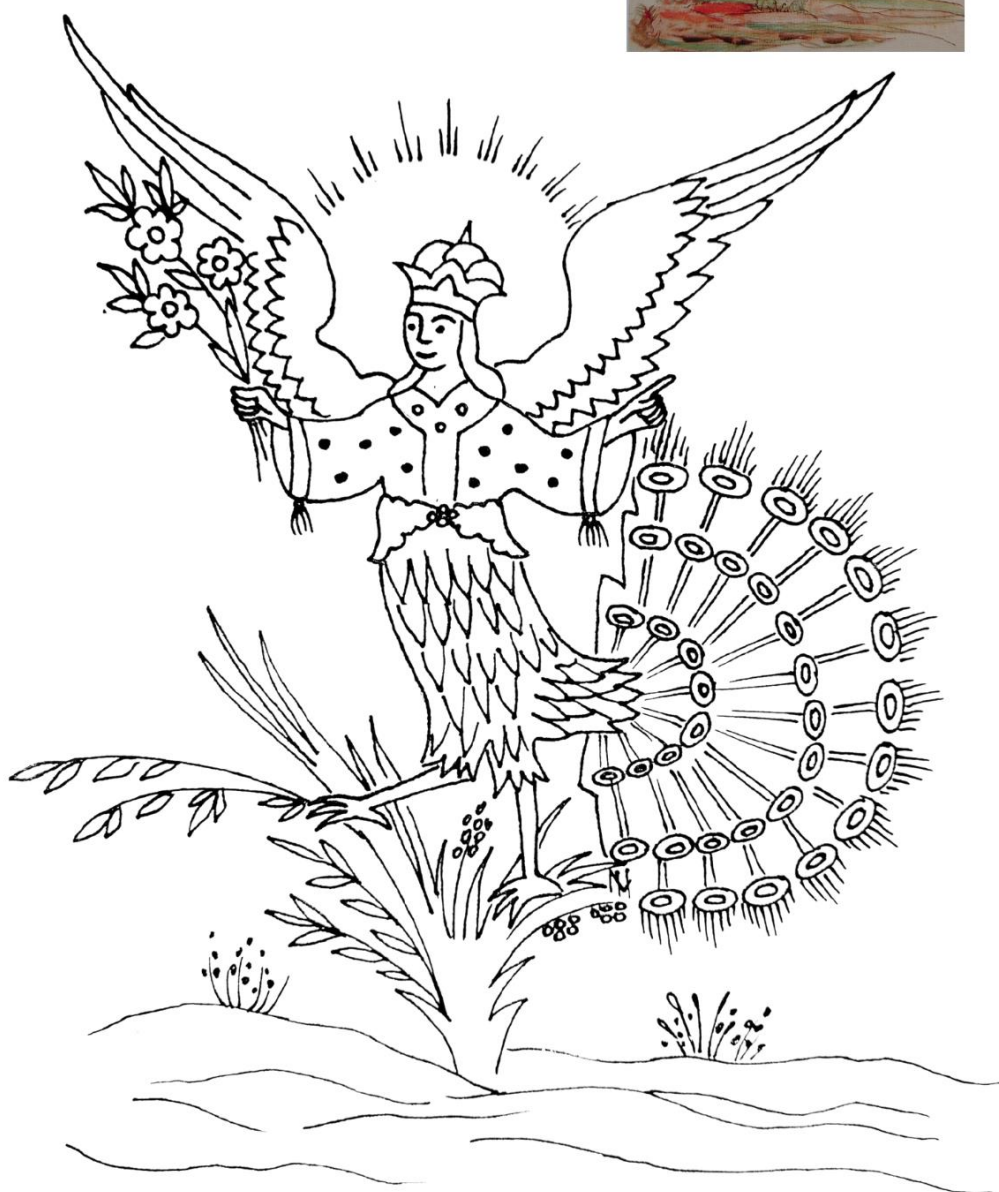
Таким чынам, мноства выяў райскіх птушак нібы падкрэслівае старажытную думку пра тое, што боскія спевы нагадваюць спевы райскіх птушак, з якімі нярэдка параўноўвалі царкоўных пеўчых: *“... и девы, аки ластовицы щебетаху, там вогнеждахуся.”*

Спіс літаратуры

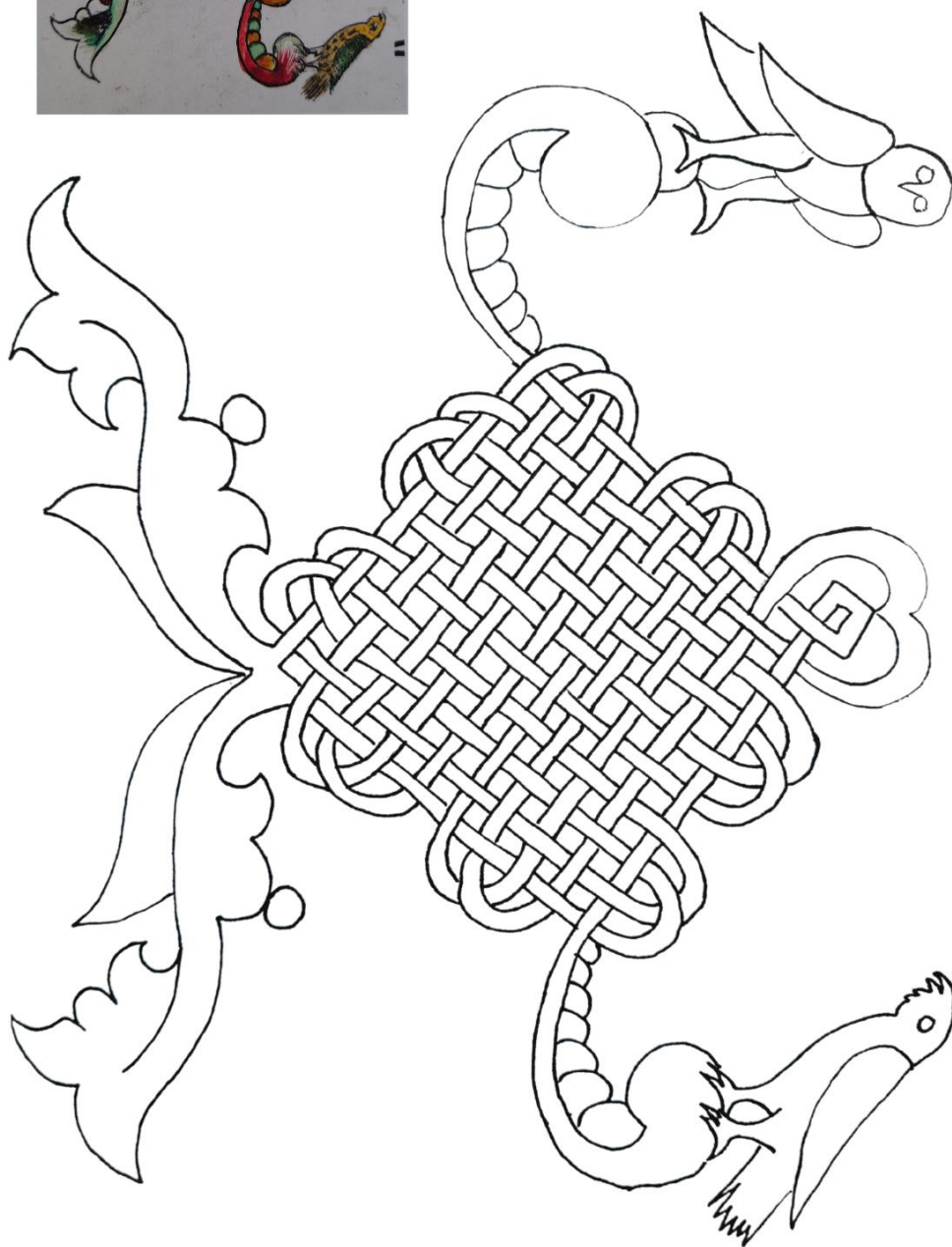
1. Голоса ушедших деревень / Г.Р. Нячаева [і інш.]. – Мінск : Беларус. Навука, 2008. – 342 с., іл.
2. Белова, О.В. Славянский бестиарий. Словарь названий и символики / О.В. Белова – М. : Индрик, 2001.
3. Дучыц, Л. Язычніцтва старажытных беларусаў / Л. Дучыц, І. Клімковіч. – Мінск : Харвест, 2018. – 368 с..
4. Лявонцьева, С.І. Книжная культура. Ветка / С.І.Лявонцьева, Г.Р. Нячаева; фота А.П. Дрібас. – Мінск : Беларус. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2013. – 528 с.

Набор эскізаў для роспісу

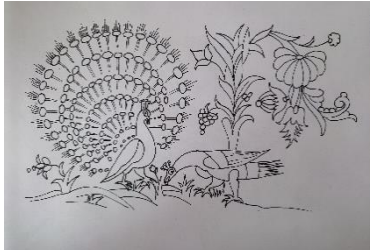

Техналагічная карта працэсу роспіса эка-торбы

Матэрыялы і абсталяванне: эка-торба, эскіз, пераводная папера, фарбы, пэндзлікі розных памераў.

<i>Змест работы</i>	<i>Прыклад</i>
Падрыхтаваць эскіз	
Распрацаваны эскіз (можна скарыстацца эскізамі з дадатку) перавесці на тканіну торбы з дапамогай капіявальнай паперы жоўтага колеру. Малюнак павінен адбіцца на тканіне	
Зрабіць падмалёвак адмысловай белай акрылавай фарбай	

Размаляваць падмалёвак
рознымі колерамі.
Пасля высыхання
замацаваць малюнак прасам
праз баваўняную тканіну

Насіце эка-торбу з
задавальненнем!

**МІЛАГРАДСКІЯ ТАЯМНІЦЫ: ЗАХОЎВАЮЧЫ ГІСТОРЫЮ,
ЗАБЯСПЕЧВАЕМ БУДУЧЫНІЮ**

Аўтары праекта: Кавалёва Ксенія, 12 гадоў,
аб'яднанне па інтарэсах “Мир цвета”
ДУА “Рэчыцкі цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”
Кіраўнік праекта: Фрыдман Марыя Сямёнаўна

**Творчая абарона-
прэзентацыя праектаў**

Пашпарт праекта

Назва праекта	Мілаградскія таямніцы: захоўваючы гісторыю, забяспечваем будучыню
Тып праекта	Творча-даследчы
Адукацыйная вобласць	Дэкаратыўна-прыкладная творчасць (тэкстыль)
Метады, выкарыстаныя ў праекце	Пошукавы (падбор літаратуры і інтэрнэт-крыніц, сістэматызацыя), даследчы (наведванне Рэчыцкага краязнаўчага музея, вывучэнне матэрыялаў, аналіз), практычны (выраб творчага прадукту, відэаздымка, стварэнне відэароліка)
Формы прадстаўлення вынікаў праекта	Апісанне праекта, дзявочае тэкстыльнае ўбранне “Мілаградскія матывы” (сукенка, здымная манішка-абярэг, галаўны ўбор) у тэхніцы “апсайклінг”, відэаролік
Установы і арганізацыі, у сувязі з якімі выконваўся праект	Установа культуры «Рэчыцкі краязнаўчы музей»

Уводзіны

Наша жыццё здаецца звыклым і ўстояным, але час і гісторыя цэлага народа, цывілізацыі, планеты пастаянна пераўвасабляюцца: змяняецца мода, тэхніка і тэхналогіі, перакананні і погляды. Чалавецтва развіваецца імклівымі тэмпамі, хуткасць якіх адзін чалавек не заўсёды можа заўважыць, ацаніць і зразумець. Чалавек не можа існаваць без традыцый, як дрэва не можа жыць без каранёў, менавіта таму навукоўцы даследуюць мінулае і пішуць сур'ёзныя працы, археолагі ўсё жыццё шукаюць артэфакты, этнографы і фалькларысты запісваюць і захоўваюць легенды, казкі, якія перадаюцца стагоддзямі ад пакалення да пакалення.

Цікавасць да мінулага з'яўляецца ў многіх маладых людзей і падлеткаў, нават дзецям цікава ведаць, як жылі людзі шмат стагоддзяў таму, калі не было інтэрнэту і нават электрычнасці. Як людзі апрадаліся? Чым займаліся ў вольны час? Што ім было цікава? Мяне таксама зацікавіла гэтае пытанне, таму я стала знаёміцца з народнай творчасцю, з першымі самымі старажытнымі праявамі мастацтва і культуры на тэрыторыі нашай краіны.

Пачынаючы работу над праектам, я нават не здагадвалася, што маё асабістае будзе цесна ўплецена ў агульнае, і што гістарычныя карані нашай беларускай культуры прывядуць мяне да таго месца, якое я магу назваць сваёй малой радзімай, да пасёлка, дзе я з малых гадоў праводжу выхадныя, канікулы, да дачы, размешчанай ў Рэчыцкім раёне, на беразе Дняпра – да майго Мілаграда.

Займаючыся вывучэннем гістарычнай, навуковай літаратуры аб паходжанні беларусаў і народнай творчасці, я вылучыла гіпотэзу аб зараджэнні вытокаў беларускай народнай творчасці ў найстаражытныя часы. Народная творчасць фармавалася стагоддзямі, на працягу многіх гадоў, паступова ўдасканальваючы на практыцы розныя формы мастацкага выказвання культуры народа. Творы народнай культурыносяць ярка выражаны эвалюцыйны характар, паколькі розныя віды народнага мастацтва складваліся паступова. Кажучы інакш, мастацтва народа носіць гістарычны характар, яно захоўвае ў сабе народныя каштоўнасці, ідэалы, светапогляд мінулых гадоў. Важнай асаблівасцю такой творчасці з'яўляецца тое, што яно прайшло доўгі шлях свайго развіцця – ад старажытных часоў да нашых дзён.

Мэта праекта: вывучэнне мілаградскай культуры, керамікі і асаблівасцей жыцця старажытнага чалавека для аднаўлення старажытных мілаградскіх вобразаў у тэкстылі з выкарыстаннем тэхнікі апсайклінг.

Задачы:

- сабраць наяўныя навуковыя матэрыялы для вывучэння характэрных рыс мілаградскай культуры, вывучыць інтэрнэт-крыніцы;
- пазнаёміцца з музейнымі экспанатамі, якія адносяцца да мілаградскай культуры і знойдзены на тэрыторыі Рэчыцкага раёна;
- прааналізаваць характэрныя культурныя асаблівасці той эпохі, якія знайшлі сваё адлюстраванне ў далейшай беларускай народнай творчасці;

- стварыць тэкстыльныя вобразы і вырабы на аснове мілаградскіх артэфактаў;

- садзейнічаць павышэнню цікавасці да дастаражытнай гісторыі свайго краю і яго традыцый у аднагодкаў праз папулярызацыю мілаградскай культуры як адной з асноватворных пры станаўленні і развіцці беларускай культуры.

Аб’ект даследавання: мілаградская культура.

Прадмет даследавання: характэрныя і адметныя асаблівасці мілаградскай культуры.

У рамках творчага даследавання мне хацелася не проста паўтарыць старажытныя знаходкі або прадубляваць іх, выкарыстоўваючы той жа самы матэрыял, які выкарыстоўваўся продкамі (гліна, дрот), а даць ім новае жыццё, новае ўвасабленне: пераасэнсаваць і прадставіць візуальны вобраз старажытнага чалавека, які пражываў на тэрыторыі Мілаграда, з яго светаўспрыманнем, яго інтарэсамі ў новым, XXI стагоддзі, як бы перанесці яго з мінулага ў сучаснасць. Даследаванне асаблівасцей старажытнай культуры, якая з’яўляецца асновай многіх напрамкаў беларускай народнай творчасці, дазволіла адаптаваць і прымяніць атрыманыя веды пры стварэнні сучасных тэкстыльных вырабаў з выкарыстаннем традыцыйных беларускіх элементаў і спосабаў вышыўкі.

Акрамя творчай, дадзены праект мае сацыяльна-экалагічную значнасць. Ідэя праекта заключаецца ў стварэнні такога ўбору, які б, захоўваючы старажытныя мілаградскія элементы ў тэкстыльных вобразах, быў створаны з матэрыялу, выкарыстанага паўторна, забяспечваючы пры гэтым экалагічны падыход да працы з матэрыялам. Для мяне вельмі важна, каб маё пакаленне ведала сваю гісторыю і традыцыі, мела ўяўленне аб старажытнай культуры Беларусі, але пры гэтым беражліва ставілася да будучыні, захоўвала прыроду і экалогію для іншых пакаленняў.

1. Даследчая дзейнасць

1.1. Хто яны, старажытныя мілаградцы?

Работа над даследчай часткай праекта пачалася з наведвання Рэчыцкага краязнаўчага музея, у якім захоўваюцца адны з самых старажытных гістарычных знаходак, знойдзеных археолагамі на тэрыторыі Беларусі.

Супрацоўніца музея пачала свой апавед з інфармацыі пра вёску Мілаград – месца, якое па праву можна назваць адной з самых яркіх жамчужын Паўднёвай Беларусі, пасёлку, размешчаным на сучаснай тэрыторыі Рэчыцкага

Палесся, на маляўнічым правабярэжжы Дняпра. Аказалася, што мой Мілаград, які я наведваю пастаянна і праводжу там шмат часу, – гэта найстаражытнае паселішча Беларусі.

Раскопкі ў вёсцы Мілаград Рэчыцкага раёна пачаліся ў 50-х гадах мінулага стагоддзя. Даследаванні, праведзеныя Гомельскім археалагічным атрадам пад кіраўніцтвам А.М.Мельнікоўскай на гэтым месцы, а таксама ў Гарошкаве, Мохаве, Глыбаве, Борхаве і іншых месцах, далі цудоўныя вынікі. Тут была адкрыта новая, раней невядомая археалагічная культура, якая атрымала назву мілаградскай [3].

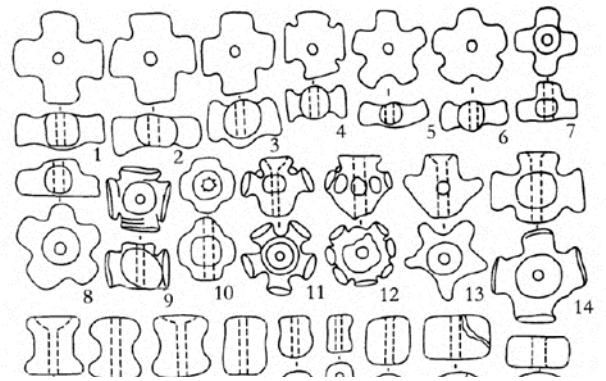
Мілаградская культура – археалагічная культура VII-III-пач. II ст. да н.э. на тэрыторыі Паўднёва-Усходняй Беларусі і на поўначы Украіны. Гэта культура, насельніцтва якой першай перайшло да вытворчасці і апрацоўкі жалеза на тэрыторыі Беларусі [2]. Адметнай рысай мілаградскай культуры ад больш паўночных культур з’яўляецца тое, што жалезныя прылады працы тут сустракаюцца ўжо на раннім этапе. Многія з іх звязаны з земляробствам. Гэта вушныя сякеры, матыкі з бакавымі атожылкамі, сярпы з гаплікамі на пятцы. Іншыя жалезныя прылады працы прадстаўлены нажамі з гарбатай спінкай, шыламі, іголках і інш. Зброя прадстаўлена ў асноўным стрэламі. Для мілаградцаў характэрны ўласныя жалезныя плоскія наканечнікі рабінчнай, трохкутнай, лістападобнай формы [5].

Культурная прыналежнасць помнікаў усталёўваецца ў асноўным

па кераміцы. Абломкі глінянага посуду – масавы матэрыял на паселішчах. У мілаградскага насельніцтва увесь посуд ляпны, гліняны і прадстаўлены пераважна гаршкамі, радзей – міскамі і кубкамі. Сваеасаблівы керамічны посуд мае не плоскае, а закругленае дно, што вылучае культуру сярод іншых культур лясной зоны. Найбольш тыповым посудам былі гаршкі з яйка- і шарападобнай формай з прамым ці адагнутым вонкі венчыкам, а таксама пасудзіны чашападобнай формы без шыйкі, з прамымі або загнутымі ўнутр краямі. Большасць керамікі арнаментавана па шыйцы або плечыках круглымі ямкамі, насечкамі, пазногцевымі або пальцавымі адбіткамі, выпуклінамі – «жамчужынамі», якія з’яўляюцца негатывамі ямак з ўнутранай паверхні сценак [2].

Гліна выкарыстоўвалася яшчэ ў прадметах, звязаных з прадзеннем і ткацтвам, – грузіках-прасліцах, а таксама ў бронзаліцейным рамястве (ліцейныя формы, льячкі, цыглі). Гліняныя грузікі сустракаюцца розных формаў: крыжападобныя, шаравідныя, катушкападобныя. Асаблівую групу складаюць грузікі, якія імітуюць форму мілаградскіх сасудаў. Многія з іх арнаментаваныя ямачнымі ўцісканнямі і наразнымі лініямі [4].

Мілаградцы былі ўмелымі жывёлаводамі. Разводзілі буйную і дробную рагатую жывёлу. І коней. Больш за тое, у мілаградцаў існаваў сапраўдны культ каня. Пра гэта сведчаць гліняныя фігуркі жывёл, пераважная большасць якіх адлюстроўвае коней.

У цэлым жа мілаградцы пакланяліся сонцу, агню і хатняму агменю. У арнаментах мілаградцаў, як і ў арнаментах, якія ўпрыгожваюць дагэтуль народныя касцюмы беларусаў, пастаянна прысутнічаюць сярняныя знакі – розныя варыяцыі крыжа – сімвала сонца, якое праганяе сілы цемры. Менавіта сонцу і прыносіліся асноўныя ахвярапрынашэнні, яму прысвячаліся галоўныя святы [1].

1.2. Мілаградскія арнаменты і малюнкi

Арнаменты па спосабам выканання іх на сасудах выразна дзеляцца на наступныя віды:

- «жамчужны» (ўціскання, выкананыя палачкай з унутранага боку венца; яны ўтвараюць на яго знешняй паверхні выступаючыя гарошычкі),
- скразныя праколы,
- ямачныя ўцісканні,
- адбіткі канцом пальца і пазногцем.

У мілаградскім посудзе ўпрыгожаны звычайна толькі венцы, шыйкі і, як выключэнне, плечыкі. У пераважнай большасці выпадкаў усе элементы арнаментаў на сасудах размешчаны ў адзін шэраг, утвараючы зону па шыйцы альбо вышэй яе. Аднак ў Палессі можна сустрэць узор двухрадковы. У Прыдняпроўе, па звестках

А.М. Мельнікоўскай, фіксаваліся ўзоры і з трыма гарызантальнымі зонамі [4].

Малюнкі каля паловы ўпрыгожаных венцаў з усходнепалескіх гарадзішчаў складаюцца з элементаў змешаных відаў арнаamentaў. Такімі з'яўляюцца спалучэння ямак са скразнымі адтулінамі, з адбіткамі пазногця, з ўцісканнямі пальцаў.

Вывучаючы знойдзеныя матэрыялы, намі было адзначана, што ўсе малюнкі на сасудах мілаградскай культуры, нягледзячы на розныя элементы і матывы арнаamentaў, ўтвараюць толькі геаметрычныя фігуры. Раслінны ж арнамент майстры вывучаемых паселішчаў для ўпрыгожвання

посуду не ўжывалі.

2. Практычная частка. Стварэнне тэкстыльных вырабаў

Ніхто не ведае, як выглядала адзенне мілаградскага чалавека, але вывучыўшы музейныя экспанаты і навуковыя матэрыялы, гэта можна сабе ўявіць. Таму з'явілася думка стварыць традыцыйны ўбор беларускай дзяўчыны з элементамі мілаградскіх арнаamentaў і сімвалаў. Гэта будзе сукенка, якая імітуе кашулю і фартух, і ўпрыгожванне на галаву.

Мілаградская культура існавала яшчэ да нашай эры, і зразумела, што адзенне і любыя іншыя тэкстыльныя вырабы не захаваліся да нашых дзён. Таму пры

выбары матэрыялу для практычнай часткі рэалізацыі праекта мы адштурхваліся ад двух прынцыпаў:

- прынцып культурападобнасці (адпаведнасць праектнага вобраза, тканіны і элементаў адзення традыцыйнай беларускай культуры: для гэтага выкарыстоўваўся лён, а таксама створана імітацыя кашулі і фартуха, упрыгожванне на галаву з салярнымі знакамі);

- прынцып экалагічнасці (выкарыстанне найбольш распаўсюджаных цяпер тэкстыльных матэрыялаў, якія затым перапрацоўваліся). Для рэалізацыі гэтага прынцыпу мы выкарыстоўвалі тэхніку «апсайклінг».

Апсайклінг (ад англ. «upcycling», што можна перавесці як «больш шырокае прымяненне») – гэта паўторнае выкарыстанне рэчаў з наданнем ім новай функцыянальнасці. Апсайклінг мяркуе творчы падыход з частковым захаваннем зыходнай рэчы, але яе пераробкай. У выніку рэч, падвергнутая апсайклінгу, атрымлівае новае жыццё.

Практычная частка праекта «Мілаградскія таямніцы» была рэалізавана на працягу двух месяцаў: менавіта столькі часу спатрэбілася для стварэння «мілаградскага» ўбору.

Сукенка

У практычнай рабоце мы выкарыстоўвалі гатовую кашулю з бавоўны, ільняную тканіну і кавалачкі джынсу. Пры дэкарыраванні тканін выкарыстоўваліся вышыўка, аплікацыі.

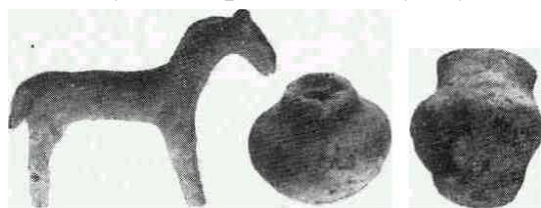
У гатовай кашулі адразуецца ніжняя частка і прышываецца прастакутны адрэзак ільняной тканіны памерам 100 x 90 см. Мы выкарыстоўвалі прастакутны крой, уласцівы традыцыйнаму беларускаму ткацтву.

Найбольшую частку часу работы займае працэс дэкарыравання сукенкі. Па вобразу традыцыйнага народнага касцюма дэкаравалася плечавая частка рукавоў.

Каб узнавіць і паўтарыць некаторыя мілаградскія ўзоры ў тэкстылі, выкарыстоўваліся розныя тэкстыльныя прыёмы. Так, пры дэкарыраванні рукавоў выкарыстоўваліся ільняныя палоскі, якія папярэдне былі разрадзаны па утку, накіталы традыцыйнай беларускай мярэжкі. Затым гэтыя дэталі прышываліся і дэкараваліся швом «поўны крыж».

На рукавах таксама ўжывалася вышыўка з дапамогай пяцельнага шва. Такія элементы нагадваюць наразныя лініі арнаменту мілаградскіх сасудаў.

А зборка з ільняной тканіны «вафля», выкарыстаная таксама ў дэкоры рукавоў, імітуе ўцісканні і «жамчужны» мілаградскі арнамент.

У ніжняй частцы сукенкі выкарыстоўваўся прыём аплікацыі. З тканіны, што засталася ад кашулі, выразаліся элементы мілаградскай культуры, па форме нагадваючыя знойдзеныя археолагамі гліняныя грузікі для ткацтва і наканечнікі прылады. З іх мы збіралі арнамент: спачатку ўсё замацоўвалі з дапамогай павуцінкі (клеявой пракладкі), затым фіксавалі швом. Акрамя таго, у ніжняй частцы выкарыстоўвалася такая ж вышыўка, як на рукавах.

Здымная манішка-абярэг

Для ўбору ў «мілаградскім» стылі было створана ўпрыгожванне, якое б нагадвала пра каня – культавую жывёлу, якую мілаградцы ўспрымалі як сваю абарону, як абярэг.

На сукенцы прысутнічае своеасаблівая манішка, якая мае не толькі дэкаратыўнае значэнне, але і валодае ахоўнай функцыяй. Упрыгожванне зроблена з ільняной тканіны з аплікацыяй фігурак каня і наканечнікаў стрэл. Мае абадок, які дазваляе

здымаць або апрацаць дадзеную манішку.

Упрыгожванне на галаву

Яшчэ адно ўпрыгожванне, якое робіць вобраз «мілаградскай» дзяўчыны поўным, – гэта ўпрыгожванне на галаву. Яно было зроблена з кавалачкаў джынсу, на ім выкарыстоўвалася вышыўка ў форме традыцыйнага саярнага знака.

Нарад, які атрымаўся ў выніку, не перанасычаны дэталямі і элементамі, таму што керамічныя вырабы старажытных мілаградцаў не былі шмат ўпрыгожаны, у асноўным мелі геаметрычную форму і размяшчаліся толькі па адной з частак.

Заклучэнне

На жаль, пра тое, як мог выглядаць даўні продак беларусаў, можна толькі здагадацца. Гэтыя факты не захавалі ні час, ні гісторыя, ні зямля. Аднак, ведаючы на аснове знойдзеных экспанатаў, як складаўся побыт мілаградцаў, як яны ўпрыгожвалі свой посуд, сваё жыллё, можна ўявіць, адкуль у беларусаў з'явілася вышыўка з выявай сальернага знака, можна зразумець старажытны светапогляд нашых продкаў, якія жылі на тэрыторыі Беларусі.

У выніку рэалізацыі праекта было вывучана шмат цікавых матэрыялаў і музейных экспанатаў, якія захавалі ў сваіх вобразах не толькі старадаўнюю культуру, але і перакананні, думкі старажытнага чалавека – продка сучаснага беларуса. Менавіта тады яшчэ сталі з'яўляцца першыя рысы творчасці, якія на працягу вялікай колькасці стагоддзяў фармаваліся ў тое, што зараз мы называем беларускай народнай творчасцю.

Ствараючы мілаградскі ўбор, я ганарылася тым, што менавіта на маёй зямлі калісьці зараджалася культура, якая затым дала жыццё некалькім народам. І менавіта адсюль пачынаўся беларус і наша беларуская культура! Я з гонарам апранала сваю сукенку і распавядала сваім сябрам, што такое мілаградская культура і што кожны элемент майго адзення – гэта сувязь з нашай гісторыяй і традыцыямі.

Праект «Мілаградскія таямніцы» – гэта напамін пра тое, што ў гісторыі можна і трэба чэрпаць сілу і натхненне. Вельмі важна шанаваць традыцыі і ўласныя «карані», паколькі менавіта гісторыя аб'ядноўвае тысячы людзей і прымушае ўсіх нас думаць аб агульным дабрабыце.

Спіс літаратуры і інфармацыйных рэсурсаў

1. Археология Беларуси / Курс лекций УО «Белорусский государственный университет» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://studfile.net/preview/8985079/page:3/>. – Дата доступу : 24.05.2023.
2. Гісторыя Беларусі / Мілаградская археалагічная культура [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://belhistory.com/milagradskaja-kultura.html>. – Дата доступу : 24.05.2023.
3. Жемчужины нашего Полесья / Краязнаўчы сайт Гомеля і Гомельшчыны [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://nashkraj.info/zhemchuzhiny-nashego-polesya/>. – Дата доступу : 24.05.2023
4. Лошенко, М. И. Городища милоградской культуры на территории Беларуси. – Минск : МФЦП, 2011. – 408 с., ил.
5. Мельниковская, О. Н. Племена Южной Белоруссии в раннем железном веке / О. Н. Мельниковская; Ин-т археологии АН СССР; отв. ред. Ю. В. Кухаренко. – М. : Наука, 1967. – 196 с.
6. Памяць. Рэчыцкі раён. Кн. 1, 2. – Мінск, 1998.
7. Шпилевский, П. М. Путешествие по Полесью и Белорусскому краю / П. М. Шпилевский; предисл., текстол. подгот., прим. и комментарии С. А. Кузнецовой. – Минск : Беларусь, 2004. – 251 с. : ил.

Тэхналагічная карта вырабаў

Для стварэння вырабаў неабходны наступныя матэрыялы і інструменты: старая баваўняная кашуля, ільняная тканіна памерам 100 x 90 см, шматкі джынсу, ільну, закройная крэйда, лінейка, нажніцы, ніткі, іголка, швейная машына, прас.

Этапы стварэння вырабаў	Ілюстрацыі
1. Выкарыстоўваем аднатонную баваўняную кашулю для стварэння верху сукенкі	
2. Адразаем ніжнюю частку кашулі	
3. Адразаем з ільняной тканіны прастакутны адрэзак памерам 100 x 90 см	
4. Прышываем ільняную частку да верхняй частцы кашулі	
5. Ствараем дэкор для плечавых частак рукавоў (зборка «вафля» з прастакутных ільняных палосак, папярэдне разраджаных па утку)	

6. Выразаем з джынсавых вырабаў палоскі, у тым ліку асобныя дэталі швоў джынсаў	
7. Прышываем да кашулі дэкаратыўныя элементы	
8. Прышываем пры неабходнасці дэкор уручную або на швейнай машынцы	
9. Завяршаем ўпрыгожванне рукавоў	
10. Выкарыстоўваем пяцельны, падзёвачны шоў зігзагам	
11. Выкарыстоўваем таксама спрошчаны варыянт мярэжкі, дэкараваны швом «поўны крыж»	

12. Ствараем фігуры для аплікацыі ніжняй часткі сукенкі з ніжняй частцы адрэзанай кашулі	
13. Усё замацоўваем з дапамогай павуцінкі (клеявой пракладкі), затым фіксуем швом	
14. Ствараем манішку-абярэг з кавалка ільняной тканіны з выкарыстаннем мярэжкі	
15. Выразаем з джынсавых кавалачкаў фігуркі коней	
16. Таксама з джынсавай тканіны робім ўпрыгожванне – абадок на галаву дыяметрам 56 см, збоку – кругі з джынсу дыяметрам 9 см, на якіх вышываем сальярныя знакі	

Гатовае мілаградскае ўбранне ў тэхніцы “апсайклінг”

МІНУЛАЕ І СУЧАСНАСЦЬ ДРАЎЛЯНАЙ ЦАЦКІ НА БЕЛАРУСІ

Аўтар праекта: Масальскі Ўладзіслаў, 16 гадоў

ДУА “Сярэдняя школа №12 г.Светлагорска”

Кіраўнік праекта: Паўлюкова Алена Дзмітрыеўна

Пашпарт праекта

Назва праекта	“Мінулае і сучаснасць драўлянай цацкі на Беларусі”
Тып праекта	Творча-даследчы, кароткачасовы
Адукацыйная вобласць	Пэкаратыўна-прыкладная творчасць, краязнаўства
Тэрмін рэалізацыі праекта	28.02.2023 – 28.04.2023
Аўтар праекта	Масальскі Ўладзіслаў Дзмітрыевіч, 16 гадоў
Кіраўнік праекта	Паўлюкова Алена Дзмітрыеўна, загадчык музея “Беларуская хатка”
Метады, выкарыстаныя ў праекце	Вывучэнне і аналіз літаратурных і інфармацыйных крыніц; абагульненне, сістэматызацыя і аналіз матэрыялаў; самастойная практычная дзейнасць па мадэліраванні і вырабу цацкі
Форма прадстаўлення вынікаў праекта	 Апісанне праекта Відэаролік: “Рамяство драўлянай цацкі” Самаробная драўляная цацка “Конь-каталка з возам” Тэхналагічныя карты вырабу цацкі
Установы і арганізацыі, ва ўзаемадзейні з якімі выконваецца праект	Цэнтральная раённая бібліятэка ДУК “Светлагорская раённая сетка бібліятэк” ДУК “Светлагорскі раённы дом рамёстваў” моладзі”

УВОДЗІНЫ

Гісторыя народнай цацкі пачынаецца ў глыбокай старажытнасці і цесна звязана з творчасцю народа і народным мастацтвам. Калі параўнаць цацкі ўсіх народаў і часоў, мімаволі ўражвае іх падабенства адна да адной, у якім, як у люстэрку, адлюстроўваецца адзінства ўнутранага свету чалавека на ўсёй прасторы зямнога шара. Ствараліся яны таксама аднолькава, па прастай тэхналогіі, найчасцей з двух самых пашыраных і таных матэрыялаў: гліны і дрэва.

Умельцы-цацачнікі – часцей за ўсё гэта былі майстры разьбы па дрэве і цяслары – звярталі больш увагі не на скульптурную прапрацаванасць сваіх драўляных вырабаў, а на тое, каб прыдумаць арыгінальны механізм, які іх “ажывіць”. Да такіх цацак адносіліся “Коннікі”, “Кураняты дзяўбуць зерне”, “Гімнаст”, “Коні-каталкі”, “Коні-качалкі” і інш (*Дадатак 1, мал. 1-5*). Тэхніка руху гэтых народных забаўлянак была прастай і даступнай дзіцячаму разуменню, пабудаванай па простых законах механікі. Апроч цацак, якія рухаюцца, рабілі з дрэва птушчак, якіх падвешвалі над дзіцячай калысачкай, розныя чалавечыя фігуркі, цацачную мэблю, посуд, прылады працы. Драўляныя цацкі, бавячы дзяцей, адначасова знаёмілі іх з навакольным асяроддзем і жыццём, штодзённай працай бацькоў па гаспадарцы.

У наш час адны рамёствы і промыслы сталі набыткамі гісторыі, іншыя – актыўна развіваюцца. У сучасных умовах яны ўзбагачаюцца новымі ведамі, матэрыяламі, тэхналогіямі.

Ідэя праекта. Для свайго даследчага праекта я выбраў вельмі цікавую і творчую, на мой погляд, тэму: “Мінулае і сучаснасць драўлянай цацкі на Беларусі”. Чаму яна мяне так захапіла? Па-першае, пра гісторыю ўзнікнення драўляных цацак і іх вытворчасць нашымі продкамі я ведаў вельмі мала. Па-другое, у мяне і раней узнікала ідэя паспрабаваць зрабіць драўляную цацку. Па-трэцяе, будзе добра папоўніць у школьным этнаграфічным музеі “Беларуская хатка” ужо існуючую калекцыю беларускіх народных лялек-мотанак іншымі цацкамі – з дрэва. Гэта ідэя здаецца мне цалкам выканальнай, таму што на занятках тэхнічнай працы я вывучаў тэхналогію апрацоўкі драўніны. Такім чынам, у мяне з’явілася цудоўная магчымасць адпрацаваць гэтыя навыкі самастойна ў працэсе падрыхтоўкі праекта. Я вырашыў змайстраваць драўляную цацку “Каня-каталку з возам”. Чаму менавіта конь? Я ведаю, што коні ў нашых продкаў былі галоўнымі хатнімі жывёламі – памагатымі ў цяжкай сялянскай працы. І для хлопчыкаў у кожнай хаце абавязкова мелася цацка – драўляны конь. Яна прызначалася для будучага працавітага гаспадара, вершніка ці ваяра.

Актуальнасць тэмы. Тэма даследавання, па маім меркаванні, з’яўляецца актуальнай на сённяшні дзень. Чаму я так лічу? Ідэальная цацка для дзіцяці – гэта цацка з дрэва. Навобмацак гэта цвёрды, далікатны і “цёплы” матэрыял, дазволены нават немаўлятам. Такія цацкі лічацца самымі экалагічнымі і нясуць ў сабе добрую энергетыку. Таксама народная цацка

з'яўляецца сродкам далучэння маленькіх грамадзян нашай краіны да традыцый і каштоўнасцеў народа, прыладай спазнання яго нацыянальнай культуры.

Мэта праекта: паглыбленне ведаў аб традыцыях вырабу беларускай драўлянай цацкі і самастойны выраб цацкі “Конь-каталка з возам”.

Задачы:

- разгледзець асноўныя этапы развіцця беларускай драўлянай цацкі, яе ролі ў дзяцячым жыцці;
- пазнаёміцца з творчасцю сучасных майстроў дрэваапрацоўкі;
- выявіць асаблівасці беларускай традыцыйнай драўлянай цацкі і яе вырабу;
- распрацаваць тэхналогію вырабу драўлянай цацкі “Конь-каталка з возам”;
- зрабіць сваімі рукамі драўляную цацку “Конь-каталка з возам”;
- удасканаліць свае здольнасці набыцця ведаў і практычных навыкаў сродкамі праектаў дзейнасці;
- спрыяць захоўванню і пераемнасці традыцый народнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва і культуры Беларусі.

Аб’ект даследавання: беларуская драўляная цацка.

Прадмет даследавання: традыцыі вырабу драўлянай цацкі.

Гіпотэза праекта: пры вялікім жаданні з дапамогай сучасных цяслярных прылад можна лёгка і хутка, без вялікіх матэрыяльных выдаткаў, зрабіць драўляную цацку-коніка ў беларускіх народных традыцыях дрэваапрацоўкі.

Практычная значнасць праекта заключаецца ў магчымасці яго выкарыстання на занятках тэхнічнай працы, пры вывучэнні асобных тэм на вучэбных занятках і пазакласных мерапрыемствах па гісторыі Беларусі, у музейнай дзейнасці.

Удзел у праекце мае і асабістую значнасць. Знаёмства з народнымі рамёствамі – гэта магчымасць не толькі “дакрануцца” да культурных традыцый продкаў, але і знайсці, мабыць, справу свайго жыцця ці проста захапляльнае хобі, якое будзе прыносіць задавальненне ад створанай працы.

Акрамя таго, мяркую, што цацка “Конь-каталка з возам” будзе яскравым прыкладам маім сябрам – увасобіць у рэальны прадукт цікавую і незвычайную ідэю.

I. ТЭАРЭТЫЧНАЯ ЧАСТКА

1.1. Займальнае падарожжа ў гісторыю драўлянай цацкі

Кніга “Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі” дае нам наступнае азначэнне слова “цацка” – гэта прадмет, прызначаны для дзіцячай гульні ці забавы [12]. Узнаўляючы рэальныя і ўяўныя рэчы і вобразы, яна памагае дзіцяці спасцігаць навакольны свет, служыць мэтам разумовага, маральнага, эстэтычнага і фізічнага выхавання. Тыпы, змест і афармленне цацак вызначаюцца канкрэтнымі выхаваўчымі задачамі, адпаведнымі ўзросту, развіццю і інтарэсам дзіцяці. Цацка нясе на сабе адбітак сацыяльнага ладу, матэрыяльнага і духоўнага ўзроўню развіцця грамадства, нацыянальных мастацкіх традыцый. Многія цацкі, у першую чаргу нацыянальныя, адначасова з’яўляюцца творамі дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, могуць выкарыстоўвацца для аздаблення інтэр’ера.

Адна з разнавіднасцей традыцыйнай беларускай цацкі – драўляная. Такія цацкі – схематычна-вобразныя фігуркі людзей, звяроў і птушак, часам з нескладаным механізмам перадачы руху ці дзеяння (кавалі, пільшчыкі, коннікі, кураняты, якія дзяўбуць зерне, зайцы з бубнам і іншыя). Фігуркі часам мелі нескладаную расфарбоўку, аздабляліся кавалачкамі тканіны (лялькі). Пры раскопках старажытных гарадоў у пластах XII-XIII стагоддзя знойдзены драўляны меч (Мінск), “флатылія” чоўнікаў з кары (Брэст). У канцы XIX – першай палове XX стагоддзя выраб драўлянай цацкі часта меў характар промыслу. Драўляныя цацкі XIX стагоддзя “Коннік” і “Кавалі” з Магілёўшчыны зберагаюцца ў Дзяржаўным музеі этнаграфіі [12, с. 466].

Як сведчаць літаратурныя крыніцы, як з практычных, так і з эстэтычных меркаванняў важнае значэнне для колішніх майстроў меў выбар дрэва пэўнай пароды. Найбольшае распаўсюджванне мела сасна. Лёгкасць яе апрацоўкі, прамаслойнасць і, безумоўна, шырокая даступнасць абумовілі тое, што з сасны рабілі шматлікія хатнія рэчы – мэблю ці само жыллё.

Для больш тонкіх хатніх вырабаў ужывалі бярозу, у якой менш выяўлена слаістасць і большая моцнасць, напрыклад, з бярозы тачылі посуд.

Апрацоўцы ў любым напрамку заўсёды паддаецца ліпа. З ліпавых калодак тачылі дробны посуд. Таксама для дробных даўбаных, разьбяных і такарных вырабаў ужывалі клён і вяз. Яны моцныя і цвёрдыя, пры разьбе ці тачэнні дазваляюць рабіць даволі тонкую дэталіроўку. Іх драўніна адрозніваецца прыгожай фактурай і прыемным натуральным колерам. Падобнымі якасцямі валодае і драўніна яблыні, грушы, ядлоўца.

Для такарных і разьбяных работ ужывалі таксама вольху, чаромху, рабіну, крушыну. Карэльскую бярозу, самшыт, кіпарыс, каўказкі арэх вясковыя майстры амаль не прымянялі з-за іх малой даступнасці. Толькі некаторыя гарадскія рамеснікі маглі дазволіць сабе такую раскошу [11, с. 80].

Аўтар кнігі “Народнае мастацтва Беларусі” паведамляе пра тое, што выраб драўлянай цацкі – цікавы, своеасаблівы, але даўно забыты і практычна не даследаваны раздзел мастацкай дрэваапрацоўкі [10]. Колішніх яе ўзораў не мае ніводзін музей Беларусі. У некаторых музеях за яе межамі (Дзяржаўны

музей этнаграфіі ў Санкт-Пецярбургу, гісторыка-этнаграфічны музей у Вільнюсе) захоўваюцца толькі адзінкавыя творы, сабраныя беларускімі этнографамі ў канцы XIX-пачатку XX стагоддзя (*Дадатак 1, мал. 6, 7*). Гэтыя ўзоры, а таксама звесткі інфарматараў даюць магчымасць пакуль што толькі ў самых агульных рысах асвятліць гэтую забытую галіну нашай культуры.

У большасці выпадкаў народная драўляная цацка ўяўляе сабой надзвычай спрошчанае, схематычнае ўвасабленне фігуркі чалавека, жывёлы, птушкі. Відаць, справа тут не толькі ў адносінах дарослых майстроў да такіх “несур’ёзных” вырабаў, але і ў асаблівасцях дзіцячай псіхалогіі, якая не патрабуе поўнага рэалізму. Дастаткова толькі нейкага намёку, сімвалу, а іншае дапоўніць дзіцячая фантазія. Драўляная цурка, на якой некалькімі ўдарамі сякеры ці нажа акрэслены галава і рукі, пазначаны нос, вочы, рот, магла быць фігуркай чалавека. Такой жа ўмоўнасцю вызначаліся і фігуркі жывёл. Падобныя ўзоры звяртаюць на сябе ўвагу прастатой і прыблізнасцю выканання, у якіх адчуваюцца адгалоскі старажытнага рытуальнага прызначэння цацкі. Як вядома, найбольш цікавыя ўзоры падобных вырабаў захаваліся на рускай Поўначы, але ў старажытнасці яны былі тыповымі і на іншых тэрыторыях, у тым ліку і на Беларусі.

Спалучэнне рытуальных і займальных функцый асабліва ярка ілюструюць цацкі ў выглядзе птушак. Звяртае ўвагу прастата і адначасова дасціпнасць іх выканання. Драўляная цурка збольшага апрацоўвалася ў выглядзе птушынага тулава, а на месцы хваста расшчэплівалася на асобныя лучынкi, якія веерападобна разводзіліся ў бакі. З другой цуркі гэтакім жа чынам рабіліся крылы, якія мацаваліся ўпоперак тулава. Падвешаная на нітцы, лёгкая ажурная фігурка паволі лунала ў патоках паветра. Як у беларусаў, так і ў іншых народаў такія птушкі выконвалі перш за ўсё рытуальнае прызначэнне. Іх падвешвалі на покуці перад абразамі, а таксама над дзіцячай калыскай, дзе яны служылі не толькі забавай, але і абярэгам ад “нячыстай сілы” (*Дадатак 1, мал. 8*).

Найбольш пашыранае (магчыма, і больш позняе паходжанне) мелі механічныя цацкі – з нескладанымі прыстасаваннямі для імітацыі нейкага працэсу, дзеяння, руху. Вычасанае з калодкі тулава каня на чатырох калочках-нагах, з вераўчаным хвостом і прыблізна вырашанай галавой мацавалі на дошцы, да яе прыбівалі чатыры адпілаваныя ад кругляка колы. У майстра з адпаведнымі мастацкімі задаткамі такія вырабы маглі ўяўляць сабой сапраўдны твор народнай скульптуры, для дзяцей жа галоўнай была здольнасць такіх цацак рухацца ці выконваць нейкую іншую работу. Тэхнічнае вырашэнне гэтых задач не можа не здзівіць прастатой і арыгінальнасцю. Напрыклад, на тонкай дошчачцы-лапатцы ў кружок саджалі фігуркі ў выглядзе куранят. Да іх рухомых шыек мацавалі ніткі, прапускарлі іх пад дошчачку і завязвалі ў пучок, да якога падвешвалі грузік. Калі дошчачку пагойдваць, кураняты па чарзе “дзяўбуць зерне”. Такая цацка канца XIX стагоддзя з Гомельшчыны ёсць у Дзяржаўным музеі этнаграфіі ў Санкт-Пецярбургу. Там жа захоўваюцца і “Кавалі” з Магілёўшчыны, механізм дзеяння якіх агульнавядомы: аснову цацкі складаюць дзве гарызантальныя

планачкі, да іх як рычагі прымацаваны ногі фігурак. Калі верхнюю планачку пасоўваюць управа-ўлева адносна ніжняй, фігуркі па чарзе б'юць малатком па кавадле. На гэтым жа прынцыпе засноўваліся і іншыя цацкі парнага дзеяння: бараны б'юцца лбамі, мужык з мядзведзем пілююць бервяно, “мядзведзь-лесаруб” і іншыя (*Дадатак 1, мал. 9-12*).

Папулярны ў колішнім народным побыце працэс распілоўкі бярэвення на дошкі таксама прыцягваў увагу майстроў-цапачнікаў. Адзін з варыянтаў уяўляў сабою пілавальшчыка-адзіночку (*Дадатак 1, мал. 13*).

З дошчачкі выразалі сілуэт накітавал чалавечай фігуры ў фас, у плечы ўстаўлялі дзве палачкі-рукі, а ў іх вертыкальна мацавалі “пілу” з трэскі. На ніжні заостраны канец яе надзявалі грузік (напрыклад, звычайную бульбіну), які служыў процівагай. Цацку ставілі на край стала, і яна паволі пагойдвалася, “пілавала на дошкі” ўяўнае бервяно.

Больш складаную канструкцыю ўяўлялі парныя пілавальшчыкі, адзін з якіх стаяў на дошчачцы-аснове, другі – на перакладзіне, што імітавала сталюгу для распілоўкі бярэвення. Праз яе стойкі і “пілу”, за якую трымаліся фігуркі, прапускаўся каленчаты рычажок – у старажытнасці з палачак, пазней – з дроту. Калі круціць за рычажок – фігуркі заўзята “пілююць”.

Бытавала і шмат іншых простых, але дасціпных вырашэнняў: птушка махае крыламі, салдаты выстройваюцца ў шарэнгі, дзятлы дзяўбучь дрэва і іншыя (*Дадатак 1, мал. 14-16*).

Агульная асаблівасць беларускай народнай драўлянай цацкі, перш за ўсё механічнай, – гранічная абагульненасць і ўмоўнасць формаў. Фігуркі ў большасці выпадкаў плоскія, профільныя, вырашэнне сілуэтнае, схематычнае. Як відаць, асноўнай задачай, якой кіраваліся майстры, было не пластычнае вырашэнне (як, напрыклад, у глінянай цацкі), а імітацыя руху, дзеяння, працоўнага працэсу. Гуляючы з такімі цацкамі, дзеці адначасова выпрацоўвалі вобразнае ўяўленне, засвойвалі неабходныя жыццёвыя навыкі працы. Гэтыя асаблівасці збліжаюць беларускую драўляную цацку з аналагічнымі вырабамі многіх суседніх народаў (хіба толькі ўзоры з вядомага расійскага цэнтра цацкі – сяла Багародскае – вызначаюцца большай распацаванасцю і дэталізацыяй фігурак) (*Дадатак 1, мал. 17*). Такое стылістычнае падабенства выклікана аднолькавым падыходам да вырашэння канструкцыйна-мастацкіх задач, блізкімі традыцыямі, культурнымі ўзаемаўплывамі. Звычайна цацкі выраблялі да кірмашоў, куды з'язджаліся майстры не толькі бліжэйшага наваколля, але і здалёку. Гэтым тлумачыцца адсутнасць ярка выяўленых лакальных асаблівасцяў беларускай драўлянай цацкі. Да таго ж трэба ўлічыць, што выраб яе ў Беларусі не меў характару шырокаразвітага промыслу, як, напрыклад, у Расіі, дзе такім рамяством займаліся нярэдка цэлыя паселішчы, выпрацоўваючы пры гэтым мясцовую стылістыку і характар. Беларускія майстры выраб цацкі лічылі пабочным заняткам, займаліся ім звычайна разбярэ па дрэву, стальяры, бондары, мэбелшчыкі, выкарыстоўваючы розныя адыходы матэрыялу ад асноўнага занятку. Зразумела, што ў іх творчасці нярэдка пераважаў індывідуальны пачатак, да таго ж стылістыка вырабаў

вызначалася не толькі мясцовымі традыцыямі, але і ўзорамі, перанятымі на рынках і кірмашах.

Рэдкія ўцалелыя ўзоры беларускай драўлянай цацкі XIX – пачатку XX стагоддзя даюць падставу меркаваць, што расфарбоўкі ці размалёўкі яна не мела, і гэта цалкам стасуецца з агульным характарам беларускага народнага мастацтва. Але па ўспамінах інфарматараў, на перадваенных кірмашах масава прадаваліся цацкі з яркай размалёўкай анілінавымі фарбамі (Дадатак 1, мал. 18). Пэўна, гэта позняя з’ява. Выкліканая агульным ростам дэкаратыўнасці беларускага народнага мастацтва ў XX стагоддзі, даступнасцю розных хімічных фарбавальнікаў, актыўнымі міжэтнічнымі кантактамі. Так, у многіх беларускіх паселішчах (асабліва ўсходніх) на рынках і кірмашах можна было бачыць майстроў з цэнтральнай Расіі, якія гандлявалі сваім ярка размалёваным “щепным товаром”. Няма сумнення, што дасканалая з тэхнічнага і мастацкага боку прадукцыя вядомых расійскіх промыслаў драўлянай цацкі служыла ўзорам і для беларускіх майстроў, хоць стылістычна іх творы ўсе ж бліжэй да літоўскіх, польскіх, славацкіх [10, с. 83-85].

Трэба адзначыць, што стылістычна да гэтага віду народнай драўлянай пластыкі далучаюцца і фігуркі-персанажы народнага вандроўнага ляльнага тэатра – батлейкі (Дадатак 1, мал. 19-21). Уцалелыя яе ўзоры XIX стагоддзя з усходу Беларусі сведчаць, што батлеечныя лялькі вырашаліся больш вобразна і пазнавальна. Гэта тлумачыцца іншай спецыфікай іх прымянення – не як дзіцячай забаўкі, а як канкрэтных персанажаў народнага тэатра. Адсюль – пэўная дэталізацыя рысаў твару, прымяненне расфарбоўкі, імітацыя характэрнага адзення з абрэзкаў тканін і іншае. Праўда, вырашэнне далёкае ад натуралізму, адчуваецца заўсёднае імкненне народных майстроў да абагульнення, знакавасці. Але пры гэтым кожная фігурка вызначаецца яркай вобразнасцю і характэрнай тыпажнасцю. Падобнымі прынцыпамі карыстаюцца і сучасныя майстры, якія не без поспеху спрабуюць адраджэньне традыцыі старажытнага народнага ляльнага тэатра батлейкі [9, с. 116] (Дадатак 1, мал. 22).

Сучасныя спробы адраджэньне традыцыі вырабу драўлянай механічнай цацкі рэдкія і эпизадныя, выкліканыя галоўным чынам выставачнымі патрэбамі. Відавочна, што ў сваім традыцыйным выглядзе драўляная цацка ўжо даўно страціла сваё месца ў побыце і наўрад ці мае перспектывы для адраджэння. Праўда, яе традыцыі ў апасродкаваным выглядзе дэманструюць некаторыя ўзоры дзіцячай драўлянай механічнай цацкі прамысловай вытворчасці: прынцыпы формаўтварэння, дасціпнасць і прастата канструкцыйнага вырашэння яўна “пазычаны” ў колішніх народных майстроў-цацачнікаў [10, с. 86].

Як ужо я даведаўся, сённяшняе дзіцячае драўлянае цацка прамысловай вытворчасці прыкметна адрозніваецца ад традыцыйнай. Аднак у многіх яе ўзорах прынцыпы формаўтварэння і асабліва дасціпнасць і прастата канструкцыйнага вырашэння яўна “пазычаны” ў колішніх народных майстроў – цацачнікаў. Ёсць цікавыя прыклады адраджэння гэтага віду народнай драўлянай пластыкі сучаснымі майстрамі, як, напрыклад, В. Палтаржыцкім з

Мінска, які мэтанакіравана займаецца аднаўленнем яе колішніх узораў з захаваннем традыцыйнай стылістыкі і канструкцыйных прынцыпаў (*Дадатак 1, мал. 23, 24*). Зразумела, што яго вырабы – ужо не столькі дзіцячая цацка, колькі творы мастацка-этнаграфічнага, музейнага, выставачнага прызначэння [10, с. 87].

У невялікім раённым цэнтры Докшыцы, што на Віцебшчыне таксама ёсць цудоўны, таленавіты майстар драўляных вырабаў – Віктар Іванавіч Гарбачоў. Ён адраджае традыцыі механічнай драўлянай цацкі (*Дадатак 1, мал. 25-27*). Асноўная тэматыка яго твораў – то наша штодзённасць. Гэта сюжэты з вясковага жыцця, замалёўкі на пабытовыя тэмы, навакольны жывёльны і раслінны свет. Для працы механізма аўтар скарыстоўвае цвёрдыя пароды дрэваў: бярозу, дуб, ясьень, для самой цацкі – ліпу, асіну, алешыну. Мастак у працы прыносіць сваё бачанне традыцыйных цацак і пазбягае прымітыўнага капіявання.

Віктар Іванавіч працуе майстрам-метадыстам разьбы па дрэве ў Докшыцкім раённым доме рамёстваў. Ён актыўны ўдзельнік фэстаў, выстаў і кірмашоў, у тым ліку міжнародных. Таксама браў удзел у рэстаўрацыі двух касцёлаў – Святой Сёмухі ў Докшыцах і Найсвятой Дзевы Марыі ў аграмястэчку Параф'янава.

Вырабы майстра знаходзяцца ў фондах докшыцкага Дома рамёстваў, абласнога метадычнага цэнтры народнай творчасці, прыватных калекцыях у Беларусі, Літве, Расіі, Польшчы, Венгрыі і Балгарыі. [14]

1.2. Народны майстар Беларусі Валерый Мінкоў

У нашым краі, Гомельскай вобласці, таксама працуюць майстры па разьбе, якія перанялі рамяство ад бацькоў і дзядоў. Яны атрымалі спецыяльную адукацыю ў навучальных установах. Выразаюць з дрэва драўляныя скульптуры, статуэткі, цацкі, прадметы побыту і сувеніры.

Работы гомельскіх разьбяроў заўсёды адрознівалі глыбокая своеасаблівасць, прыхільнасць традыцыям, лірычнасць і гумар [3, с.80].

Да такіх вялікіх майстроў сваёй справы адносіцца Народны майстар Беларусі Валерый Леанідавіч Мінкоў (*Дадатак 1, мал. 28*). Валерый Леанідавіч Мінкоў – выхадзец вёскі Мікалаеўка Добрушкага раёна Гомельскай вобласці. Вучыўся ў Гомельскім вучылішчы (а цяпер коледж) народных промыслаў па спецыяльнасці “Разьба па дрэве”. Апроч гэтага, ён асвоіў прафесіі сталяра, цесляра, інкрустатара шпона па дрэве і такарную апрацоўку драўніны. Працаваў у жыллёва-камунальным аб'яднанні на “Гомсельмашы”, афармляў дзіцячыя пляцоўкі – рабіў вулічныя арэлі, хаткі, фігуры. З 2007 года працуе ў раённым цэнтры рамёстваў горада Добруша. Быў метадыстам-майстрам майстэрні раённага цэнтры рамёстваў у населеным пункце Крупец. Сёння мае сваю майстэрню ў сельскім Доме культуры аграмястэчка Івакі. Дарэчы, у 2011 годзе Валерый Мінкоў прыняты ў Беларускі саюз майстроў народнай творчасці, у 2013 годзе ўзнагароджаны грамадскім няўрадавым медалём “За захаванне і развіццё народных рамёстваў і традыцый”, а ў 2014 годзе яму прысвоены статус “Народны майстар”.

Аб ім можна сказаць, што гэта чалавек, які здольны “ажыўляць” прадметы словам, справай, узмахам пэндзля. Народны майстар Беларусі Валерый Мінкоў робіць гэта з дапамогай разца, нажа, сякеры, пілы. Вядомасць скульптара ўжо даўно ступіла за межы не толькі Добрушкага раёна, але і краіны. Яго працы дораць асобным палітыкам з сусветнай вядомасцю. Сам Валерый Леанідавіч кожны дзень б'ецца над амаль алхімічнай творчай праблемай – як удыхнуць жыццё ў сваю нарыхтоўку.

На пытанне, колькі гадоў ён займаецца драўлянай скульптурай, майстар не задумваючыся адказвае: ўсё жыццё. Праўда, на прафесійным узроўні – апошнія трыццаць шэсць гадоў. Але выразаць маленькія фігуркі з дрэва ён навучыўся яшчэ ў шэсць гадоў. Тады ж атрымаў першае пашкоджанне пальца, што, дарэчы, не адбіла ахвоты майстраваць. Наадварот, рабіў сабе і сябрам розныя цацкі: караблікі, самалёцікі, машынкі. У падлеткавым узросце рамантаваў крэслы і зэдлікі. Гледзячы на бацьку і дзеда, якія пабудавалі не адну хату ў Добрушскім раёне, марыў стаць сапраўдным майстрам па дрэве, успамінае Валерый Леанідавіч: “Мае продкі былі з дрэвам на “ты”. Напраклад, бацька не толькі цясларыў, але і быў вядомым на ўсю акругу бондарам. Рабіў бочкі, кадкі. Я сёе-тое пераняў у яго, але потым сам давучваўся. Унікальнасць у тым, што я на сваіх вырабах майструю драўляныя абручы з лазы, ляшчынніку, вяза, а не металічныя, як большасць сучасных рамеснікаў. Драўляныя абручы скарыстоўвалі яшчэ тысячу гадоў назад. Такія абручы трэба ўмець звязаць, заціснуць, ведаць пэўную тэхніку ў час працы з імі, і я ёю валодаю. А вось мой дзед быў яшчэ і выдатным рымарам – адмыслоўцам па вырабе конскай зброі. Пэўна што, ад яго ў мяне такая цікавасць да саней”.

Калі казаць пра працоўны набор майстра, гэта бензапіла, сякера, нож – абмежаванняў па прыладах няма. Сярод іх розныя віды стамесак, вушакі, стругі, клёпкі.

Часам Валерый Леанідавіч сам стварае прылады. Кажа, галоўнае, каб быў кавалак дрэва для працы і кавалак металу для прылады, а прыдумляць – гэта яго стыхія.

“Без цвіка” – міжнародную вядомасць майстру прынёс куфар, створаны па такой тэхналогіі. Некалі Беларусь наведваў расійскі палітычны дзеяч Дзмітрый Мядзведзеў. Тады ў Гомелі праходзіла паседжанне Рады Міністраў Саюзнай дзяржавы. Менавіта тут Дзмітрый Мядзведзеў і атрымаў у падарунак куфар работы добрушкага майстра. Выкананы ён у тэхніцы ажурнай разьбы (*Дадатак 1, мал. 29*). У цэнтры сюжэта – беларускія дубы-волаты, разьбяныя элементы перадаюць форму іх лісця і жалудоў, расказвае майстар: “Раней падобны падарунак маёй працы быў паднесены Прэзідэнту нашай краіны Аляксандру Рыгоравічу Лукашэнку, калі ён наведваў палескі Ельск. Для мяне тое, што мае працы дораць на такім узроўні, лепш за кожную візітную картку”.

Матывы для прац, а іх ужо за сотню, мастак знаходзіць у навакольным свеце: бяроза, возера, вожык, дамавік. Традыцыйна вялікай папулярнасцю карыстаюцца мядзведзі (*Дадатак 1, мал. 30*). У планах новы праект – велічэзнае драўлянае пано “Дрэва жыцця”. На ім будуць адзначаны найважнейшыя

даты і факты ў развіцці добрушкага краю. Праўда, пакуль гэта яшчэ творчыя накіды.

“Добрая праца, асабліва творчая, павінна ісці па прынцыпе “спяшайся павольна”, – разважае разьбяр. – “Гэта, дарэчы, частка сялянскай філасофіі. Помню, з дзедам едзем на калёсах. Я – юны, гарачы, кажу: “Дзядуля, давай кабылку падгонім. Хутчэй дахаты прыедзем”. А ён мне па-філасофску адказвае: “Даедзем – шмат часу да ночы”. Гэтак і служэнне мастацтву – не трывае мітусні”.

Дарэчы, сваё мастацтва майстар перадае не толькі вучням, але і ў спадчыну. У сына Рамана разам з бацькам ужо не адна супольная праца. Падрастаюць унукі. Ёсць каму перадаць сваё майстэрства [15].

1.3. Цацкі драўляныя – для дзяцей жаданыя

У кнізе “Памяць”, якая прысвечана гісторыі Светлагорскага раёна, таксама адзначаецца роля гульні і народных цацак у выхаванні дзяцей. Вось што я прачытаў: “Тое, якім вырасце дзіцё, залежала ад многіх фактараў. Адзін з іх – выхаванне. З даўніх часоў у сялянскім асяроддзі існавалі асноўныя прынцыпы выхавання. Людзі ведалі, якія рысы характару выходзілі ў дзяцей, якія погляды на жыццё прывіваць. Бацькі стараліся перадаць дзецям толькі лепшае, свой жыццёвы вопыт, веды і іншае. Менавіта ў сям’і дзіця фарміравалася як асоба. Тут яно атрымлівала першыя ўрокі жыцця.

Дзеці дапамагалі бацькам у выкананні розных работ, раслі пад наглядам дарослых, у іх было і сваё жыццё, інтарэсы, клопаты. Яны знаходзілі магчымасць пагуляць, пабегаць. Гульні – не толькі забаўка. Яны садзейнічалі фізічнаму, разумоваму развіццю, умацоўвалі пачуццё сяброўства, узаемадапамогі, адказнасці і іншае. А яшчэ гульня – адзін з найбольш дзейсных сродкаў падрыхтоўкі дзіцяці да будучага “дарослага” жыцця. Менавіта ў гульні дзіця непасрэдна сутыкаецца з элементамі працы і пазнае прынцып “Хто не працуе, той не есць”.

Працоўнаму выхаванню ў значнай ступені садзейнічалі дзіцячыя цацкі. Асабліва вялікую каштоўнасць уяўлялі цацкі самаробныя. Ствараючы іх, дзеці рабілі першыя крокі ў набыцці працоўных навыкаў. Сярод дзяўчынак самымі ходкімі цацкамі былі лялькі, зробленыя з анучак. Асноўная роля гэтай цацкі – развіццё ў дзяўчынак інстынкту мацярынства. У хлопчыкаў меліся так званыя мужчынскія цацкі – “Саха” або “Конь”. Роля гэтай цацкі – развіццё павягі да працы [7, с. 658].

Коні ў нашых продкаў лічыліся галоўнымі жывёламі. На іх ваявалі, ездзілі ў далёкія краі, вазілі патрэбную ў гаспадарцы драўніну, сена, збожжа, а галоўнае – на іх аралі. Без каня не было хлеба, і не выпадкова крайняй ступенню галечы і гора лічылася, калі конь памёр ад голаду ці яго адабралі захопнікі.

У старажытнай міфалогіі коні былі патрэбныя і багам. Сонечны бог Сварог кожны дзень аб’язджаў неба на калясніцы, якую везлі белыя коні. Іх выводзіла са стайні сястра Сварога, Ранішняя Зара, а заводзіла назад другая сястра, Вечаровая Зара. Грозны Пярун, бог грому, таксама праносіўся па небе

ў чароўнай калясніцы, але яго коні былі чорныя і крылатыя. Бог працы Аўсень наглядаў за ўсімі коньмі ў свеце. Вялес – "жывёльны бог", як яго звалі, таксама пра іх клапаціўся. Калі паганскія багі саступілі месца хрысціянскім святыням, коні засталіся. Ілля-прарок, які змяніў у нябеснай калясніцы Пяруна, дакладна гэтак жа лётаў па небе на крылатых конях, Вялес стаў святым Уласіем, замест Аўсенья коней стаў ахоўваць святы Фрол, а конь Георгія Пераможцы, які забівае змея, красуецца разам з гаспадаром на гербе горада Масква.

Таму не выпадковыя шматлікія коні на дахах хат і вышытых ручніках, на кашулях і калаўротах. У кожнай сялянскай хаце для хлопчыка абавязкова рабілі драўлянага каня. У ранейшыя часы, калі малому спаўнялася тры гады, з яго галавы састрыгалі пасму валасоў, а потым садзілі на каня. Такім быў абрад прысвячэння ў мужчыну-ваяра. Потым жывога каня замяніў драўляны – на колцах, на кійку, на мацоўні. Гэта была цацка для будучага вершніка, гаспадара. І няважна, у якой сям'і расце хлопчык, у сялянскай ці царскай – цацачны конь абавязковы. Захавалася апісанне каня на колцах, якога падарылі будучаму імператару расійскаму Пятру Першаму, калі яму споўніўся гадок. Конь быў зроблены з дрэва і абцягнуты сапраўднай жараб'ячай скурай, а нагруднік упрыгожвалі смарагды [4, с. 8-9].

1.4. Дарослыя ўспаміны пра дзіцячыя цацкі

У кнізе "Этнография детства" я прачытаў цікавыя аповяды сялянскіх жыхароў, сапраўдных захоўнікаў самабытнай народнай культуры пра колішняе іх жыццё на вёсцы і пра самаробныя драўляныя цацкі.

"Раней цацак не было, дзіцяці заняцца няма чым. Майму Петрыку паўтара гадкі было. Я пайду да суседа, у мяне там быў такі стары, лапці плёў. І буду казаць: "Дзед Сідар, ты для мяне зрабі конікаў з лыка". Узяў ён лыка сухое, шырокае, вось тут разрэзаў – ногі зрабіў, разрэзаў з гэтага боку – галаву зрабіў. Галава вышэй дугой падымаецца, хвост ніжэй трубой апускаецца. І атрымаўся конь. Да таго ж лапцік маленькі сплёў. Потым узяў, з ліпніка палачак маленькіх настругаў, каня гэтага запрог у дугу, і ён тады валачэ гэты лапцік маленькі. Вось такая цацка. Прынясу тых конікаў Петрыку на ўцеху", – успамінае Глаголева Кацярына Пятроўна.

"Канькі драўляныя, маленькія дзеткам самаробнічалі. А бацька выразаў вось такога каня вялікага і на колцах, вось тут аброць яму зрабіў, калёсы спрацаваў. Каня пад гнядога размалываў. Бацька, ён майстар на гэту справу быў. Маленькі Ванька гэтага каня і катаў", – успамінае Перына Пелагея Абрамаўна.

"Конікаў выразалі з асіны. Асіна мяккая для апрацоўкі, мягчэйшая за бярозу. Хвост коніку рабілі з канопляў. Конікаў рабілі і з калёсамі, і з вазкамі. Рабілі вазкі: ад бярозавага таўкача адпілоўвалі чатыры вузкія круглякі-колы і ў іх у сярэдзіне адтуліны нажом праразалі. Потым рабілі калоды – дрожкамі называліся. Іх рабілі рассоўным, і як сапраўдныя – ніз і верх, і злучаліся яны шорэнем – хто драўляны цвік выточваў, а хто ў кузні жалезны каваў. І вазок збіраўся. У кожнага дзіцяці ў сяле такія конікі з вазкамі былі", – успамінае Вялкоў Аляксей Дзмітрыевіч.

“З маленькіх яловых дошчачак дзве плоскія рыдлёвачкі рэзалі з далоньку малога. У адной рыдлёвачкі, каб вось так па краі, папярочнічак выступаў. На рыдлёвачках па дзве дзірачкі зверху дзіравілі і вярочкай іх змацоўвалі. Рыдлёвачкі пляскалі звонка так і гэтак. І тады дзеці ўжо самі бубенькалі, занятак ім. Калаўроты маленькія цацачныя рабілі, і дзеці гуляліся”, – успамінае Русакова Валянціна Аляксееўна.

“Майстравалі вятрак. Бралі плоскія дошчачкі сухога лубу, складалі іх крыжам і прыбівалі цвічком да канца доўгага кійка. Хлапчук з ім гуляў, і вятрак ад ветру круціў. Бывала, рабілі ваўчкі з бярозы. Тузанае хлапец ваўчок, і ён хутка-хутка так закруціцца”, – успамінае Міхайлава Галіна Андрэеўна.

“Для дзяцей трашчоткі драўляныя рабілі. Трашчотка – гэта звычайны кіёк-стрыжань, на верхнім канцы ідуць шэсць рэбраў, і ўстаўляюцца тонкія лучынкi, яны ідуць з таго і іншага боку праз стрыжань і замацоўваюцца. Дзіцяці два гады, а яму ўжо робяць гэту трашчотку. У сядушцы яно сядзіць, круціць ёю, трашчыць, так трашчыць, дай Божа як”, – успамінае Вялкоў Аляксей Дзмітрыевіч.

“Маленькім дзіцям птушчак з дрэва выразалі. Рабілі з бяросты галубоў, вешалі пад агнічку. І дзіцячы маленькі цацачны воз рабілі, на калёсіках, драўляны, гуляць – без коніка. Я сама рабіла: адпілуеш ад круглага палена чатыры калёсы ды пасярэдзіне ў іх дзіркі пракруціш і кійкі туды прымацуеш. А ўжо на кійкі дошчачку кладзеш, вось і воз атрымаўся. З алешыны качачак выражу і на воз пастаўлю. Дзіцё катае па падлозе воз і качачак возіць”, – успамінае Марозава Надзея Федасееўна.

“Сама рабіла цацку, звалася “апільшчык”. Брала драўляную даўбешку і выразала тулава з галавой і нагамі. У нагах, у пяты, убівала два цвічкі, каб ён на гэтых цвічках, на лёзах, стаяў. Рукі асобна рабіла і прымацоўвала іх да тулава наперадзе. Потым выстругвала пілу – танюткую дошчачку з зуб'ем, доўгую, сантыметраў семдзесят. Піла гэта прымацоўвалася ў дзірачку да рук і цягнулася ўніз. Да ніжняга канца яе падвешвала грузік: каменьчык ці гайку. І тады, як гатова, гэтымі ножкамі, цвічкамі на самы край стала паставіш яго і кіўнеш. І ён стаіць на цвічках і баўтаецца, і піла ўгару-ўніз, угару-ўніз усё пілуе і пілуе. Можа гэтак і дзень цэлы апільшчык боўтацца, няхутка спыніцца. А малое дзіцяня тады, у сядушцы гэтай седзячы, усё глядзіць і глядзіць на яго”, – успамінае Марозава Надзея Федасееўна [6, с.186-190].

Пазнаёміўшыся з успамінамі гэтых простых, але такіх таленавітых людзей, я яшчэ раз пераканаўся ў тым, што беларуская народная цацка з'яўлялася люстэркам жыццёвага парадку нашых продкаў, іх нацыянальных мастацкіх традыцый і эстэтычных патрэб.

II. ПРАКТЫЧНАЯ ЧАСТКА

2.1. Падрыхтоўчы этап

2.1.1 Абгрунтаванне выбару цацкі для вырабу

У выніку правядзення даследавання я зрабіў для сябе некалькі важных высноў, якіх буду прытрымлівацца ў працэсе вырабу драўлянай цацкі:

– асноўнай задачай, якой кіраваліся колішнія майстры, было не пластычнае вырашэнне (як, напрыклад, у глінянай цацкі), а імітацыя руху, дзеяння, працоўнага працэсу;

– рэдкія ўцалелыя ўзоры беларускай драўлянай цацкі XIX – пачатку XX стагоддзя даюць падставу меркаваць, што расфарбоўкі ці размалёўкі яна не мела, і гэта цалкам стасуецца з агульным характарам беларускага народнага мастацтва;

– сённяшняя дзіцячая драўляная цацка прамысловай вытворчасці прыкметна адрозніваецца ад традыцыйнай, аднак у многіх яе ўзорах прынцыпы формаўтварэння і асабліва дасціпнасць і прастата канструкцыйнага вырашэння яўна пазычаны ў колішніх народных майстроў-цацачнікаў.

Тэма драўлянай цацкі для мяне вельмі цікавая, таму што такія вырабы вядуць сваю гісторыю з далёкай старажытнасці. Можна сабе ўявіць, як гулялі з такімі цацкамі дзеці нашых далёкіх продкаў. Вось і з’явілася ў мяне ідэя паспрабаваць зрабіць драўляную цацку – коніка. Было цікава, ці атрымаецца гэта ў мяне. Я вырашыў змайстраваць “Каня-каталку з возам”.

Чаму я вырашыў зрабіць коніка з возам? У тым выпадку, калі з гэтай цацкай будзе гуляць дзяўчынка ці хлопчык, ім трэба будзе прыдумаць, якія рэчы можна тут перавозіць. А гэта ўжо развіццё знаходлівасці і фантазіі.

Спачатку я пацікавіўся, ці ёсць у крамах нашага горада драўляныя цацкі. Даведаўся, што ёсць, але ў большасці розныя кубікі ці развіццёвыя гульні. Цацак-жывёл мала, а конікаў зусім няма.

Вядома, я звярнуўся па дапамогу да інтэрнэту, каб знайсці прыдатны для маёй задумкі малюнак. Я разгледзеў шмат варыянтаў падобных цацак у інтэрнэце. Тыя з іх, якія здаліся мне найбольш прыгожымі, арыгінальнымі – я выбраў у якасці прыкладу. Такіх варыянтаў вызначылася пяць. Прааналізаваўшы ўсе варыянты, я выбраў лепшы, на свой погляд (*Малюнак*).

Малюнак – Конь-каталка з возам, выбраны для вырабу

Чаму ён мне спадабаўся больш за іншых? У цацкі эстэтычны выгляд, дэталі вельмі паходзяць на сапраўдныя, будзе арганічна спалучацца з ужо наяўнай калекцыяй музейных лялек. Такім чынам у маім уяўленні склаўся вобраз будучай драўлянай цацкі.

Я творча падышоў да выбранага ўзору і вырашыў зрабіць на карку і хвасце коніка дадатковыя дэкаратыўныя элементы – адтуліны. Гэта для таго, каб дзіця мела магчымасць упрыгожваць коніка рознымі матузкамі, ніткамі, шнуркамі, абрэзкамі тканіны. Так будзе развівацца не толькі фантазія, але і дробная маторыка.

У рэалізацыі маёй задумы мне дапамаглі веды, якія я набыў на занятках тэхнічнай працай. Калі мы вывучалі тэхналогію дрэваапрацоўкі, я пазнаёміўся з рознымі пародамі драўніны і прыладамі. Гэтыя веды аказаліся вельмі своєчасымі і карыснымі.

2.1.2 Выбар матэрыялаў

З літаратурных крыніц я даведаўся, якія пароды драўніны карысталіся ў нашых продкаў лепшым попытам, а якія – сёння. Найвялікшае распаўсюджванне ў вытворчасці мастацкіх вырабаў з дрэва мела драўніна мяккіх лісцевых парод: ліпы, асіны, алешыны, дубу, бярозы; радзей – цвёрдых: арэха, бука, самшыту і інш. З хваёвых парод дрэў у нязначнай колькасці скарыстоўвалася драўніна хвоі і елкі.

У сваім вырабе я вырашыў скарыстаць драўніну бука, хвоі, елкі і бярозы.

У бука цвёрдая і шчыльная драўніна з разводамі тэкстуры, якая пры захоўванні паступова змяняе колер ад жаўтлявага да ружова-карычневага. Бук зручны ў апрацоўцы, лёгка шліфуецца, колецца і хіліцца. Драўніна бука падыходзіць для вырабу мэблі, музычных інструментаў, шпоны, фанеры.

У чым уласцівасць выбранай драўніны? Хваёвая драўніна бела-жоўтага колеру, мае аднастайную структуру, адрозніваецца нізкай пруткасцю, высокай трываласцю. Драўніна мяккая, лёгка паддаецца апрацоўцы, але лёгка пашкоджваецца і сашпільваецца, патрабуе вострай прылады. Шырока ўжываецца ў вырабе сталярных вырабаў.

Драўніна елкі светлая, бялосая, з ледзь заўважнымі гадавымі кольцамі, адрозніваецца нізкай пруткасцю, высокай трываласцю. Па ўласцівасцях напамінае хвою, але мякчэйшая, лёгка паддаецца апрацоўцы.

Бярозавая драўніна валодае высокай трываласцю, добра супрацьстаіць ударным нагрузкам, расколваецца насілу. Трываласць на выгін сярэдняя, добра хіліцца, сярэдняя эластычнасць. Зносатрываласць высокая, па гэтых параметрах амаль не саступае дубовай драўніне.

2.1.3 Размеркаванне працы

Агульная канструкцыя цацкі «Конь-каталка з возам» складаецца з наступных прадметаў:

- конь: корпус; калёсікі – 4 штукі;
- воз: корпус; калёсікі – 4 штукі;
- конская збруя: хамут; аглоблі – 2 штукі.

Цацка павінна быць:

- прыгожай, бо яна будзе дапаўняць выставу лялек;
- функцыйнай – з цацкай можна гуляць; не складанай у вырабе;
- таннай – выраб не павінен патрабаваць вялікіх фінансавых выдаткаў;
- экалагічна бяспечнай – не несці шкоды здароўю.

Чарцёжныя і маляўнічыя работы я выконваў дома. Мне спатрэбіліся наступныя прылады: лінейка, аловак, цыркуль, гумка.

Сталярныя работы я выконваў у школьнай майстэрні. Мне спатрэбіліся наступныя матэрыялы: нарыхтоўкі з драўніны; клей-пісталет; клеявыя стрыжні; наждачная папера; сталярныя прылады: ціскі; палотны для лобзіка; ручная піла, нажоўкі; напільнікі; свідравальны станок, сверлы; сталярны варштат; шрубцынгі; распілоўнае стусла.

2.2. Асноўны этап

Перад тым, як пачаць працу, я вызначыў этапы працы і паслядоўнасць вырабу асобных элементаў цацкі (каня, калёсаў для каня, воза, калёсаў для воза, хамута і аглоблей).

Паслядоўнасць вырабу каня:

- 1) малюем эскіз і чарцёж цацкі, адзначаем памер кожнай дэталі (Дадатак 2);
- 2) выражаем з паперы эскіз каня, накладваем яго на драўляную нарыхтоўку і абводзім па контуры алоўкам;
- 3) выражаем атрыманы на драўніне малюнак ручным лобзікам;
- 4) на свідравальным станку робім на галаве каня адтуліны для вачэй, на нагах – для драўляных восей і дэкаратыўныя адтуліны на хвасце і грыве;
- 5) апрацоўваем дэталі каня на свідравальным станку шліфавальнай насадкай, напільнікам і наждачнай паперай.

Паслядоўнасць вырабу калёсаў для каня:

- 1) з цыліндрычнага бруска выражаем для каня чатыры калясы патрэбнага памеру і таўшчыні;
- 2) на свідравальным станку робім ў цэнтры калёс адтуліны;
- 3) апрацоўваем калёсы напільнікам і наждачнай паперай;
- 4) нарыхтоўваем тонкія драўляныя стрыжні адпаведнага памеру для круцільных восей калёс каня і воза;
- 5) апрацоўваем восі наждачнай паперай;
- 6) злучаем калёсы і ногі цацкі між сабой драўлянымі восямі праз адтуліны ў іх;
- 7) замацоўваем калёсы на восях каня драўлянымі калочкамі з чатырох бакоў.

Паслядоўнасць вырабу воза:

- 1) з драўлянай нарыхтоўкі вырабляем дэталі воза: рэйкі, дно, сценкі і бэлькі неабходнага памеру;
- 2) усе атрыманыя дэталі апрацоўваем напільнікам і наждачнай паперай;

3) у дзвух бэльках воза пры дапамозе свідравальнага станка з бакоў робім адтуліны, у пярэдняй бэльцы – дзве адтуліны наперадзе;

4) клеявым пісталетам склеіваем між сабой усе дэталі воза.

Паслядоўнасць вырабу калёсаў для воза:

1) зцыліндрычнага бруска выразаем чатыры калясы патрэбнага памеру і таўшчыні для воза;

2) на свідравальным станку робім адтуліны ў цэнтры гэтых дэталей;

3) апрацоўваем калёсы напільнікам і наждачнай паперай;

4) злучаем калёсы між сабой драўлянымі восямі праз адтуліны ў іх і бэльках;

5) замацоўваем калёсы на восях воза драўлянымі калочкамі з чатырох бакоў.

Паслядоўнасць вырабу хамута (конская збруя):

1) выразаем з паперы эскіз хамута, накладваем яго на драўляную фанеру і абводзім па контуры алоўкам;

2) выразаем атрыманы на фанеры малюнак ручным лобзікам ;

3) на свідравальным станку ўнізе хамута з абодвух канцоў робім адтуліны для аглоблей;

4) апрацоўваем гэту дэталю напільнікам і наждачнай паперай.

Паслядоўнасць вырабу аглоблей (конская збруя):

1) нарыхтоўваем круглыя рэйкі неабходнага памеру для дзвух аглоблей;

2) пры дапамозе ручнога дрыля выразаем ў кожнай аглоблі адтуліны;

3) апрацоўваем гэтыя дэталі наждачнай паперай;

4) прасоўваем аглоблі цераз адтуліны ў хамуце да пярэдняй бэлькі воза і прыклеіваем іх пад нахілам клеявым пісталетам;

5) пры дапамозе драўлянай перапычкі ўперадзе пад галавой каня склейваем аглоблі між сабой клеявым пісталетам.

Для вырабу цацкі “Конь-каталка з возам” мной аформлены тэхналагічныя карты па стварэнню кожнай дэталі (Дадатак 3).

Вялікая ўвага пры выкананні вырабу нададзена арганізацыі працы, працоўнага месца і правілам па тэхніцы бяспекі ў сталярнай майстэрні (Дадатак 4).

III. Заключны этап

3.1 Эканамічнае абгрунтаванне праекта

Цацка выканана з рэштак дошак, якія ўжо меліся ў наяўнасці. Мне спатрэбілася набыць у краме толькі наступныя матэрыялы і прыстасаванні: клей-пісталет; клеявыя стрыжні для мацавання дэталей коніка, воза і збруі; палотны для ручнога лобзіка. Разлік выдаткаў на выраб коніка паказаў, што эканомія грошай відавочна (падобная на гэты цацка ў краме будзе мець большы кошт).

/п	Назва матэрыяла, прыстасавання	Ко шт	Коль касць	Сума
	Клей-пісталет	7 р.60 к.	1	7 р.60 к.
	Клеявыя стрыжні	1р. 25 к.	5	1 р. 25 к.
	Палотны для ручнога лобзіка	4 р.74 к.	10	4 р.74 к.
	УСЯГО			13р. 59 к.

3.2 Кантроль якасці

Гатовы выраб “Конь-каталка з возам” адказвае наступным патрабаванням:

- канструктыўныя патрабаванні – цацка атрымалася надзейнай, трывалай, яна адпавядае арыгіналу (каб не паўтараць у дакладнасці малюнка з інтэрнэту, я дадаў невялікія дэкаратыўныя элементы);
- эстэтычныя патрабаванні – цацка выканана акуратна;
- экалагічныя патрабаванні – выраб выкананы з экалагічна чыстых матэрыялаў, цацка не прынясе шкоды ні экалогіі, ні здароўю дзяцей;
- эканамічныя патрабаванні: ручная праца лепш тым, што яна ў шмат разоў танней, чым куплены выраб.

Драўляная цацка “Конь-каталка з возам”, на мой пагляд, атрымалася (Дадатак 5). Заўсёды прыемна зрабіць рэч сваімі рукамі. Таму што яна непаўторная, арыгінальная, не падобна да іншых.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

На падставе праведенага мной даследавання можна зрабіць наступныя высновы:

- гісторыя народнай цацкі пачынаецца ў глыбокай старажытнасці і цесна звязана з творчасцю народа і народным мастацтвам;
- ў беларускай драўлянай цаццы адбіліся народныя ўяўленні аб навакольным асяроддзі, адносінах да працы, пачуццях прыгажосці;
- сённяшняя дзіцячая драўляная цацка прамысловай вытворчасці прыкметна адрозніваецца ад традыцыйнай;
- выраб драўлянай цацкі – цікавы, своеасаблівы, практычна не даследаваны раздзел мастацкай дрэваапрацоўкі;
- выбар дрэва пэўнай пароды для вырабу цацак меў раней і мае зараз важнае значэнне для майстроў як з практычных, так і з эстэтычных меркаванняў.

Дзякуючы набытым ведам гісторыі мінулага і сучаснага мастацтва вырабу драўляных цацак, я распрацаваў тэхналогію стварэння драўлянай цацкі “Конь-каталка з возам” і зрабіў яе сваімі рукамі.

У заключэнні магу з упэўненасцю сцвярджаць, што пастаўленая мэта цалкам дасягнута. Падцвердзілася гіпотэза праекта: з дапамогай сучасных цяслярных прылад без вялікіх матэрыяльных выдаткаў можна сваімі рукамі рабіць прыгожыя драўляныя цацкі ў беларускіх народных традыцыях.

Пасля заканчэння праекта ў мяне ўзнікла новая ідэя. У нашым школьным музеі “Беларуская хатка” ёсць батлеечны тэатр. Яго драўляную скрыню па даўнейшых чарцяжах зрабіла група навучэнцаў з дапамогай цясляра. У рэпертуары тэатра ўжо некалькі цікавых пастановак. Да выступленняў тэатра былі зроблены самаробныя лялькі-героі спектакляў. Але яны выкананы з іншых матэрыялаў, не драўляныя. Я вырашыў прапанаваць сваім сябрам змайстраваць для батлейкі драўляныя лялькі, як у даўніну. Гэта стане нашым агульным укладам у захаванне і развіццё рамяства дрэваапрацоўкі ў лепшых традыцыях беларускай народнай творчасці.

Літаратура і інфармацыйныя рэсурсы

1. Бардина, Р. А. Изделия народных художественных промыслов и сувениры (товароведение и организация торговли) : учеб. для ПТУ. – 4-е изд., перераб. и доп. / Р. А. Бардина. – М. : Высшая школа, 1990. – 302 с.
2. Беларусы. Т. 8. Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва / Я. М. Сахута; рэдкал.: А. І. Лакотка [і інш.]; Нац. Акад. Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. – Мінск : Бел. навука, 2005. – 351 с.
3. Гомельщина культурная: ремесла. – Гомель : редакция газеты “Гомельская праўда”, 2021. – 115 с.
6. Науменко, Г. М. Этнография детства : сборник фольклорных и этнографических материалов / Г. М. Науменко. – М.: Белый город, 2013. – 368 с.
7. Памяць: Светлагорск. Светлагор. р-н: Гіст.-дак. хронікі гарадоў і р-наў Беларусі. У 2 кн. Кн.2 / уклад. П. П. Рабянок; рэдкал. : У. Дз. Бурачонок і інш.; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск : Беларусь, 2003. – 750 с.
8. Рихвк, Э. В. Мастерим из древесины : Кн. для учащихся 5-8 кл. сред. шк. – М. : Просвещение, 1988. – 128 с.
9. Сахута, Я. М. Беларускае народнае мастацтва / Я. М. Сахута. – Мінск : Беларусь, 2011. – 367 с.
10. Сахута, Я. М. Народнае мастацтва Беларусі / Я. М. Сахута.. – Мінск : БелЭн, 1997. – 287 с.
11. Сахута, Я. М. Народная разьба па дрэву / Я. М. Сахута. – Мінск : Вышэйшая школа, 1978. – 96 с.
12. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва беларусі: У 5 т. Т. 5. Скамарохі – Яшчур / Рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. – Мінск : Бел СЭ, 1987. – 703с.
13. Я познаю мир: Детская энциклопедия: История ремесел. – М. : Астрель, 2000 – 416 с.
14. Выставка народных мастеров Докшицкого района [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.belta.by/photonews/view/vystavka-narodnyh-masterov-dokshitskogo-raiona-otkrylas-v-vitebske-29025/>.
15. Народный мастер Беларуси Валерий Минков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.sb.by/articles/polesskiy-papa-karlo.html>.

ДАДАТКІ

Дадатак 1

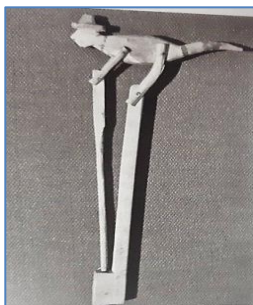
Малюнкi да даследчай часткi праекта

Малюнак 1 – Цацка “Коннік”.
Пачатак XX стагоддзя.
Магілёўшчына

Малюнак 2 – Цацка “Кураняты
дзяўбуць зерне”

Малюнак 3 – Цацка “Гімнаст”.
Пачатак XX стагоддзя.
Браслаўшчына

Малюнак 4 – Цацка
“Конь-каталка”

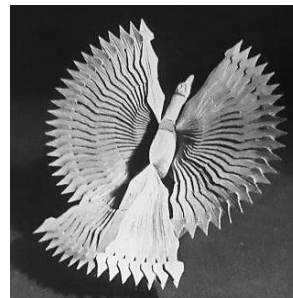
Малюнак 5 – Цацка
“Конь-качалка”

Малюнак 6 – Дзяржаўны музей
этнаграфіі
ў Санкт-Пецярбургу

Малюнак 7 – Гісторыка-этнаграфічны музей у Вільнюсе

Малюнак 8 – Цацка “Голуб”. 1981 в. Заверша Драгічынскага раёна

Малюнак 9 – Цацка “Кураняты”. Канец XIX стагоддзя. Гомельшчына

Малюнак 10 – Цацка “Кавалі”. Пачатак XX стагоддзя. Магілёўшчына

Малюнак 11 – Цацка “Мядзведзі піляць бярвяно”

Малюнак 12 – Цацка “Пілавальшчык”

Малюнак 13 – Цацка “Парныя пільшчыкі”

Малюнак 14 – Цацка “Птушка махае крыламі”

Малюнак 15 – Цацка “Салдаты
выстройваюцца ў шарэнгі ”

Малюнак 61 – Цацка “Дзяцел дзяўбе
дрэва”

Малюнак 17 – Багародская цацка
“Птушкі ”

Малюнак 18 – Перадваенная цацка
“Конь-каталка з карэтай” (з
анілінавай расфарбоўкай)

Малюнак 19 – Батлечная
старадаўняя лялька “Рахіль ”.
Першая палова XIX стагоддзя.
Быхаўскі раён

Малюнак 20 – Батлечныя лялькі
“Цар Ірад”, “Антоніха”. Першая
палова XIX стагоддзя. Быхаўскі раён

Малюнак 21 – Батлечныя
старадаўнія лялькі

Малюнак 22 – Сучасныя лялькі
батлечнага тэатра

Малюнак 23 – В. Палтаржыцкі
Цацка “Мядзведзь-каваль”. 1996.
Мінск

Малюнак 24 – В. Палтаржыцкі
Цацка “Бараны”. 1996. Мінск

Малюнак 25 – Майстар-рэжчык па
дрэву Віктар Іванавіч Гарбачоў

Малюнак 26 – Віктар Іванавіч
Гарбачоў і яго работа

Малюнак 27 – цацка
(праца В.І.Гарбачова)

Малюнак 28 – народны майстар –
рэжчык па дрэву Валерый Леанідавіч
Мінкоў

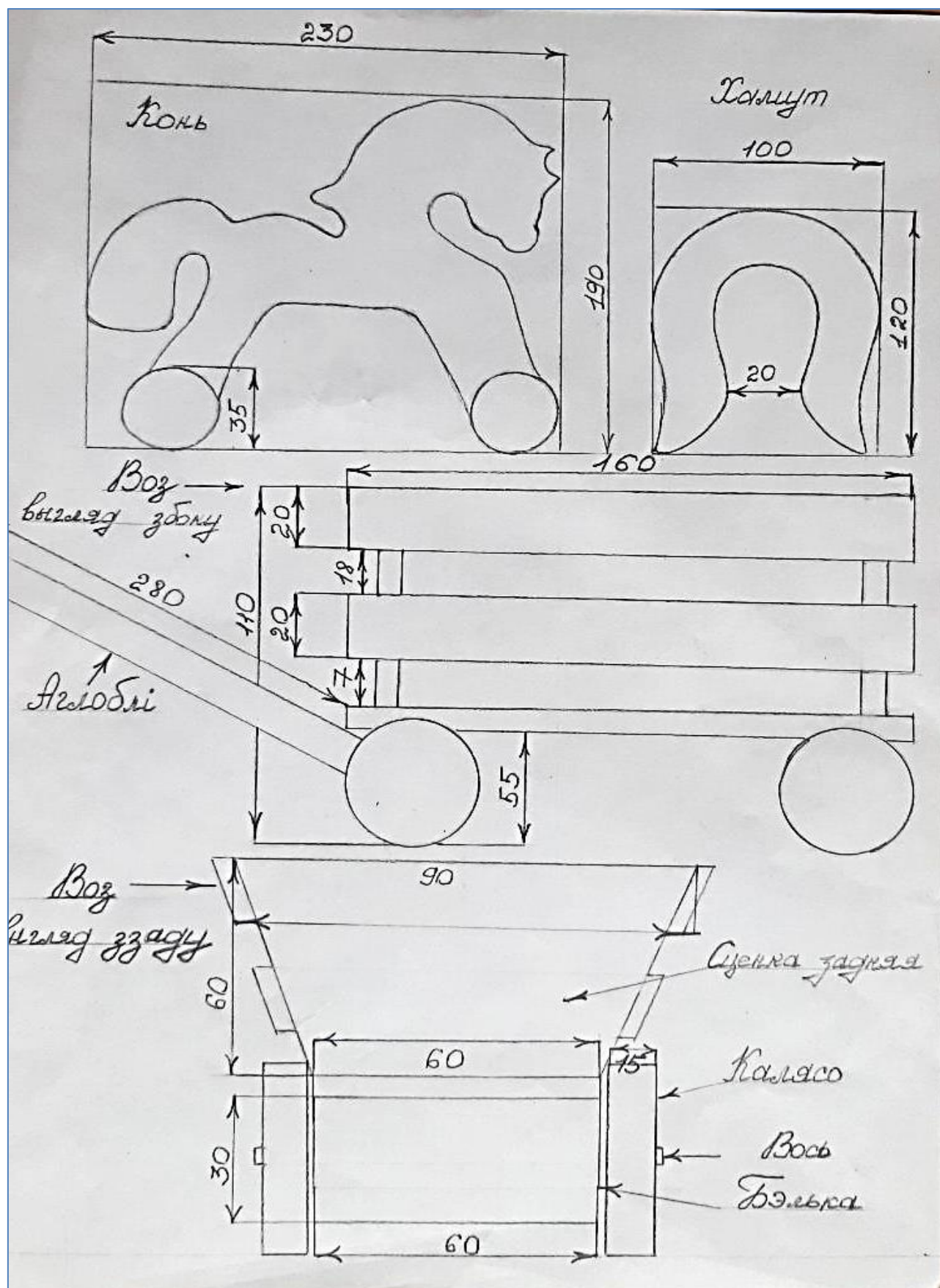

Малюнак 29 – Куфар – падарунак
Д.А.Мядзведзеву
ад майстра Мінкова В.Л.

Малюнак 30 – Мінкоў В.Л. і яго работа
“Мядзведзь”

Чарцёж дэталей драўлянай цацкі “Конь-каталка з возам”

Тэхналагічныя карты на выраб цацкі “Конь-каталка з возам”

Тэхналагічныя карты распрацаваны на выраб усіх элементаў цацкі. Усе памеры ў тэхналагічных картах вызначаны ў міліметрах.

Табліца 1 – Тэхналагічная карта на выраб каня

№ п./п.	Назва аперацыі	Матэрыялы	Прылады	Прыстасаванні
1	намаляваць эскіз каня	ліст паперы А4	аловак, гумка	стол
2	выразаць шаблон каня	шаблон з паперы	нажніцы	стол
3	пакласці шаблон каня на драўляную нарыхтоўку і абвесці контур	драўляная нарыхтоўка з сасны - 190x230x15; шаблон каня з паперы	аловак	сталярны варштат
4	выпілаваць контур каня	драўляная нарыхтоўка	ручны лобзیک	сталярны варштат, струбцына
5	прасвідраваць адтуліны на нагах, грыве і хвасце каня	драўляная дэталі цацкі-конь	свідравальны станок	свердзел № 4
6	зачысціць і адшліфаваць дэталі цацкі-каня	драўляная дэталі цацкі - конь	напільнік, шліфавальная папера № Р 80; Р 220	сталярны варштат

Табліца 2 – Тэхналагічная карта на выраб калёсаў для каня і воза

№ п./п.	Назва аперацыі	Матэрыялы	Прылады	Прыстасаванні
1	намаляваць эскіз каляса для каня	ліст паперы А4	аловак, гумка	стол
2	выразаць шаблон каляса	шаблон на паперы	нажніцы	стол
3	пакласці шаблон каляса на драўляную нарыхтоўку і абвесці контур	цыліндрычная нарыхтоўка з сасны - 35	аловак	стол

4	адмераць таўшчыню каляса і выпілаваць іх для каня (4 штукі)	цыліндрычная нарыхтоўка - 35	лінейка, аловак, ручны лобзік	сталярны варштат, струбцына, распілоўнае стусла
5	прасвідраваць адтуліны пасярэдзіне калёс	драўляныя калёсы (4 штукі) - 15	свідравальны станок	свердзел № 8
6	зачысціць і адшліфаваць дэталі цацкі - калёсы для каня	драўляныя дэталі цацкі - калёсы	напільнік, шліфавальная папера № Р 80; Р 220	струбцына
7	намаляваць эскіз каляса для воза	ліст паперы А4	аловак, гумка	стол
8	выразаць шаблон каляса	шаблон на паперы	нажніцы	стол
9	пакласці шаблон каляса на драўляную нарыхтоўку і абвесці контур	цыліндрычная нарыхтоўка з сасны - 55	аловак	стол
4	адмераць таўшчыню каляса і выпілаваць 4 штукі для воза	цыліндрычная нарыхтоўка	лінейка, аловак, ручны лобзік	сталярны варштат, струбцына, распілоўнае стусла
5	прасвідраваць адтуліны пасярэдзіне калёс	драўляныя калёсы (4 штукі) - 18	свідравальны станок	свердзел № 8
6	зачысціць і адшліфаваць дэталі цацкі - калёсы для воза	драўляныя дэталі цацкі - калёсы для воза	напільнік, шліфавальная папера № Р 80; Р 220	струбцына

Табліца 3 – Тэхналагічная карта на выраб корпуса воза

№ п./п.	Назва аперацыі	матэрыялы	Прылады	Прыстасаванні
1	намаляваць эскіз воза	ліст паперы А4	аловак, гумка	стол
2	на драўлянай нарыхтоўцы намаляваць элементы воза	драўляная нарыхтоўка з бука - 65x180x7	аловак, лінейка, гумка	стол

4	выпілаваць з драўлянай нарыхтоўкі элементы для воза (9 штук)	драўляная нарыхтоўка	ручны лобзiк, ручная піла	сталярны варштат, струбцына
5	зачысціць і адшліфаваць дэталі воза	драўляныя дэталі воза з бука - бакавыя рэйкі (4) - 160х20х7; пярэдняя і задняя сценкі - 90х60х60х16; дно- 60х160х7; бэлькі з сасны (2) – 60х30х30;	напільнік, шліфавальная папера № Р 80; Р 220	сталярны варштат, струбцына
6	выпілаваць з цыліндрычных драўляных нарыхтовак элементы для калёс воза, калёс каня- каталкі і элементаў збруі	драўляныя цыліндрычная нарыхтоўкі	ручны лобзiк	сталярны варштат
7	зачысціць і адшліфаваць элементы для калёс воза, калёс каня- каталкі і дадатковыя элементы збруі	пярэдняя перамычка для аглоблей з бярозы - 70 х 5; восі для калёсаў каня з бярозы (2) - 70 х 7; восі для калёсаў воза з бярозы (2) - 120 х 7	напільнік, шліфавальная папера № Р 80; Р 220	сталярны варштат
8	прасвідраваць адтуліны пасярэдзіне дэталей воза – пярэдняй і задняй бэлькі	драўляныя дэталі воза: 2 бэлькі - 60х30х30	свідравальны станок	свердзел № 8

9	прасвідраваць адтуліны наперадзе дэталі воза – пярэдняй бэльцы	драўляная дэталі воза – пярэдняй бэлька	свідравальны станок	свердзел № 8
---	--	---	---------------------	--------------

Табліца 4 – Тэхналагічная карта на выраб конскай збруі

№ п./п.	Назва аперацыі	Матэрыялы	Прылады	Прыстасаванні
1	намаляваць эскіз хамута	ліст паперы А4	аловак, гумка	стол
2	выразаць шаблон хамута	шаблон на паперы	нажніцы	стол
3	пакласці шаблон хамута на драўляную фанеру і абвесці контур	фанера з бярозы трохслаёвая - 100x120x10	аловак	стол
4	выпілаваць контур хамута	фанера з бярозы трохслаёвая	ручны лобзیک	сталярны варштат, струбцына
5	зачысціць і адшліфаваць дэталі конскай збруі - хамут	драўляная фанерная дэталі-хамут	напільнік, шліфавальная папера № Р 80; Р 220	сталярны варштат, струбцына
6	прасвідраваць адтуліны пасярэдзіне ніжніх канцоў хамута	драўляная фанерная дэталі-хамут	свідравальны станок	свердзел № 8
7	намаляваць эскіз аглоблей	ліст паперы А4	аловак, гумка	стол
8	на драўлянай цыліндрычнай нарыхтоўцы адзначыць памеры аглоблей	драўляная цыліндрычная нарыхтоўка з бярозы - 560 x 13	аловак, лінейка, гумка	сталярны варштат
9	выпілаваць 2 аглоблі	драўляная цыліндрычная нарыхтоўка	ручны лобзیک	сталярны варштат, струбцына
10	зачысціць і адшліфаваць дэталі конскай збруі - аглоблі	драўляныя цыліндрычныя дэталі –аглоблі 280 x 13	напільнік, шліфавальная папера № Р 80; Р 220	сталярны варштат, струбцына

11	прасвідраваць адтуліны ў верхніх канцах аглобляў	драўляныя цэліндрычныя дэталі - аглоблі	ручны свердзел	свердзел № 4
----	--	---	----------------	--------------

Табліца 5 – Тэхналагічная карта на зборку ўсіх элементаў цацкі

№ п./п.	Назва аперацыі	Матэрыялы	Прылады	Прыстасаванні
1	зборка элементаў каня - каталкі	цераз адтуліны ў нагах каня прасоўваю восі, надзяваю на іх калёсы і замацоўваю з бакоў маленькімі драўлянымі калочкамі	уручную	стол
2	зборка элементаў воза	карыстаючыся фотаздымкам цацкі склейваю ўсе дэталі воза, даю вырабу прасохнуць	клеявы пісталет, клеявыя стрыжні	стол
3	зборка воза з калёсамі	цераз адтуліны ў бельках воза прасоўваю восі, надзяваю на іх калёсы і замацоўваю з бакоў маленькімі драўлянымі калочкамі	уручную	стол
4	прымацаванне конскай збруі да каня	прасоўваю 2 аглоблі цераз адтуліны ў хамуце так, каб адтуліны на саміх аглоблях засталіся наперадзе; цераз іх пад галавой каня прасоўваю перамычку і замацоўваю яе клеєм	клеявы пісталет, клеявыя стрыжні	стол
5	прымацаванне конскай збруі да возу	свабодныя заднія канцы аглобляў устаўляю пад нахілам у адтуліны на пярэдняй бэльцы воза і замацоўваю іх клеєм	клеявы пісталет, клеявыя стрыжні	стол
Цацка “Конь-каталка з возам” гатова да экспанавання ці гульні				

Арганізацыя працы і працоўнага месца ў сталярнай майстэрні

Сталярныя работы я выконваў у школьнай майстэрні. У гэтым кабінэце было зручна працаваць, ён абсталяваны ўсімі патрэбнымі прыстасаваннямі і мае неабходныя прылады для работы з драўнінай.

1. Сачыў за тым, каб месца працы было заўсёды добра асветлена.
2. Перад пачаткам працы памяшканне абавязкова праветрываў.
3. Для таго, каб вырабіць цацку “Конь-каталка з возам”, я скарыстоўваў спецыяльны сталярны варштат. Яго накрыўка выраблена з сухой шчыльнай драўніны (прыкладам, бярозы, бука ці ясеня). Апроч таго, вышыня накрыўкі рэгулюецца згодна з патрэбамі.
4. Для фіксавання нарыхтовак скарыстоўваў спецыяльныя ціскі (штрубцынгі), якія мацуюцца на варштаце. Працаваў за варштатам стоячы.
5. Згодна правілаў арганізацыі працоўнага месца па тэхналогіі, прытрымліваўся таго, каб святло на варштат падала злева.
6. Падрыхтоўваў усе неабходныя для працы матэрыялы, прылады і прыстасаванні.
7. Пад час працы канцэнтравалася, не адхіляюся ад увагі.
8. Пасля выканання працы абавязкова зноў праветрываў памяшканне.
9. Майстраваць найлепей у працоўным фартуху. Таму апранаў фартух і навукаўнікі.
10. Абавязкова падрыхттваў да працы пальчаткі і акуляры для сталярных работ.
11. Пасля кожнай працы прыбіраў сваё працоўнае месца, бо на варштат і падлогу заўсёды падаюць апілкі, абрэзкі і іншае смецце.

Правілы бяспечнай час працы сталярнымі прыладамі і прыстасаваннямі

У час выканання сталярных і цяслярскіх работ патрэбна не толькі помніць, але і выконваць усе правілы тэхнікі бяспекі. Яны наступныя:

1. Месца захоўвання прылады:
 - патрэбна, каб у кожнай прылады было сваё пэўнае месца, гэта можа быць скрыня, паліца ці адмысловы футарал.
2. Выкарыстанне прылады. Пры працы з рознымі прыладамі трэба:
 - скарыстоўваць прыладу строга па яе прызначэнні;
 - правяраць цэласць прылады, надзейнасць усіх яе мацаванняў.
3. Праца з рэзальнымі прыладамі. У час сталярнай працы выкарыстоўваецца шмат розных рэзальных прылад. Пры працы з імі трэба прытрымлівацца некалькіх асноўных правілаў:
 - усе рэзальныя прылады заўсёды павінны быць добра заостраны. На лёзах не павінна быць іржы, задзірын ці іншых дэфектаў. Тупая прылада патрабуе большага націску, можа саслізнуць і параніць;
 - у час працы, рука якая прытрымлівае дэталі, павінна размяшчацца ззаду рэзальнага краю;

– усе рухі рэзальнай прылады патрэбна скіроўваць ад сябе, каб выпадкова не нанесці сабе пашкоджання;

– ручкі рэзальных прылад павінны быць без расколін, сколаў, расшчаплёных канцоў.

4. Праца нажоўкай:

– пачынаць пілаванне трэба лёгкімі рухамі, каб нажоўка не саскочыла;

– няможна распілоўваць дэталі на каленку (заціснутае палатно нажоўкі можа зламацца, а адляцельныя часткі могуць параніць скуру ці вочы);

– для вызвалення палатна з нажоўкі яго патрэбна выцягваць, а не пхаць.

5. Праца з рашпілем, напільнікам, шліфавальнай паперай:

– перад пачаткам працы праверыць, ці добра трымаецца ручка на хваставіку напільніка;

– правільна замацаваць ручку на хваставіку напільніка;

– намаганне абедзвюх рук у час руху напільніка ад сябе размяркоўваць так, каб ён не саслізгваў уніз, пры зваротным руху прылады на сябе ціснуть на яго не трэба;

– пры зачыстцы вырабаў шліфавальнай паперай дробныя дэталі варта рухаць па паперы, пры гэтым рукі не павінны яе дакранацца; буйныя дэталі зачышчаць ці шліфаваць паперай, замацаванай на бруску; пры шліфаванні рэкамендуецца працаваць у пальчатках ці рукавіцах.

6. Праца электраінструментамі. Часта, пры сталярных працах даводзіцца карыстацца электрычнымі прыладамі, такімі як электрадрыль, электралобзیک. Каб пазбегнуць кароткага замыкання, псавання прылады і асабістага траўмавання пры працы з электраінструментамі трэба:

– першым чынам азнаёміцца з інструкцыямі па эксплуатацыі;

– праверыць цэласць ізаляцыі электрашнура;

– спраўнасць выключальнікаў і разетак;

– не дапускаць павышанай вільготнасці ў памяшканні.

Фотаздымкі да праекта “Конь-каталка з возам”

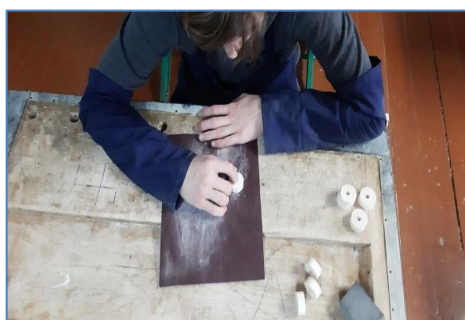
Малюнак 1 – Аўтар праекта з вырабленай цацкай “Конь-каталка з возам”

Малюнак 2 – Дэталі цацкі “Конь-каталка з возам”

Малюнак 3 – Дэталі цацкі “Конь-каталка з возам”

Малюнак 4 – Выраб цацкі “Конь-каталка з возам”

Малюнак 5 – Цацка “Конь-каталка з возам” у экспазіцыі школьнага музея

ГАРСЭТНЫЯ ГІСТОРЫІ

Аўтары праекта: Пазняк Кацярына, 15 гадоў, Жыхарава Ульяна, 15 гадоў, Лагун Вераніка, 14 гадоў, узорная студыя дэкаратыўна-прыкладной творчасці “Кудесница”, Арцеменка Арына, 14 гадоў, аб’яднанне па інтарэсах “Индиго”

ДУА “Цэнтр творчасці дзяцей і моладзі Цэнтральнага раёна г. Гомеля”

Кіраўнікі праекта: Піпчанкова Святлана Віктараўна, Васільева Наталля Мікалаеўна, Парошына Людміла Міхайлаўна, Арцеменка Таццяна Уладзіміраўна

Творчая абарона-
прэзентацыя праектаў

Пашпарт праекта	
Назва праекта	“Гарсэтныя гісторыі”
Тып праекта	Творча-даследчы
Адукацыйная вобласць	Дэкаратыўна-прыкладная творчасць
Тэрмін рэалізацыі	Студзень-сакавік 2023
Метады, выкарыстаныя праекце	Пашукова-даследчая дзейнасць (праца з літаратурай і крыніцамі, наведванне музеяў), практыкаванне (пашыў і дэкараванне гарсэтаў і карсэтаў), дэманстрацыя (майстар-клас, дэфіле)
Формы прадстаўлення вынікаў праекта	Творчая абарона, майстар-клас
Установы арганізацыі, ўзаемадзеянні з якімі выконваецца праект	і Аддзел літаратуры па мастацтву Гомельскай абласной універсальнай бібліятэкі імя У. І. Леніна, музей старажытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства этнаграфіі і фальклору Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, філіял Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф. Р. Шклярава ў Гомелі

Уводзіны

“Нацыянальнае стаецца агульналюдскім
праз укрытую ў ім чыстую красу”

Антон Луцкевіч

Самаідэнтычнасць – падмурак для асэнсавання чалавекам уласнага месца ў роднай краіне. Гэта першы крок да адчування гонару за свой народ і жадання зрабіць унёсак у развіццё яго будучыні. Але, калі пачынае фарміравацца самаідэнтычнасць і што дзеля гэтага патрэбна зрабіць? Адказы ў душы народа – глыбіннай культуры, знаёмства са скарбамі якой дазваляе сфарміраваць першае разуменне “Што робіць мяне беларусам?” У працэсах глабалізацыі, сярод шматузроўнявай інфапрасторы сучаснай моладзі цяжка зрабіць гэта адразу. Традыцыйная матэрыяльная культура дапамагае візуалізаваць першыя адрозненні – праз *касцюм**.

На працягу стагоддзяў беларусы розных сацыяльных груп вытанчана падкрэслівалі сваю знешнасць, таму *касцюм** – увасабленне вопыта, эпохі, каллектыўнай ментальнасці. Вяршыняй мастацкай дасканаласці *дэкора** выступаюць народныя жаночыя касцюмы, ці *строі**, якія адлюстроўваюць асаблівасці *гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў** Беларусі. *Строй** складаўся з шэрагу элементаў: *кашуля**, *андарак**, *фартух**, *гарсэт**, галаўны ўбор, верхняя вопратка, абутак і меў выразныя лакальныя адрозненні ў *дэкары**.

Як традыцыйнае адзенне дапаможа моладзі ў вызначэнні самаідэнтычнасці? Праз сучаснае, наколькі гэта магчыма, трансляванне на сябе: нашэнне элементаў традыцыйнага *касцюма** ў паўсядзённасці. Тут вельмі важна далікатна паказаць: народнае адзенне, на першы погляд архаічнае, лёгка трансфармуецца да сучасных мінімалістычных сілуэтаў і тэндэнцый моды, сярод якіх этнічны стыль займае ўстойлівыя пазіцыі апошнія некалькі гадоў. Вывучэнне традыцый матэрыяльнай народнай культуры, яе папулярызацыя – важныя напямкі дзейнасці ўзорнай студыі дэкаратыўна-прыкладной творчасці “Кудесница” і аб’яднання па інтарэсах “Индиго”. Так узнікла канцэпцыя праекта: стварыць двойчую міні-калекцыю адзення. Частка вырабаў захавае тэндэнцыі архаічнага *строю**, але будзе адаптавана да нашэння ў сучаснасці, частка будзе складацца з элементаў сучаснага моднага адзення, але будзе дэкаравана традыцыйнымі мастацкімі тэхнікамі, што надасць ім яркавы этнічны характар.

Падчас знаёмства з гісторыяй беларускага жаночага *касцюма** ўвагу прыцягнуў *гарсэт** – элемент традыцыйнага плечавога адзення. Яго ўзнікненне ў традыцыйным *строі** – спроба адаптавацца да тэндэнцый шляхецкай моды: зрабіць стан стройным, а постаць высакароднай. Паступова *гарсэт** становіцца неад’емнай часткай святочнага *строю** і выконвае важныя функцыі: прыцягвае ўвагу і абараняе жаночае цела. Лакальныя варыяцыі

* Тут і далей глядзі Дадатак 1

*гарсэта** нагадваюць сённяшняю безрукаўку і лёгка адаптуюцца да сучасных сілуэтаў, таму мы вырашылі зрабіць іх асновай міні-калекцыі. Што тычыцца *карсэта**, як гістарычнага элемента *касцюма**, то інтарэс да яго сучаснай інтэрпрытацыі значна ўзрос. Нашэнне *карсэта** – адна з вядучых модных тэндэнцый апошніх гадоў. Таму частку нашай міні-калекцыі складаюць *карсэты**.

Этнічны *канцэпт** у міні-калекцыі ўвасабляе *дэкор**. У двух выпадках: і спроба адаптацыі традыцыйнага *гарсэта** да сучаснага нашэння, і спроба зрабіць модную рэч адлюстраваннем этнічных традыцый, трымаюцца на пэўных відах *дэкора**. *Гарсэты** ўпрыгожаны рознымі тэхнікамі *вышыўкі**. Асабліваю семантыку ў ёй нясуць колеры і сюжэт. У якасці *дэкора** *карсэта** мы прапануем традыцыі народнага мастацкага *роспіса** беларусаў – *маляванкі**. Варта адзначыць, што міні-калекцыя не ўвасабляе спробу рэканструкцыі традыцыйнага адзення, а з’яўляецца творчымі намаганнямі пераасэнсавання, захавання і папулярызацыі элементы традыцыйнай матэрыяльнай культуры: жаночы *касцюм**, мастацкі *роспіс**, *вышыўку**.

Мэта праекта: далучэнне да захавання традыцый матэрыяльнай культуры беларусаў шляхам вывучэння і стварэння твораў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

Задачы:

- далучаць да вывучэння і захавання спадчыны беларускай народнай культуры;
- развіваць мастацкія здольнасці;
- садзейнічаць фарміраванню ў нацыянальнай самасвядомасці, павагі да гісторыі і культуры сваёй радзімы.

Этапы выконвання праекта

Парыхтоўчы этап (студзень 2023)		
<i>Змест мерапрыемстваў і колькасць гадзін</i>	<i>Творча-даследчая дзейнасць навучэнцаў</i>	<i>Падтрымка і метадычнае суправаджэнне педагогамі</i>
Вывучэнне асаблівасцяў плечавага адзення жаночага народнага касцюма ў межах заняткаў аб’яднанняў па інтарэсах (4 гадзіны)	Аналіз і абмеркаванне матэрыяла	Пастаноўка праблемнага пытання, фарміраванне матывацыі да ўдзелу ў фестывалі-конкурсе
Выбар гарсэта і карсэта як аснаўных відаў адзення міні-калекцыі. Выбар спосаба	Вызначэнне тэмы і задач праекта	Дапамога ў фарміраванні

дэкаравання. Вывучэнне крыніц. Экскурсія ў музей. (4 гадзіны)		канцэптуальнай асновы міні-калекцыі
Пошук і аналіз матэрыялаў па тэме праекта (4 гадзіны)	Падбор літаратуры і крыніц. Вывучэнне творчай спадчыны і сучасных тэндэнцый выкарыстання элементаў традыцыйнага жаночага касцюма пры пашыве адзення	Кіраўніцтва пашукова-даследчай дзеянасцю
Абагульненне матэрыяла (2 гадзіны)	Абмеркаванне і ўдакладненне тэмы і канцэптуальнай асновы праекта, прааналізаванага матэрыяла	Дапамога ў вылучэнні наступных этапаў дзеянасці
<i>Асноўны этап (люты 2023)</i>		
<i>Змест мерапрыемстваў</i>	<i>Творча-даследчая дзеянасць навучэнцаў</i>	<i>Падтрымка і метадычнае суправаджэнне педагогамі</i>
Стварэнне эскізаў і форм адзення. Прапрацоўка тэхнік дэкаравання. (6 гадзін)	Распрацоўка эскізаў і форм	Дапамога ў распрацоўцы
Выраб конкурсных прац (6 гадзін)	Паэтапнае стварэнне кожнага элемента калекцыі. Дэкараванне	Кіраўніцтва працэсам выканання
<i>Заклучны этап (сакавік 2023)</i>		
<i>Змест мерапрыемстваў і колькасць гадзін</i>	<i>Творча-даследчая дзеянасць навучэнцаў</i>	<i>Падтрымка і метадычнае суправаджэнне педагогамі</i>
Абарона творча-даследчага праекта ў межах заняткаў аб'яднанняў па інтарэсах	Падрыхтоўка абароны творча- даследчага праекта	Аналіз цяжкасцяў, з якімі сутыкнуліся

(2 гадзіны)		навучэнцы ў межах выконвання праекта
Правядзенне майстар-класа, дэфіле і фотасесіі для навучэнцаў цэнтра (4 гадзіны)	Падрыхтоўка да майстар-класа, дэфіле і фотасесіі	Кіраўніцтва працэсам падрыхтоўкі і правядзення

Гарсэт: месца ў традыцыйным жаночым касцюме, рэгіянальныя і мастацкія асаблівасці

Жаночы касцюм XIX – пачатку XX стагоддзя адрозніваюць надзвычайная прыгажосць, майстэрства і багатая фантазія. Ускосна, менавіта *касцюм** дазваляў зрабіць высновы аб працавітасці дзяўчыны: па якасці *палатна* сарочак**, спадніц і *гарсэтаў**, ды іх мастацкім аздабленні [2, с. 21].

*Строі** жаночага народнага адзення фарміраваліся на працягу XVII – XVIII стагоддзяў, а ў першай палове XIX стагоддзя набылі яскрава акрэсленыя рысы. Этнографы-сучаснікі, сярод якіх У. Сыракомля, адзначаюць адрозненні ў адзенні сялянак розных рэгіёнаў. Яны адлюстроўваюць узрост, сацыяльнае палажэнне, функцыі асобных элементаў *касцюма**. Тэрытарыяльна адрозненні тычыліся асаблівасцям *крою**, каляровай гамы, характару размяшчэння *дэкора** на элементах адзення, іх колькасцю [8, с. 45].

Па сукупнасці асаблівасцям жаночага *касцюма** этнографы вылучаюць тры рэгіёны: Палессе, Падняпроўе і Паўночная Беларусь. Асаблівую ўвагу ў працы мы надаём Усходняму Палессю і Падняпроўю, бо менавіта ў гэтых этнаграфічных рэгіёнах ўваходзіць Гомельшчына – наша Малая Радзіма.

Беларускае Палессе ахоплівае Брэсцкую, Гомельскую, часткі Мінскай і Гарадзенскай абласцей. Менавіта тут максімальна захаваліся рэліктавыя і канструкцыйныя асаблівасці адзення, абутку, галаўных убораў. Па манеры нашэння розных частак *касцюма** і каляровай гаме ўмоўна вылучаюць заходнепалескі ды ўсходнепалескі комплексы [3, с. 80].

Да ўсходнепалескага комплексу адносяць наступныя *строі**: *Брагінскі, Нараўлянскі, Давыд-Гарадоцкі, Турава-Мазырскі, Калінкавіцкі*. Яны складаліся з палатнянай *сарочки**, шарсцянога *андарака**, *гарсэта**, *фартуха** і галаўнога ўбора. Асаблівасць рэгіёна – паступовая замена архаічнага геаметрычнага *арнамента**, што ўпрыгожваў адзенне, на паліхромны раслінны, адсюль і мноства кветак ў *вышыўцы**. Менавіта тут асаблівасцямі канструкцыі вылучаюцца *гарсэты** Калінкавіцкага і Светлагорскага раёнаў. Адпаведнікаў ім няма [4, с. 56].

Найважнейшымі строямі Падняпроўя з’яўляюцца *Неглюбскі, Буда-Кашалёўскі, Краснапольскі і Магілёўскі*. Менавіта крой *гарсэта** Буда-Кашалёўскага *строю** і асіметрыя *вышыўкі** яго *дэкора** сталі адной з асноўных крыніц натхнення пры стварэнні нашай міні-калекцыі [4, с.60].

Мы не можам дакладна сказаць калі ў жаночым *строі** з’яўляецца безрукаўка. Даследчыкі лічаць, што яна пачала распаўсюджвацца ў літоўскім жаночым *касцюме** з XVII стагоддзя і з Літвы трапіла на беларускія землі. У XVIII – XIX стагоддзях комплекс з безрукаўкай распаўсюдзіўся сярод сялянск. Ні адзіная частка *строю** не мела такой разнастайнасці назваў: “гарсэт”, “кабат”, “шнуроўка”, “станік”, “кітлік”, “нагруднік” ды іншыя – усё гэта пра безрукаўку. У большасці рэгіёнаў Беларусі тэрмін “*гарсэт*” сустракаецца ў розных фанетычных варыяцыях [10, с. 116].

Назва безрукаўкі адлюстроўвала яе прызначэнне⁹: “станік”, “нагруднік”, “безрукаўка”, “шнуроўка” прыкрывалі верхнюю частку цела – стан. Паколькі яны сцягвалі яе, то адначасова служылі *ліфам** і *гарсэтам**. Сапраўдна паэтычнае апісанне *гарсэта** дае Адам Міцкевіч у паэме “Пан Тадэвуш”: [3, с. 165]

<...>

Гарсэт, з камлотнае матэрыі зялёнай,
Аздоблены тасьмой ружовай і фальбонай,
Туліў як два бутоны – зеляніна ружы,
Яе дзявочую красу – грудзей паўкружжы,
Кашулі рукаўцы як матылі-бяляны,
Гарсэта зеляніну ўкрылі і румянаў...

У большасці выпадкаў *гарсэт** быў святочнай вопраткай, але як частка паўсядзённага адзення таксама быў распаўсюджаны. Гэта тычыцца безрукаўкі як адзення для працы ці на дрэннае надвор’е. У адных вёсках безрукаўкі ў складзе традыцыйнага *строю** насілі толькі жанчыны, у іншых – толькі дзяўчаты. Сітуацыя залежала ад функцыяналу вырабу: падкрэсліць фігуру ці падтрымаць стан. Тканіны для такой мэты звычайна выбіраліся больш шчыльныя. Даследчыца Э. Яленская так апісвае *гарсэт** жанчын Мазырскага павету: “Гарсэты часцей за ўсё цёмныя, суконныя, чорныя, цёмна-сінія, часта нават аксамітныя. На святы маладыя жанчыны апранаюць чырвоныя паркалёвыя гарсэты ў кветкі – жоўтыя і зялёныя. Такі гарсэт без рукавоў, з глыбокім выразам ля шыі, зашпільваецца на бліскучыя гузікі, гладка прылягае, дасканала падкрэслівае формы.” [9, с. 62]

Тканіны для пашыву *гарсэтаў** выкарыстоўвалі розныя: палатно, кашамір, сукно, корт, атлас, аксаміт, паркаль, парчу і іншыя. Розныя назвы безрукавак амаль не звязаныя з тыпамі крою і характарам упрыгожвання. У нагрудным плечавым адзенні асаблівасці вызначаліся даўжынёй, кроем спінкі, афармленнем набедранай часткі. Былі распаўсюджаны кароткія безрукаўкі – да таліі і доўгія – ніжэй таліі. Найбольш падрабязнае становішча адносна рэгіёнаў дае мапа¹⁰[10, с. 29].

⁹ Глядзі Дадатак 3

¹⁰ Глядзі дадатак 2

Кароткія безрукаўкі шыліся з прамой спінкай і не даходзілі да краю спадніцы. Доўгія сваім ніжнім краем зніжались на верхнюю частку спадніцы. Найбольш просты крой доўгіх безрукавак – прамы: спінка краілася з адзінага куска матэрыялу. Калі крой быў больш складаны, шоў праходзіў па сярэдзіне. Па фігуры такая безрукаўка падганялася з дапамогай швоў і вытачак. Каб расшырыць ніз, на баках рабіліся разрэзы. Часам яны шлі вакол ўсёй безрукаўкі праз 10-15 санціметраў адзін ад аднаго і абшываліся тасьмой у тон *вышыўкі** [5, с. 170].

Усе віды безрукавак спераду аздабляў разрэз, які шоў трошкі збоку ад сярэдзіны. А ў некаторых рэгіёнах безрукаўкі сцягваліся ззаду шнуроўкай. Такая безрукаўка ляжала на грудзях роўна і не мела глыбокага выразу. Вакол таліі прышывалася апаяска з тканіны хатняга вырабу, ў тон колеру безрукаўкі [10, с. 52].

Спераду безрукаўка зашпільвалася на пакупныя гузікі, зашнуроўвалася матузом або стужкай, дзеля чаго па краях прамётваліся прарэшкі. На грудзях рабіўся выраз круглай, трохкутнай або чатырохкутнай формы. Ззаду спінка даходзіла да шыі, яе верх хаваўся пад каўнер *кашулі**. У некаторых выпадках, пярэдні выраз безрукаўкі закладваўся цвёрдай “закладкай” з матэрыялу аднолькавага колеру. Закладка ўпрыгожвалася *вышыўкай** з кветкавымі матывамі. Часцей за ўсё безрукаўкі былі аднабортнымі, але ёсць прыклады, калі каб больш шчыльна абхапіць стан полка накладалася на полку [4, с. 37].

*Гарсэты** багата ўпрыгожваліся па ворату, крысам, нізу, проймам з дапамогай *пазументных** стужак і рознакаляровай тасьмы “зідзагамі”, “закручкамі”, “рагулькамі”, “кывулькамі”, а таксама прышытымі махрамі. *Гарсэты** Калінкавіцкага раёну мелі вельмі яскравую адметнасць: зверху тасьмы тут нашываліся бліскучыя кнопкі [13, с. 65].

Менавіта ва Ёсходнім Палессі аздабленне было асабліва прыгожым. Гэта тычыцца *Калінкавіцкага, Лельчыцкага, Жыткавіцкага* і іншых *страёў**. Тут былі шырока распаўсюджаны безрукаўкі з прашыўнымі складкамі-“брыжкамі”, уніз ад лініі таліі яны мелі “фалдачкі” з разрэзамі. У Мазырскім раёне яны зваліся “адкрыткі” [3, с. 102].

*Гарсэты** (“карсэцікі”) Рэчыцкага раёну мелі пакрой з чатырма складкамі, якія крыху змянялі пояс, былі прышыты да лініі таліі, на які нашываліся маленькія чырвоныя гузікі. Зашпілька ў безрукаўкі была самай рознай: скразная на гузіках, шнураваная каснікамі праз петлі, зашпілька на кручок [8, с. 131].

У пачатку XX стагоддзя пашыраюцца *гарсэты** з чорнага пакупнога *сукна**, якія спераду прыгожа вышывалі і нашывалі маленькія пацеркі. У гэты час таксама сустракаюцца бліскучыя кабаты. Напрыклад, у Жыткавіцкім раёне яны мелі трохкутны выраз гарлавіны, паветраныя петлі, даўжыню да таліі, закруглены ніз крысаў і былі ўпрыгожаны залатой ніткай па краях [10, с. 32].

Таксама безрукаўкі аздаблялі сіметрычнай *вышыўкай**, нашыўкамі парчовых стужак, аплікацыяй, тасьмы на грудзях па краях разрэзу, вакол каўнера, рукаўных проймаў. Радзей – па ніжняму краю і спіне. Вышывалі бавоўнянымі ніткамі (“горынь”, “забалацце”), срэбранай або залатой ніткай, шоўкам. Асноўны сюжэт *вышыўкі** – геаметрычныя ці раслінны *арнамент**. Тон

*вышыўкі** быў кантрасным адносна матэрыялу безрукаўкі і адлюстроўваў раслінныя матывы: кветкі і галінкі. І тут нельга не адзначыць уплыў суседняй Украіны. Асаблівасцю Усходняга Палесся была аздабленне *гарсэтаў** *вышыўкай** ў тэхніцы *паліхромнай гладзі**. Аплікацыя ўяўляла сабою стужкі якія нашываліся ў некалькі вертыкальных радоў, хвалістай лініяй, зубчыкамі ці шашачкамі [7, с. 202].

На Гомельшчыне таксама былі вядомыя безрукаўкі, якія прышываліся да спадніцы, так званыя “*саяны*” – якія мелі выгляд *ліфа** з шырокімі проймамі. У гэтым выпадку верх шыўся з больш тонкай тканіны. *Саян** шылі з шарсцяной ці даматканай тканіны і шчыра ўпрыгожвалі стужкамі, карункамі, *пазументам**. Ён быў прызначаны выключна для свята [6, с.79].

Асаблівую групу безрукавак уяўляюць кароткія ліфчыкі – “*станікі*”, што былі распаўсюджаны ў памежных раёнах з Магілёўшчынай. “*Станік*” адначасова служыў *ліфам** і *гарсэтам**. Яго шылі з *палатна**, паркалю ці фланэлі. “Да стану” падганялі па фігуры вытачкамі. Адметнасцю была і тое, што станік быў распаўсюджаны і ў шляхецкім асяроддзі [2, с. 281].

Як мы бачым, безрукаўка мела шырокае бытаванне на Беларусі. Яна іграла значную функцыянальную і дэкаратыўную ролю ў жаночым комплексе. Працэс даследавання асаблівасцяў плечавага адзення даволі складаны. Аднак праз разнастайнасць назваў і крояў безрукавак відавочна, што ў жаночы *строй** яны прыйшлі рознымі шляхамі. Нацыянальныя асаблівасці праяўляюцца тут у матэрыялах і крою, семантыцы колеру тканін, відах *дэкора**. Найбольшай арыгінальнасцю і дэкаратыўнасцю вылучаюцца безрукаўкі Ўсходняга Палесся. Ім уласцівы прыгажосць крою, спалучэнне ткацтва, *вышыўкі**, нашывання пацерак і рознакаляровых стужак. Вяршыняй майстэрства паўстаюць гарсэты Светлагорскага і Калінкавіцкага раёнаў Гомельшчыны, якія ўпрыгожаны амаль па ўсяму чорнаму полю пярэдніх крысаў [3, с. 127].

Аўтэнтчныя элементы жаночага адзення, сярод якіх і *гарсэты**, захоўваюцца ў калекцыях Нацыянальнага мастацкага музея, Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі. Асабліва важнай з’яўляецца калекцыя “Народнае мастацтва Беларускага Палесся”, Музея старажытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы НАН Беларусі. Вывучэнне народнага беларускага касцюму працягваецца: арганізуюцца навуковыя экспедыцыі, праходзяць тэматычныя выставы і майстар-класы для ўсіх жадаючых [11, с. 20].

Але, каб трансляваць і паглыбляць даследаванні рэгіянальных адметнасцей жаночага *касцюма**, вельмі важна практычна адраджаць рамяство па стварэнні асобных элементаў лакальных *строяў**. Маючы такія яскравыя і дасканалы прыклад народнага мастацтва, як *гарсэты** Калінкавіцкага і Светлагорскага раёнаў, варта сучасна пераасэнсаванне гэтую спадчыну, надаць ёй новае жыццё праз стварэнне адзення з этнічным *канцэптам** і яго папулярызацыю. І тады, у будучыні, яно можа стаць мясцовым мастацкім “брэндам”, якім ужо стаў, напрыклад, Неглюбскі рушнік.

Забеспячэнне ўмоў выканання праекта

Міні-калекцыя “Гарсэтныя гісторыі”

Аналіз літаратуры і крыніц паказвае, што плечавое адзенне – найбольш удалы выбар для стварэння міні-калекцыі: розныя варыянты *крою** даволі лёгка трансфармуюцца пад сучасныя сілуэты і не выглядаюць архаічнымі, як іншыя элементы *строю**: *сарочка** ці спадніца. І *гарсэты**, і *карсэты** магчыма ўпісаць у паўсядзённыя ці святочныя вобразы: яны аднолькава прыгожа будуць спалучацца з класічнай белаю *кашуляй** ці штанамі, а так сама могуць стаць часткай ансамбля з сукенкай.

У склад міні-калекцыі ўваходзяць тры *гарсэты** і два *карсэты**. Кожная адзінка аб’яднана з астатнімі агульнай канцэпцыяй *дэкора**. У выпадку *гарсэтаў** – *вышыўка** *паліхромнай гладдзю** і контурнымі швамі; у выпадку *карсэтаў** – *роспіс** у традыцыйных *маляванкі**. У абодвух выпадках упор ідзе на раслінныя матывы. У *вышыўцы** *гарсэтаў** раскрываецца агульная семантыка кветкавых сюжэтаў *паліхромнай гладзі**. Асаблівасцю аздаблення *карсэтаў** з’яўляецца тое, што крыніцамі натхнення сталі помнікі лакальнага народнага мастацтва Гомельшчыны, нашай Малай Радзімы: рушнік Веткаўшчыны і традыцыйныя хусткі сялянскіх Лельчыцкага і Петрыкаўскага раёнаў. Адмысловая ўвага надана колеру *палатна** *гарсэтаў**: зялёны ўвасабляе лес, маладосць і адраджэнне.

Міні-калекцыяю магчыма лічыць універсальнай: кожная адзінка адзення падойдзе дзяўчыне любога ўзросту і зробіць маладзёвы вобраз непаўторным. Пры яе стварэнні выкарыстаны максімальна экалагічныя матэрыялы: ільняная і бавоўняная тканіны і ніткі, фарбы натуральнага паходжання, каб захаваць аўтэнтычнасць і паказаць павагу да навакольнага асяроддзя.

Гарсэт “Валошкавыя мары”

Аніякія кветкі не асацыююцца з беларускім народам так яскрава, як валошкі – далікатныя, пяшчотныя, прастыя. Мова кветак кажа, што валошка – сімвал чысціні, духоўнасці і вернасці. Здаўна народныя майстры выкарыстоўвалі вобраз валошак ў творах мастацтва. Паводле народных павер’яў яна мела магічную сілу і абараняла ад шкодных звышніх істот. Сустрэкаюцца валошкі і ў сюжэтах *маляванак** [1, с. 47].

Зялёны колер палатна *гарсэта** мы ўпрыгожылі *вышыўкай** кветкамі валошак і дэкаратыўным швом “козлік”.

Тэхналагічная карта Пашыў і дэкараванне гарсэта “Валошкавыя мары”

Прылады і матэрыялы:

Папера, аловак, форма, крэйда, палатно, ніткі муліне белага, блакітнага і зялёнага колераў, пяльцы, іголка, швейная машына

Этап працы:	Адлюстраванне
1. Робім раскрой гарсэта: перакладаем форму на ткань з дапамогай крэйды	
2. Выкройваем дэталі	
3. Змётваем дэталі	
4. Стачваем дэталі	
5. Упрыгожваем гатовы выраб дэкаратыўнымі швамі “козлік” і “павой”	
6. Вышываем кветкавыя элементы гладдзю. Гарсэт гатовы	

Нататка. Па дадзеным узору вырабляюцца наступныя гарсэты .

Гарсэт “Вясновае адраджэнне”

У першай палове XX стагоддзя на беларускія землі пранікае *паліхромная вышыўка гладдзю** (“насціл”, “набіранне”). Найбольшую распаўсюджанасць яна атрымала на памежным Палессі, куды траплялі традыцыі ўкраінскага народнага мастацтва. Самым папулярным матывам для сюжэтаў былі кветкавыя кампазіцыі. Даволі часта раслінныя матывы сустракаліся ў контурных лінейных *вышыўках** [14, с. 284].

Зялёнае палатно *гарсэта** як сімвал вясновага лесу, маладосці і адраджэння мы ўпрыгожылі вышыўкай буйнымі кветкамі і дэкаратыўным швом “павой”.

Гарсэт “Адценні лугавыя”

Увогуле, раслінны ці кветкавы *арнамент** – найбольш распаўсюджаны сюжэт у розных тэхніках дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва нашых продкаў. У *вышыўцы** *паліхромнай гладдзю** часта выкарыстоўваліся арнаментальныя кветкавыя гірлянды ці вянкi. Метафарычна яны ўвасаблялі кола жыцця [14, с. 325].

Натхняючыся ўспамінамі аб леце, сакавітасці зеляніны лугоў і мностве прыгажэйшых кветак на іх, зялёнае палатно падоўжанага *гарсэта** мы ўпрыгожылі гірляндамі рознакаляровых кветак. Паясная частка нясе ярскі акцэнт праз упрыгожванне швом “козлік”.

Карсэт “Райскія птушачкі”

Асноўнай крыніцай натхнення пры дэкараванні *карсэтаў** для нас стала *маляванка** – від традыцыйнага беларускага *роспіса** па тканіне. Маляваныя дываны з XIX стагоддзя ўпрыгожвалі інтэр’еры сялянскіх хат. Найбольш папулярнымі сюжэтамі былі кветкавыя букеты, арнаментаваныя гірлянды або сельскія пейзажы [12, с. 55].

Наша кампазіцыя для *роспіса** - гэта сюжэт узору, асновай якога з’яўляецца арыгінал *веткаўскага рушніка*. У семантыцы беларускага *арнамента** птушак атаясамліваюць з прыходам вясны, маладосцю, першым каханнем [15, с. 792].

Выразная мажорная каляровасць сюжэту ў якім таксама прысутнічаюць кветкавыя матывы вельмі эфектна выглядае ў размалёўцы на чорным мінімалістычным *палатне карсэта**.

Тэхналагічная карта Пашыў і дэкараванне карсэта “Райскія птушчкі”

Прылады і матэрыялы:

Папера, аловак, форма, крэйда, палатно, зашпількі чорнага колеру, шнурок чорнага колеру, швейная машынка, пэндзлі ваверчыя круглыя, акрылавыя фарбы зяленага, чырвонага, фіялетавага, жоўтага, блакітнага, ружовага, карычнявага адзенняў.

Этап працы:	Адлюстраванне
1. Робім раскрой карсэта: перакладаем форму на ткань з дапамогай крэйды	
2. Выкройваем дэталі	
3. Змётваем дэталі	
4. Стачваем дэталі. Прышываем зашпількі. Уцягваем у зашпількі шнурок	
5. Гатовы выраб распісваем фарбамі: на тканіну наносім малюнак белай фарбай	
6. Распісваем эскіз каляровымі фарбамі. Сушым. Карсэт гатовы	

Нататка. Па дадзеным узору вырабляюцца наступныя карсэты.

Карсэт “Палескія кветкі”

Пры вывучэнні лакальных асаблівасцяў *дэкора** адзення Гомельшчыны нашу ўвагу прыцягнулі традыцыйныя вышытыя хусткі. Яны былі распаўсюджаны ў Лельчыцкім і Петрыкаўскім раёнах. Пры іх дэкараванні таксама выкарыстоўвалася тэхніка *паліхромнай гладзі**. Кветкавыя кампазіцыі з хусткі вескі Тонеж Лельчыцкага раёну сталі асноўнай крыніцай натхнення для сюжэта *роспіса** другога *карсэта** [15, с. 425].

Букет увасабляе тут метафару Міравога дрэва, сімвал дасканаласці. У аснове кампазіцыі трохкутнік, вяршыня якога накіравана ўверх. Каляровая гама кветак абмежавана пяццю – сямню каляровымі танамі, а буйныя кветкі апраўлены галінкамі ды лісцем. Самі кветкі выглядаюць даволі абстрактна: толькі па асобных прыкметах магчыма меркаваць, што гэта мак, ці ружа, ці мальва, незабудкі і хрызантэмы [15, с. 429].

Заклучэнне

Праца над праектам “Гарсэтныя гісторыі” у межах удзелу ў III Рэспубліканскім фестывалі-конкурсе даследчых праектаў навучэнцаў “Нашчадкі традыцый” дазволіла нам не толькі сфарміраваць веды аб гісторыі развіцця жаночага касцюма на Беларусі, але і паспрабаваць творча пераасэнсавать яго спадчыну. Вывучэнне элементаў жаночага касцюму, іх лакальных адметнасцяў, прадэманстравала, наколькі глыбінна багатымі былі мастацкае мысленне нашага народу, яго густ, фантазія і майстэрства. Кожны ўдзельнік праекта знайшоў уласна свае крыніцы натхнення: разнастайнасць тыпаў крою плечавога адзення, каляровую гаму, асаблівасць лакальнага дэкара і атрымаў практычныя навыкі праз стварэнне ўласнай адзінкі ў міні-калекцыі.

Мы імкнуліся стварыць міні-калекцыю з максімальнай павагай да традыцый продкаў, іх асэнсавання навакольнага асяроддзя і ўяўлення аб прыгожым: адсюль і традыцыйны крой элементаў адзення і традыцыйныя віды дэкару: вышыўка і мастацкі роспіс. Але гэта не робіць рэчы архаічнымі. Наадварот: шырокая каляровая гама і этнічныя сюжэты ў аздабленні надаюць адзенню асабістую непаўторнасць і святочную каляровасць.

У межах праекту мы дэманструем, што адзенне з этнічнымі матывамі можа быць сучасным і зрабіць сваю ўладальніцу аб’ектам захаплення, дапамагае стварыць свой непаўторны стыль, праз які, крок за крокам, фарміруецца і нацыянальная самасвядомасць: усё гэтае хараство – справа рук маіх продкаў-беларусаў. А, значыць, варта цікавіцца гісторыяй народнага касцюму глыбей і працягваць творчыя эксперыменты. Таму наш праект – важны крок на шляху захавання традыцый народнай матэрыяльнай культуры і яе папулярызавання ў маладзёвым асяроддзі.

Спіс літаратуры

1. Арцём'ева, І., Малаш, Ю., Рак, А. Беларускія маляваныя дываны: альбом-каталог з фондаў гісторыка-культурнага музея-запаведніка “Заслаўе” / І. Арцём'ева, Ю. Малаш, А. Рак. – Мінск: Рыфтур, 2006. – 62 с.
2. Бялявіна, В. М., Ракава Л. В. Беларускі касцюм / В. М. Бялявіна, Л. В. Ракава. – Мінск: Беларусь, 2017. – 461 с.
3. Бялявіна, В. М., Ракава Л. В. Жаночы касцюм на Беларусі / В. М. Бялявіна, Л. В. Ракава. – Мінск: Беларусь, 2007. – 350 с.
4. Віннікава, М. М. Гарсэт, кабат, шнуроўка: безрукаўка ў беларускім народным адзенні: практычны дапаможнік // М. М. Віннікава. – Мінск: Медысонт, 2010. – 67 с.
5. Віннікава, М. М. Скарбы з вясковых куфраў: традыцыйны касцюм і тэкстыль з каллекцыі “Народнае мастацтва Беларускага Палесся”: ілюстраваны каталог / М. М. Віннікава. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2009. – 180 с.
6. Коўрык, А. А. Традыцыйны касцюм беларусаў: структура і міфарытуальныя карані / А. А. Коўрык // Роднае слова. – 2018. – №4. – С. 78-81.
7. Лобачевская, О. А., Зими́на З. И. Белорусский народный костюм: крой, вышивка и декоративные швы / О. А. Лобачевская, З. И. Зими́на. – Минск: Беларуская навука, 2009. – 279 с.
8. Маленка, Л. І. Беларускі народны касцюм / Л. І. Маленка. – Мінск: Ураджай, 2001. – 158 с.
9. Маленко, Л. И. Белорусский костюм XIX – XX вв. / Л. И. Маленко. – Минск: Беларуская навука, 2006. – 141 с.
10. Малчанав, Л. А. Беларусскае народнае адзенне / Л. А. Малчанав; Акадэмія навук БССР, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск: Навука і тэхніка, 1975. – 94 с.
11. Музей старажытнабеларускай культуры: народны касцюм і абрадавы ручнік / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. – Мінск: Беларуская навука, 2012. – 152 с.
12. Починава, Н. В. Белорусская народная декоративная роспись / Н. В. Починава. – Минск: Вышэйшая школа, 2005. – 174 с.
13. Раманюк, М. Ф. Беларускія народныя строі [Выяўленчы матэрыял] / М. Ф. Раманюк. – Мінск: выдавец Д. Раманюк, 2014. – 77 с.
14. Сахута, Я. М. Беларусскае народнае мастацтва / Я. М. Сахута; фота Я. М. Сахуты, Г. Л. Ліхтаровіча, В. У. Харчанкі. – Мінск: Беларусь, 2011. – 367 с.
15. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т.: Т. 6 Гомельскае Палессе і Падняпроўе. У 2 кн. Кн. 1 / Т. В. Валодзіна [і інш.]; ідэя і агульнае рэдагаванне Т. Б. Варфаламеевай. – Мінск: Выш. шк., 2012. – 910 с.

Слоўнік мастацкіх тэрмінаў

Андарак – Зшытая ўкружавую спадніца з шарсцяной тканіны; адзенне жанчыны з набытай шэрсці, якое мела малюнак у клетку ці ў палоску.

Арнамент – упрыгожванне, узор на плоскасці з рытмічна арганізаваных спалучэнняў геаметрычных, раслінных і іншых матываў, форм, элементаў.

Вышыўка – від народнага дэкаратыўнага мастацтва, малюнак вытканы ўручную пры дапамозе іголак і нітак на тканіне.

Гарсэт – жаночае адзенне без рукавоў. Мела шмат лакальных варыяцый і назваў.

Гісторыка-этнаграфічны рэгіён – частка этнічнай тэрыторыі, што вылучаецца па комплексу прыкмет: этнічная гісторыя, гаспадарчыя заняткі, народная архітэктура, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, традыцыйнае адзенне, вуснай творчасць, мясцовыя гаворкі, звычаі, абрады.

Гладзь – тэхніка вышыўкі; сцэжкі наносзяцца на тканіну цалкам запаўняючы палатно.

Дэкор – сістэма упрыгожванняў, узбагачаючых змест мастацкага вырабу, узмацняючых ці пашыраючых яго ідэю.

Касцюм – комплекс адзення, абутку і аксэсуараў які выкарыстоўваецца ў штодзённым і святачным ужытку.

Канцэпт – новая ідэя, накіраваная на стварэнне.

Карсэт – ніжняе адзенне, якое апраналі каб прыдаць фігуры складнасць. Форма і крой карсэта змяняліся адпаведна таму як змяняўся касцюм.

Кашуля – ніжняе адзенне, аснова сялянскага жаночага касцюму.

Крой – структура адзення, заснаваная на форме.

Маляванка – від жывапісу на палатне, народная размалёўка. У беларусаў існуе ў выглядзе распісаных насценных дываноў.

Пазумент – тканая ці расшытая срэбрам ці золатам тасьма. Выкарыстоўвалася для упрыгожвання касцюму.

Палатно – агульная назва тканін з бавоўны ці ільна.

Роспіс – дэкаратыўны жывапіс на сценах, столах, прадметах быту.

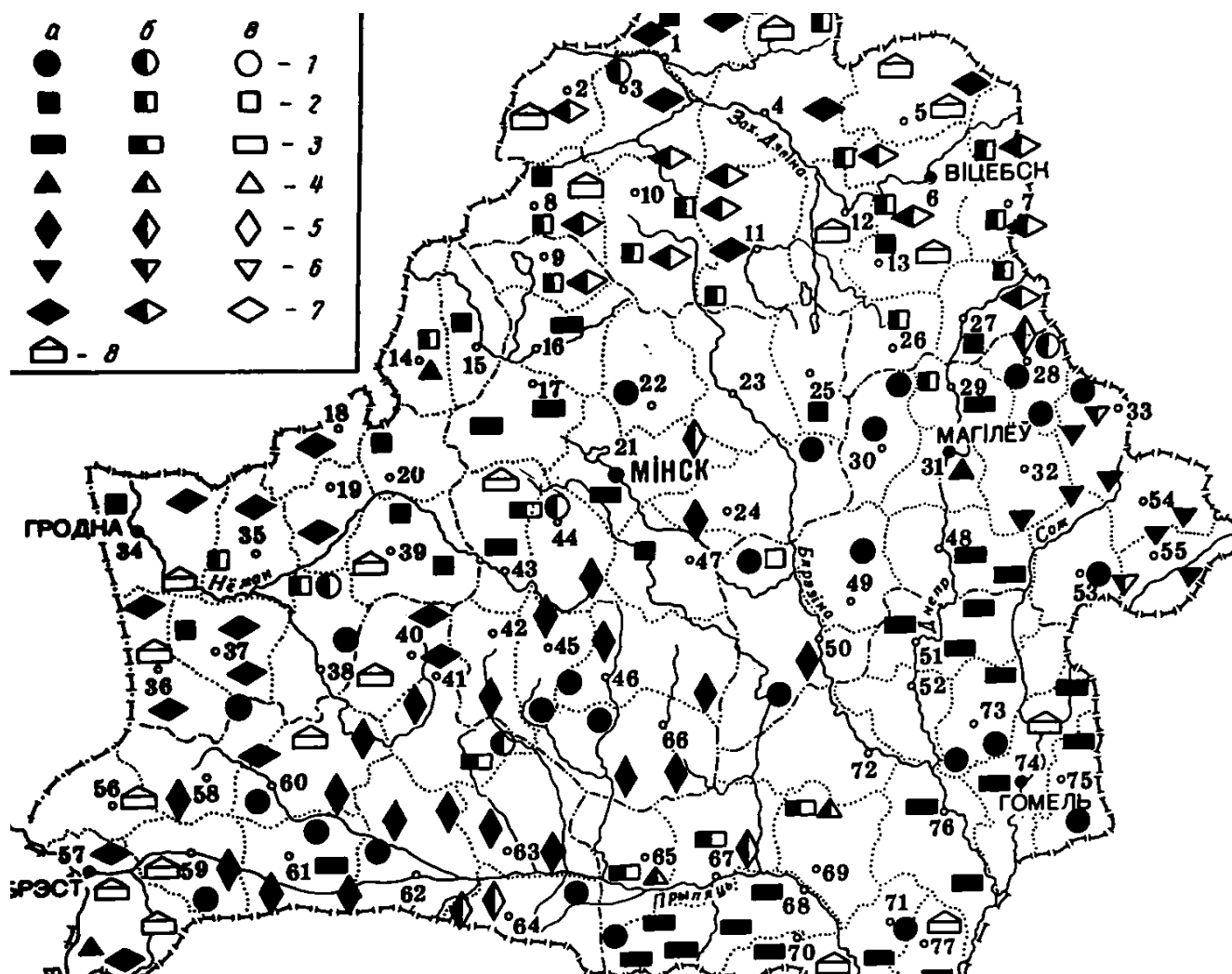
Саян – адзенне сарафаннага тыпу. Ўяўляла сабою спадніцу да якой прышываўся ліф.

Станік – кароткі, прылягаючы да фігуры ліф.

Строй – паводле даследчыка М. Раманюка, гэта касцюмны комплекс с лакальнымі рысамі адзення ў межага вызначанага рэгіёну: элементамі адзення, іх назвамі, асаблівасцямі крою, спосабамі нашэння, дэкаратыўным аздабленнем

Фартух – элемент жаночага адзення, які надзявалі спераду на сукенку ці спадніцу каб засцярагчы іх ад забруджвання.

Мапа 1 Распаўсюджанне тыпаў крою жаночых безрукавак
(канец XIX - пачатак XX ст.) [10, с. 24].

- 1 – з адной спінкай і прамымі суцэльнымі полкамі;
 - 2 – з прамой цэльнай спінкай (доўгія);
 - 3 – з адрасной спінкай са складкамі ці сборкамі па ўсяму нізу;
 - 4 – з адрасной ці суцэльнай прыталенай спінкай з разрэзамі ці ўстаўнымі клінамі ўнізе;
 - 5 – суцэльныя доўгія з разрэзамі ўнізе;
 - 6 – кароткія, прышытыя да спадніцы;
 - 7 – споднія з даматканага палатна;
 - 8 – безрукавак не насілі;
- (а – пераважае, б – бытуе, в – сустракаецца)

Малюнак 1 Тыпы традыцыйных жаночых безрукавак. Канец XIX – першая палова XX стагоддзя. Аўтар С. Ц. Гунько [3, с.169].

- а) “шнуроўка”. Вёска Азёрніца Лунінецкага раёна Брэсцкай вобласці;
 б) “галёна” з палатна з тканым арнамантам. Вёска Моталь Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці;
 в) “шнуроўка” суконная з вышыўкай гладдзю. Вёска Семежава Чырвонаслабодскага раёна Мінскай вобласці;
 г) “гарсэтка” з шэрага фабрычнага палатна. Гродзеншчына;
 д) “шнуроўка”. Вёска Азёрніца Лунінецкага раёна Брэсцкай вобласці;
 е) “жылет”. Вёска Бродніца Лунінецкага раёна Брэсцкай вобласці;
 ё) “каптан”¹¹ з чырвонага сукна. Вёска Славань Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці;

¹¹ Курсівам адзначана плечавое адзенне Гомельшчыны

- ж) “шнуроўка”. Вёска Даманавічы Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці;
- з) “шнуроўка”. Вёска Даманавічы Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці;
- і) “карсет” з чырвонага сукна. Вёска Старае сяло Рагачоўскага раёна Гомельскай вобласці;
- к) “безрукаўка”. Вёска Дуброўна Лельчыцкага раёна Гомельскай вобласці;
- л) “гарсэтка”. Вёска Багуцічы Ельскага раёна Гомельскай вобласці.

Малюнак 2 Тыпы традыцыйных жаночых безрукавак. Канец XIX – першая палова XX стагоддзя. Аўтар С. Ц. Гунько [3, с.170].

- а) “камізэлька” з шэрага палатна. Вёска Таргуны Докшыцкага раёна Віцебскай вобласці;
- б) “кабат”. Вёска Пагост Салігорскага раёна Мінскай вобласці;
- в) “танічэк” з чорнага палатна з вышыўкай каляровым арнамантам. Вёска Нарцэвічы Дзятлаўскага раёна Гродзенскай вобласці;
- г) безрукаўка – “саян”. Вёска Плетнішча Віцебскага раёна Віцебскай вобласці;
- д) “шнуроўка”. Вёска Дзяготкі Полацкага раёна Віцебскай вобласці;

- е) “саянка” з вышыўкай на грудзях. Вёска Ворань Лепельскага раёна Віцебскай вобласці;
- ё) “нагруднік” з чырвонага палатна. Вёска Лешніца Бярэзінскага раёна Мінскай вобласці;
- ж) “безрукаўка”. Гомельшчына / Гомельскі абласны краязнаўчы музей;
- з) “ліфчык” з белага саматканага палатна. Вёска Стуканы Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці.

Малюнак 3 Тыпы традыцыйных жаночых безрукавак. Канец XIX – першая палова XX стагоддзя. Аўтар С. Ц. Гунько [3, с.171].

- а) “шнуроўка” (“нагруднік”). Вёска Званец Журавіцкага раёна Гомельскай вобласці;
- б) “жылет” з шэрага сункна. Вёска Цімашэвічы Парыцкага раёна Гомельскай вобласці;
- в) “шнуроўка”. Вёска Азёрніца Лунінецкага раёна Брэсцкай вобласці;
- г) “гарсэт” з зялёлага палатна з чорным поясам. Вёска Рэчкі Целяханскага раёна Брэсцкай вобласці;
- д) “нагруднік” палатняны з матузамі. Вёска Азерцы Талачынскага раёна Віцебскай вобласці.

НАМІНАЦЫЯ “КУЛЬТУРНЫЯ ТРАДЫЦЫІ І АБРАДЫ РОДНАГА КРАЮ”

НАРОДНАЕ СВЯТА “САРАКІ” Ў ПАРЫЧАХ

Аўтар праекта: Ястрэмская Наталля, 13 год,
аб’яднанне па інтарэсах “Пацешкі”
ДУА “Парыцкі раённы цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”
Кіраўнікі праекта: Алейнічэнка Ганна Віктараўна,
Адамовіч Наталля Святаславаўна

Пашпарт праекта

Назва праекта: “Народныя святы “Саракі” ў Парычах”

Тып праекта: творча-даследчы, практыка арыентаваны.

Адукацыйная вобласць: беларуская народная творчасць, каляндарна-абрадавы фальклор, краязнаўства.

Метады, выкарыстаныя ў праекце:

- аналіз вусных крыніц, апытанне, анкетаванне, гутарка, тлумачэнне, аповед;
- прагляд відэаматэрыялаў, фота-і відэафіксацыя;
- вывучэнне песень, танцаў, гульняў, напісанне сцэнарнага плана правядзення свята, напісанне плана-канспекта адкрытага занятку;
- сістэматызацыя і абагульненне звестак.

Формы прадстаўлення вынікаў праекта:

- мастацкая рэканструкцыя свята “Саракі” ў выкананні фальклорнага гуртка “Пацешкі” Парыцкага раённага цэнтра творчасці дзяцей і моладзі;
- стварэнне відэароліка;
- фотасправаздача.

Установы і арганізацыі, ва ўзаемадзейнасці з якімі выконваецца праект:
філіял “Парыцкі гарадскі дом культуры” ДУК “Светлагорскі цэнтр народнай творчасці”, бібліятэка сямейнага чытання.

Уводзіны

Беларуская культура займае сваё асаблівае месца сярод іншых усходнееўрапейскіх культур. Кожная гістарычная эпоха дадае ў святочны побыт народа штосьці сваё, новае. Шмат якія са святочных абрадаў і свят значна змянілі свой змест і выгляд, значэнне іншых насельніцтва Беларусі ўжо забыла, але працягвае іх выконваць і святкаваць. Тут, нягледзячы на стагоддзі хрысціянскага дамінавання, захаваліся элементы старажытных язычніцкіх рытуалаў. Гэтыя вераванні вельмі цесна спляліся з хрысціянствам, напластаваліся, і ў выніку атрымалася непаўторная і каларытная беларуская культура.

Калі мне было пяць год, мы часта ездзілі ў вёску да прабабулі. Звычайна, мэтай нашага наведвання была дапамога па гаспадарцы або якое-небудзь свята. У бабулі на кожную справу была свая прыказка або прыкмета, а на кожнае свята вельмі смачныя пірагі з печы. Аднаго разу, пад час святкавання Вялікадня, бабуля частавала нас смачнымі велікоднымі булкімі і расказвала, што раней на свята Саракі часта пяклі піражкі ў выглядзе птушчак і частавалі імі адзін аднаго, каб наблізіць надыход вясны. Яна расказвала, што раней было больш увагі да веснавых святаў, бо з іх пачынаўся новы год для гаспадарчых работ. Але я была тады маленькай дзяўчынкай і мяне мала гэта зацікавіла. На той момант найважнейшымі са свят для мяне былі мой дзень нараджэння і Новы год. Усе што я запамніла, дык гэта тое, што ў кожным свяце ёсць якія-небудзь цікавыя прыкметы, асаблівасці і смачныя пачастункі, ды яшчэ неяк закранула думка пра другі, незвычайны для мяне “новы год”.

Парычы, дзе я живу, даволі маштабна адзначаюць такія свята як Каляды, Хрышчэнне, Масленіца, Купалле. Святкаванне Хрышчэння і Купалля ў Парычах праводзіцца з вельмі шырокім размахам, і яны набылі значэнне не толькі пасялковых, але яны сталі вядомымі далёка за межамі нашага рэгіёна і прыцягваюць наведвальнікаў з усёй вобласці і нават краіны.

Аднойча педагог дадатковай адукацыі Алейнічэнка Г.В. запрасіла мяне прыняць удзел у развучванні беларускіх побытавых танцаў для выступу на купальскім свяце. Так, упершыню, я акунулася ў атмасферу народных святаў не з пункту гледжання назіральніка, а з пункту гледжання стваральніка гэтага дзеяння. Паступова мяне гэта настолькі зацікавіла, што я запісалася ў гурток “Пацешкі”. Узрост удзельнікаў нашага аб’яднання па інтарэсах – дзеці ад 5 год. Але з цікавасцю, пад час падрыхтоўкі для святаў і конкурсаў, далучаюцца і падлеткі, і нават дарослыя. Разам з педагогам мы не проста ўдзельнічаем і праводзім свята для жыхароў пасёлка, а яшчэ і вывучаем іх асаблівасці характэрныя для нашага рэгіёну. На першым і другім годзе заняткаў у гуртку мы вывучалі больш вядомыя для нас свята Каляды, Масленіца, Купалле. І толькі на трэцім годзе вывучэння сталі звяртаць увагу на малавядомыя свята.

Калі справа дайшла да веснавых святаў, тут мне і ўспомнілася апавяданне маея прабабулі пра веснавы “новы год” і выпечаныя булчкі на Саракі. Высвятлілася, што толькі я адна з усіх дзяцей нешта чула пра гэта. Ад Ганны Віктараўны мы атрымалі заданне распытаць нашых бацькоў, ці

ведаюць яны што-небудзь пра свята Саракі. Але таты і мамы таксама мала што чулі пра свята. Вось тады нам і прыйшла думка зрабіць рэканструкцыю гэтага свята ў нашым цэнтры. Каб гэта ажыццявіць, трэба было правесці шмат папярэдняй работы: знайці патрэбную інфармацыю ў кнігах і інтэрнэце, сутрэціцца і пагаварыць з людзьмі, якія нешта ведалі пра свята, распрацаваць сцэнарны план яго правядзення, падрыхтаваць касцюмы і неабходныя абрадавыя атрыбуты. А тут без дапамогі бацькоў не абыйсціся, і яны вельмі актыўна ўключыліся ў працу.

Прадмет даследвання: абрадавыя гульні і асаблінасці свята Саракі.

Аб'ект даследвання: асаблінасці правядзення традыцыйных беларускіх свят ў Парычах і асобна свята Саракі.

Абгрунтаванне актуальнасці і ідэі:

Беларуская традыцыйная народная культура спрадвечна развіваецца ў цеснай сувязі з прыродай і навакольным асяроддзем. Узаемадзеянне і актыўныя зносіны з прыродай становяцца ўздзейнічаюць на выхаванне і развіццё духоўна-маральных якасцей асобы, а таксама на псіхафізічны стан. У сваю чаргу далучэнне да вытокаў культурнай спадчыны свайго народа раскрывае перад намі цікавыя старонкі нашай мінуўшчыны, тлумачыць паходжанне традыцыйных звычаяў, самабытнасць беларускага народа. Усё гэта разам спрыяе выхаванню патрыятызму, павагі да гісторыка-культурнай спадчыны сваёй мясцовасці і краіны, адчуванню народнага адзінства.

Мэта: пазнаёміцца і зрабіць мастацкую рэканструкцыю свята “Саракі” ў кантэксце вывучэння традыцыйных свят народнага календара і мясцовых асаблінасцей іх правядзення.

Задачы праекта:

- пазнаёміцца з мясцовымі святочна-абрадавымі традыцыямі ў г.п.Парычы; вызначыць адметныя асаблінасці веснавых святаў;
- прааналізаваць звесткі аб правядзенні свята Саракі ў літаратуры;
- арганізаваць гутаркі з мясцовымі жыхарамі, арганізатарамі масавых мерапрыемстваў у г.п. Парычы;
- распрацаваць анкету і правесці даследванне актуальнасці правядзення традыцыйных народных святаў для мясцовых жыхароў;
- развучыць з удзельнікамі аб'яднання па інтарэсах “Пацешкі” побытавыя танцы, песні і гульні для правядзення свята Саракі.

Практычнае значэнне:

матэрыялы, атрыманыя ў час даследвання, могуць далей выкарыстоўвацца на занятках аб'яднанняў па інтарэсах фальклорнага накірунку;

мастацкая рэканструкцыя свята “Саракі” ў цэнтры творчасці можа ў перспектыве стаць традыцыяй для удзельнікаў аб'яднанняў па інтарэсах, і ў сваю чаргу, даць пачатак адраджэння яшчэ адной святочнай традыцыі ў нашай мясцовасці.

Асноўная частка

Беларускі нацыянальны фальклор – адзін з найбагацейшых сярод славян, ён насычаны педагагічным вопытам і народнай мудрасцю. Фальклор як народная творчасць ва ўсіх сваіх праявах мае вялікую значнасць у выхаванні навучэнцаў.

Жыццё нашых продкаў у далёкім мінулым складалася з шэрагу будных дзён і свят. Жыццё ў будныя дні – гэта час, напоўнены працай і клопатам. Іх адметнай рысай была штодзённасць хатняга існавання, памеранасць у ежы, простае і зручнае адзенне, спакойныя добразычлівыя зносіны, памяркоўнасць размоў, замкнёнасць правядзення вольнага часу ў межах невялікага сямейнага асяроддзя. Штодзённасці супрацьстаіць свята – час адпачынку, весялосці, радасці, адчування напоўненасці жыцця, калі людзі адчувалі сябе часткай адзінай супольнасці.

Асаблівае месца ў календарых усіх краін займаюць народныя святы. Шмат у чым, менавіта яны, вызначаюць адметныя рысы аднаго народа сярод іншых, дзякуючы ім захоўваюцца і перадаюцца з пакалення ў пакаленне традыцыі нашых продкаў.

Паступова, з развіццём сучасных тэхналогій і міжнародных зносін, у грамадстве ідзе паслабленне духоўнай сувязі з нацыянальнымі культурнымі традыцыямі і творчым вопытам былых пакаленняў. Таму праблема захавання традыцыйных народных свят набывае важны характар.

Зараз, з найбольш пільнай увагай да вывучэння гістарычнага мінулага, традыцыйныя народныя абрады і святы перажываюць сваё другое нараджэнне. У сучасным грамадстве востра адчуваецца неабходнасць больш ведаць аб народных звычаях і абрадах. Грамадскасць імкнецца адрадіць самабытнасць, індывідуальнасць сваёй нацыянальнай культуры.

Для лепшага разумення мясцовых святочных адметнасцей г.п. Парычы трэба разгледзець гісторыка-культурныя асаблівасці развіцця мясцовасці.

Можна сказаць, што ў нашым пасёлку традыцыйна адзначаюцца і маюць масавы характар такія святы, як Каляды, Хрышчэнне, Масленіца, Купалле. Гэта тое, што мы бачым зараз, на працягу некалькіх апошніх дзесяцігоддзяў і маем сведчанні мясцовых жыхароў, фотаздымкі, відэамаатэрыялы. Але нельга разважаць аб святочных традыцыях асобна ад гістарычнага развіцця мясцовасці. Для больш дакладнага, абгрунтаванага разумення тэмы “Народныя святы ў Парычах” мы звярнуліся да інфармацыйнага парталу г.п. Парычы, [8] спадзяванні знайсці гістарычныя дадзеныя аб святочных традыцыях мясцовасці.

1569 год – пачатак летапісу аб Парычах. З інвентара 1639 г. Вядома, што ў вёсцы Парычы было 15 дамоў. Па дадзеным інвентара 1765 г. Парычы ўжо названы мястэчкам, нароўні з Бабруйскім. З адметных з’яў, якія ўскосна можна далучыць да мясцовых святочных традыцый можна назваць “Параскавейскі кірмаш”, які дзейнічаў з 1784 па 1864 гг. У 1784г. кароль Станіслаў Аўгуст заснаваў у мястэчку Парычы два кірмаша на год, у дзень свята Пятра (што дарэчы вельмі побач з датай святкавання сёняшняга

Купалля ў Парычах) і ў дзень святой Параскоўі. Паступова Парычы сталі буйным тарговым мястэчкам з развітой інфраструктурай. Тут, на рацэ Бярэзіне была буйнейшая прыстань ва ўсім Бабруйскім уездзе, паштовая станцыя на 14 коней. Параскавейскі кірмаш быў адным з найбуйнейшых у Мінскай губерніі і дзейнічаў з 14 кастрычніка. Можна меркаваць, што за восемдзесят год існавання такога буйнога мерапрыемства, як кірмаш, былі сфарміраваны пэўныя святочныя традыцыі ў нашай мясцовасці, бо, як вядома, дзе кірмаш, там абавязкова народныя гульбішчы, забавы, музыкі, магчыма, народны тэатр. Нажаль, дакладных звестак аб гэтым мы не маем.

Пагутарылі на тэму святочных традыцый у Парычах з мясцовай жыхаркай Алай Браніславаўнай Харанека (1965 г.н.), якая нарадзілася і вырасла ў г.п. Парычы. З дзяцінства займалася мастацкай самадзейнасцю ў гуртках Дома піянераў, спявала ў клубным вакальна-інструментальным ансамблі, потым працавала на пасадзе дырэкра Парыцкага гарадскога дома культуры з 1986 па 2021г. З яе слоў даведаліся, што сярод традыцыйных свят народнага земляробчага календара непасрэдна ў Парычах зараз найбольш распаўсюджана святкаванне Каляд і Купалля. На Каляды традыцыйна ўвечары 13 студзеня дзеці, моладзь, радзей дарослыя збіраюцца ў калядныя гурты і ходзяць калядаваць па хатах і кватэрах. Арганізавана пачыналі святкаваць Купалле дзесьці ў дзевяностыя гады. Дагэтуль моладзь дзе-нідзе збіралася “папаліць вогнішча ды заборы паламаць”. Зараз гэта самае яскравае свята ў Парычах і з 6 на 7 ліпеня да нас на свята з’язджаюцца госці з розных мясцін. Што датычыцца вясновых свят, то ў розныя часы ў нас святкавалі і “Туканне вясны”, і “Провады зімы”, “Масленіцу”. У нашага насельніцтва безумоўна ёсць імкненне святкаваць надыход вясны, так як мы знаходзімся ўсё ж у сельскай мясцовасці і асабліва ў сельскагаспадарчых традыцый таксама нам уласцівыя. Усе чакаюць дабравешчання, каб пачынаць працаваць на зямлі. У пасёлку вельмі шмат буслянак, і штогод надыход вясны звязваецца і з прылётам буслоў, якія пачынаюць вяртацца ў свае гнёзды.

З гутарак з мясцовымі жыхарамі, бабулямі, супрацоўнікамі Дома культуры і Цэнтра творчасці, мы атрымалі звесткі пра мясцовыя веснавыя свята. Адразу трэба адзначыць, што шмат хто з суразмоўцаў лічыць, што “Провады зімы”, “Туканне вясны”, “Масленіца” – гэта адно і тое ж свята, толькі пад рознай назвай. Паразмаўлялі з Аляксандрам Уладзіміравічам і Вялянцінай Міхайлаўнай Шустамі, якія доўгі час працавалі ў прафсаюзным клубе будаўнічага мантажнага упраўлення, потым Парыцкім гарадскім доме культуры, а потым у Прудкаўскім і Казлоўскім цэнтрах вольнага часу. З іх успамінаў даведаліся, што яшчэ ў савецкі час актыўна адзначалі ў Парычах Провады зімы, а потым Масленіцу. Зноў жа, адрозненне ў гэтых святах было толькі ў тым, што Провады зімы святкавалі ў лютым, часцей за ўсё на Стрэчанне, або ў апошні зімовы тыдзень, а Масленіца ўжо мае сваю асобную дату, якая залежыць ад даты святкавання Вялікадня. Спявалі народныя песні, праводзілі гульні і спаборніцтвы, а потым спальвалі пудзіла зімы.

Мой дзядуля Ястрэмскі Васіль Яўгенавіч расказваў, як на веснавым гулянні было распаўсюджана змагацца ў спартыўных спаборніцтвах: узнімалі гіру – хто больш, узлазілі на высокі слуп, каб зняць каштоўныя падарункі, хадзілі на хадулях, перацягвалі канат, удзельнічалі ў шахматна-шашачных турнірах. І заўсёды было шмат жадаючых. Фотаздымкамі больш позняга правядзення Масленіцы з намі падзяліліся А.Б.Харанека і А.Д. Туравец.

Провады зімы і Масленіца ў Парычах

У нашым календары прысутнічаюць і больш складаныя алгарытмы ўзаема сувязей паміж, здавалася б, зусім не суадноснымі святамі. Напрыклад, купальская легенда пра папараць-кветку нечакана выводзіць нас на святы пачатку вясны.

У папараць-кветцы канцэнтравана энергія Сонца, якую яно перадало на захаванне ў момант павароту да сваёй смерці. Кветку – працяг Сонца, дзіця нябеснага свяціла, чалавек знаходзіць і захоўвае яе да пэўнага часу. Нагадаем, на Каляды Сонца народзіцца, але яшчэ доўгі час яно не зможа сагрэць цяплом наваколле. Тады той, хто знайшоў папараць-кветку, на самым высокім месцы падпаліць ёй (магічнай кветкай) Масленку – старое саламянае пудзіла, якое аддасць сваё цяпло Сонцу. А тое, у адпаведнасці са старажытным зачынам прыроды і жыцця “усё вяртаецца на кругі свае”, хутка пачне вяртаць энэргію чалавеку. Бліжэй да Сонца знаходзяцца птушкі, вось менавіта яны першымі і

прынясуць вестку аб надыходзе вясны – мы сустракаем іх прылёт з выраю святам Саракі. Затым, на пацяпленне адрэагуюць дрэвы – мы ўшаноўваем вярбу. Кола замыкаецца на веснавое раўнадзенства ўшанаваннем перамогі Ярылы-Сонца. Такіх складаных ланцужкоў узаемасувязі ў нашым календары яшчэ даволі шмат. Усебаковае вывучэнне гэтых глыбінных стасункаў толькі пачынаецца.[4]

Заканчэнне зімы і надыход вясны былі пазначаны Масленіцай (у іншых рэгіёнах Беларусі гэта магло быць Стрэчанне, гуканне вясны, Саракі, Звеставанне, або Благавешчанне), напрыканцы вясны і на пачатку лета святкавалася Сёмуха (зялёныя святкі, ваджэнне куста, ваджэнне стралы). [4]

Веснавы цыкл аграрнага календара цікавы і разнастайны сваімі абрадамі і мноствам відаў паэзіі, функцыянальна звязанай з земляробчымі, гаспадарчымі, сямейнымі клопатамі селяніна, яго перажываннямі, уяўленнямі і ўспрыняццём навакольнага свету. Сяляне чакалі вясну, гукалі, каб паскорыць яе прыход, радаваліся, што яна “адмыкае зямліцу, выпускае травіцу на ранняе лета, на буйнае жыта”. [13]

Святы вясны пачыналіся прыблізна з сакавіка. І першым абрадам, які адкрываў веснавы цыкл, быў абрад загукання вясны. У кожнай мясцовасці вясну “гукалі” ў розны час, якому пазней з прыняццём хрысціянства, былі дадзены свае назвы: 14 сакавіка (на Еўдакію), 22 сакавіка (на сорок пакутнікаў) і 7 красавіка (на Благавешчанне). У большасці раёнаў Беларусі гэты абрад прыходзіўся на Благавешчанне. У гэты дзень моладзь збіралася на грудях ці ўзгорках за сялом, а калі іх не было, – на дахах клецяў, пуняў ці наогул на ўзвышшах, і тут спявала свае песні, так званыя вяснянкі. Песні выконваліся пераважна дзяўчатамі, і гэтым нібыта ўкладваўся асаблівы сэнс у надыход Вясны, якая падобна прыгажосці дзявочай. Але ўдзельнікамі абраду былі таксама жанчыны і дзеці. Паводле дарэвалюцыйнага беларускага фалькларыста Я.Р.Раманава, вяснянкі спяваліся і ля вогнішча, дзе спальвалі старыя рэчы. Такі звычай сімвалізаваў “праклён” холаду, злу, смерці і пачатку аднаўлення жыцця. [2]

У час пошуку і аналізу інфармацыйных крыніц аб свяце Саракі здалася, што яно забыта больш за іншыя веснавыя святы і нібыта з’яўляецца часткай гукання вясны. Але ёсць у яго і свае адметныя асаблівасці.

Саракі сталае свята ў народным календары, якое прыпадае на другі дзень астранамічнага веснавога раўнадзенства. Магчыма, менавіта Саракі былі самым старажытным святам сустрэчы новага года па сонечным календары, якое захавалася ў культуры найбольш старажытных цывілізацый, а ў нашых продкаў з прыходам хрысціянства стала рухомым як Вялікдзень – Уваскрасенне Хрыстова. Вось як расшыфроўваецца слова Вялікдзень – вя(е)лік дзень – ведаць лік дням.

Па некаторых дадзеных, нашы продкі верылі, што менавіта птушкі, вяртаючыся дамоў з вырая (вырай – птушыны рай), нясуць на сваіх крылах Вясну, якая абуджае зямлю ад доўгага зімовага сну. Лічылася, што на Саракі вяртаецца дадому сорок птушыных выраяў.

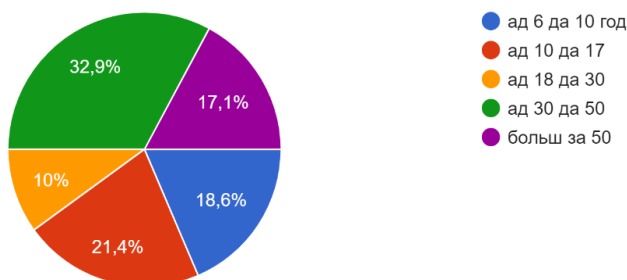
Паходжанне гэтага свята тлумачыцца з двух пунктаў гледжання: хрысціянскага і язычніцкага. Па хрысціянскім календары 22 сакавіка былі змучаны сорок Севастыйскіх воінаў, якія прынялі пакуты і не адракліся ад хрысціянскай веры. Згодна язычніцкіх вытокаў свята лічыцца, што з ім звязана сорок цёмных сіл, якія стрымліваюць зямлю зімой. Вось чаму на Саракі трэба пераламаць сорок дошак (пруцікаў). Гэта сімвалізуе барацьбу з цемрай, што скавала зямлю. А чалавек сваімі дзеяннямі падкрэсліваў, што ён больш дужы, што вясна і цеплыня – на яго баку. [14]

На Саракі, як і на Гуканне вясны, прынята гукаць вясну і спяваць вяснянкі. У шматлікіх веснавых песнях адлюстроўваецца, што карыснае прынесла людзям вясна. У песнях у адказ на гэта пытанне сцвярджаецца: “Шаўковую траву на вясну, //Буйнае жыта на лета. //Малым дзеткам па яечку, //Старым дзядам па кіёчку, //Маладым малодкам па бёрдзечку...”. Яскравай асаблівасцю некаторых вяснянак з’яўляецца прыпеў. [13]

Падрабязна і цікава ход свята Саракі апісаны ў кнізе “Святы і абрады беларусаў”. У кнізе апісваюцца некаторыя моманты гэтага святкавання ў апошняй чвэрці XIX ст. і ў параўнанні даецца апісанне свята 1993г. у Ельскім раёне. [6]

У інтэрнэт-крыніцах апісваюцца больш прыбліжаныя да нашых часоў варыянты правядзення свята.

З мэтай даследавання актуальнасці правядзення традыцыйных народных святаў для жыхароў пасёлка Парычы была распрацавана і праведзена анкета. У анкетаванні прыналі ўдзел 70 чалавек. Узрост удзельнікаў анкетавання размеркаваўся наступным чынам: амаль палова ўдзельнікаў – гэта дзеці і моладзь, другая частка апытаных мае ўзрост ад 30 год.

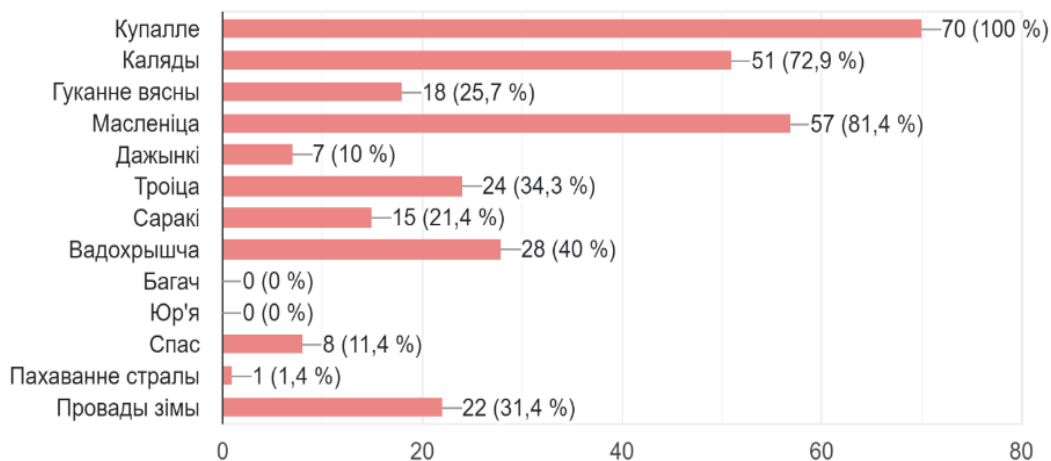

У адказе на пытанне “Пералічыце, калі ласка, народныя святы, якія адзначаюцца ў Парычах і навакольнай мясцовасці” некаторыя ўдзельнікі анкетавання разам з традыцыйнымі народнымі святамі пералічылі царкоўна-хрысціянскія святы – Вербная нядзеля, Пасха, Спас, Міхайла. Гэта падкрэслівае тое, што ў нашым успрыманні традыцыйныя святы і абрады цесна пераклікаюцца з хрысціянскімі святамі. Асобныя ўдзельнікі апытання далучылі ў спіс такія святы, як “8 Сакавіка”, “9 Мая”, “Дзень Незалежнасці”, “Дзень Мам”. Можна зрабіць выснову, што ў меркаваннях апытаных прысутнічае блытаніна наконт таго, якія ж святы лічацца традыцыйнымі народнымі святамі.

Далей удзельнікам апытання прапанавалі спіс святаў, з якога трэба было выбраць тыя, на якіх яны асабіста прысутнічалі або ўдзельнічалі. Пераважае месца займаюць у адказах “Купалле”, “Каляды”, “Масленіца”.

Адзначце свята, на якіх вы прысутнічалі або ўдзельнічалі

70 ответов

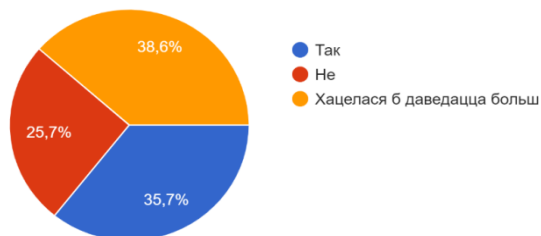
На пытанне “Ці трэба аднаўляць і падтрымліваць народныя свята?” большасць удзельнікаў анкетавання (67 чалавек з 70) далі адказ “Так, безумоўна” трэба, яшчэ 11 з іх дадалі, што трэба асцярожна аб’ядноўваць традыцыі і сучаснасць і адзін з апытаных адказаў, што трэба ствараць новыя сучасныя свята.

У адказ на пытанне “Ці падабаюцца вам традыцыйныя народныя свята?” ўдзельнікі апытання адзначылі, што “гэта цікава і прыгожа”, “народныя свята аб’ядноўваюць людзей”, “трэба ведаць сваю культуру”, “трэба захоўваць свае традыцыі”, “хоцца прымаць ў іх актыўны ўдзел”. Прыемна адзначыць, што ні адзін з апытаных не абраў варыянт адказу “Не, гэта перажытак мінуўшчыны”.

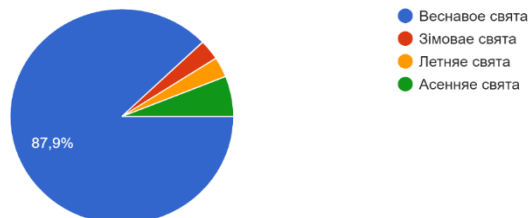
Што датычыцца асобна свята Саракі, мы выявілі існаванне пэўнай цікавасці да гэтага свята, але нават не ўсе ўдзельнікі апытання ведаюць, калі яно адзначаецца. Гэта бачна з наступных дыяграм.

Ці ведаеце вы што-небудзь пра свята "Саракі" ?

70 ответов

святая "Саракі" гэта

У выніку анкетавання можна зрабіць выснову, што сярод апытаных маецца некаторы недахоп ведаў, але прагледжваюцца станоўчыя адносіны да традыцыйных народных свят, ёсць цікавасць і жаданне пашыраць свае звесткі аб святах і нават прымаць у іх актыўны ўдзел.

Рэалізацыя праекта. Практычная частка

На падставе аналізу інфармацыйных крыніц аб свяце Саракі і праведзенага даследвання, мы распрацавалі сцэнарны план для правядзення свята з удзельнікамі аб'яднання па інтарэсах “Пацешкі”. Дарэчы, трэба адзначыць, што ў мінулым годзе ў час знаёмства з тэмай веснавога цыклу свят удзельнікі аб'яднання “Пацешкі” ўжо пазнаёміліся з некаторымі абрадавымі момантамі і элементамі свята Гукання вясны і Саракі, што дало станоўчы вынік пад час падрыхтоўкі свята сёлета.

Сцэнарны план правядзення свята Саракі

1. Упрыгожванне падворка папяровымі птушкамі “жавароначкамі”.
2. Выкананне песні “Агу, вясна”.
3. Гушканне на арэлях.
4. Ломаны карагод з песняй “А ў лесе, лесе”.
5. Складанне тэматычных прыказак і прымавак з дзвюх частак.
6. Птушыныя гульні: “Верабейка”, “Гусі ляцяць”, “Адгадай чый галасок”.
7. Абрад пераломвання сарака дошак.
8. Побывавыя танцы.
9. Гульні “Ручаёк”, “Явар”, “Пацяг”, “Калечыва-малечыва”.
10. Карагод з песняй “Жавароначкі, прыляціце”.
11. Абрад падкідвання печаных птушак на абрусе, частаванне птушкамі.

Справа ў тым, што сённяшнія народныя забавы і гульні – гэта былыя абрады і рытуалы, якія страцілі магічны змест, але набылі ярка выражаны гульнівы характар. І вельмі важна ў сучасных гульніва-забаўляльных праграмах тлумачыць удзельнікам семантыку, значэнне дадзеных дзей, каб удзельнікі маглі зразумець іх сэнс. [3]

Этнаграфічнай асаблівасцю сучасных каляндарных урачыстасцей з'яўляецца гістарычная пераемнасць. Сямейна-бытавы аспект у іх некалькі спрошчаны, яны набылі грамадскі характар. Структура святаў насычана элементамі тэатралізацыі. Нярэдка, святы праводзяць пераважна ў форме прадстаўленняў, дзе існуе дакладны падзел на артыстаў і гледачоў, актыўных удзельнікаў і пасіўных сузіральнікаў дзеі. Такое ўвасабленне і трактоўка не адпавядаюць народнай традыцыі, згодна з якой усе прысутныя на свяце былі актыўнымі творцамі. [3]

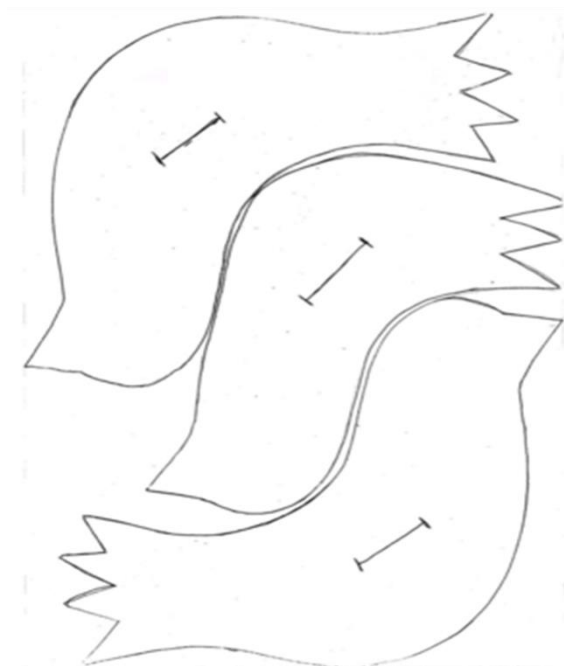
Нашай задачай было правесці свята так, каб яно было жывой цікавай дзеяй для яго ўдзельнікаў. Асобная частка – стварэнне відэароліка. У адрозненні ад сцэнічнага увасаблення свята, мы не імкнуліся да ідэальнага ўзорнага выканання творчых элементаў, каб правядзенне свята не страціла сваю натуральнасць, каб удзел у відэазапісе свята не стаў для выканаўцаў чымсьці фармальным і працягваў выклікаць цікавасць і эмацыянальны водгук.

Падрыхтоўчы этап – самая працяглая і складаная частка ў правядзенні свята. У першую чаргу трэба было пазнаёміцца з гістарычнымі асаблівасцямі і структурай свята. На занятках аб'яднання “Пацешкі” педагог дадатковай

адукацыі Г.В.Алейнічэнка пазнаёміла навучэнцаў з паходжаннем свята Саракі і яго адметнымі рысамі пры дапамозе бяседы-расповіду і прагляду фотаздымкаў. Разам з дзецьмі паразважалі аб тым, як будзе складацца далейшая падрыхтоўка.

Асаблівую ўвагу ў святкаванні Саракоў надавалі птушкам.

На занятках навучэнцы самастойна па ўзору змайстравалі папяровых птушак для далейшага ўпрыгожвання падворка.

Трафарэт для вырабу папяровых жавароначкаў

Наступны этап – развучванне песень. Для выканання былі абраны дзве песні: “Агу, вясна”, тэкст якой быў вядомы многім удзельнікам, паколькі вывучаўся ў школьнай праграме ў раздзеле вуснай народнай творчасці. Другая песня: “А ў лесе, лесе”.

Спачатку мы пазнаёміліся з тэкстамі песень.

Агу, Вясна!

Агу, вясна, агу, красна,
А што ж ты нам прынесла
Гу-у-у!
Старым быбкам па кіёчку,
Гу-у-у!
Маладым дзеўкам – па вяночку,
Гу-у-у!
Малым дзеткам – па яечку,
Гу-у-у!

Пад час развучвання песень і гульняў удзельнікам абавязкова тлумачыцца сэнс незнаёмых слоў, гісторыка-бытавыя асаблівасці дзеянняў. Напрыклад, радок “малым дзеткам па яечку” вызваў спачатку смех і непаразуменне, трэба было растлумачыць, што ў мінулыя часы з’есці другі раз за вясну яечка было ласункам, бо ўсе лішкі сяляне імкнуліся прадаць на кірмашы або памяняць на іншыя неабходныя прадукты.

А ў лесе, лесе.

А ў лесе, лесе
Ды на верасе.
Вясна-красна
На увесь свет ¹.

Малады там хлопчык
Ды валы пасе...
А яму дзяўчынка
Ды абед нясе...
А я па абедзе
Скажу табе дзіва...
Скажу табе дзіва
Найдзіўнейшае...

15. А У ЛЕСЕ, ЛЕСЕ ДЫ НА ВЕРАСЕ

Allegretto

А у ле_се, ле_се ды на ве_ра_се. Вяс_на - крас_на на ўвесь свет.
Ма_ла_ды там хлоп_чык ды ва_лы па_се... Вяс_на - крас_на на ўвесь свет.

1 Прыпеў «Вясна-красна на ўвесь свет» паўтараецца пасля кожнага двухрадкоўя.[1]

Песня “Жавароначкі, прыляціце”

Жавароначкі, прыляціце,
Цёпла лецейка прынясіце,
А зімачку прыбярыце,
Бо зімачка надаела,
Нам хлебушкі пераела.
Жавароначкі, прыляціце,
Зямлю-матухну абудзіце
І дожджыкам напаіце,
Каб травачкі нарасціла,
Каб волікаў накарміла.

Жавароначкі, прыляціце,
Цёпла лецейка прынясіце,
А зімачку прыбярыце,
Бо зімачка надаела
Нам хлебушкі пераела. [1]

11. ЖАВАРОНАЧКІ, ПРЫЛЯЦІЦЕ

Вядома, усе дзеці любяць гушкацца на арэлях. Трэба растлумачыць сакральны сэнс гэтага дзеяння на веснавых святах.

Нашы продкі звязвалі гушканне на арэлях з дабрабытам і новым ураджаем лёну і іншых сельскагаспадарчых раслін. Лічылася, што чым вышэй разгойдваюцца дзеці і моладзь на веснавых арэлях, тым больш пладавітым і ўраджайным будзе год. А прэч таго, гэта была добрая магчымасць для маладых хлопцаў прадэманстраваць свой спрыт перад дзяўчатамі, а для больш малодшага узросту - цудоўная трэніроўка фізічных здольнасцей. Вясёлы смех, прыпеўкі і прымаўкі, якімі суправаджалася такое гушканне, утвараў своеасаблівую сімвалічную замову.

У беларускім фальклоры існуе шмат прыказак, прымавак і прыкмет, якія адлюстроўваюць шматвекавыя жаццёвыя назіранні народа. Для абуджэння цікавасці навучэнцаў, знаёмства з прыказкамі і прымаўкамі прапануецца ў выглядзе своеасабівай гульні. Спачатку кожная асобная прыказка разразаецца на дзве паловы, потым кожная з паловак прыказак хаваецца ў зале або на

пляцоўцы. Удзельнікам гульні трэба знайсці і дакладна аб'яднаць абедзве паловы прыказкі. Вядома, ўсе тэксты трэба разам абмеркаваць і патлумачыць. [Дадатак 1]

Асобная частка свята – карагоды. Здавалася б, што можа быць прасцей, чым узяцца за рукі і хадзіць, утвараючы кола. Але і тут свае складанасці. Трэба каб карагод быў прыгожым, надаць хадзе пластычнасць рухаў, трымацца за рукі акуратна, паважаць іншых удзельнікаў карагода, не перацягваць кола на сябе. Прыгожы малюнак карагода таксама патрабуе свайго майстэрства, нездарма, у мінулыя часы спецыяльна абіралі

дзяўчыну-карагодніцу, якая выконвала абавязак кіраваць карагодам. Апрача

простага замкнутага карагода мы развучылі ломаны карагод, які імітуе засяванне поля, і карагод з падскокамі, дзе кожна раз накірунак руху змяняецца, удзельнікі спыняюцца і падскокваюць як мага вышэй. Падчас знаёмства з карагоднымі

асаблівасцямі навучэнцы даведаліся аб магічным сэнсе гэтага рытуальнага дзеяння, цяпер у іх свядомасці гэта не проста хада адзін за адным, а сапраўдны абмен энергіяй, пачуццё адзінства, стварэння сімвалаў сонца, засявання поля і ўзнёсласці да птушак.

Паколькі свята Саракі цесна звязана з чаканнем прылёту птушак, распаўсюджаны гульні птушынай тэматыкі. Падчас падрыхтоўкі да свята мы развучылі гульню “Верабейка”, пазнаёміліся з гульні “Гусі ляцяць”, а таксама ўспомнілі ўжо вядомую раней гульню “Адгадай, чый галасок”.

Гульня “Верабейка” [7]

Ходзіць верабейка

Па сметнічку.

Мала нас, мала нас

На печыве хлеба.

У гэты час адзін гулец імітуе рухі верабейкі, а іншыя водзяць вокол яго карагод.

Да і сабірае

Да дружыначку:

Яшчэ к нам, яшчэ к нам

Болей дзевак трэба.

“Верабейка” называе імя аднаго з дзяцей, і той каго назвалі скача разам з верабейкам пасярод карагода.

Ой, ляцела птушка

Да і да пшаніцы.

Мала нас, мала нас,

Просімо вас.

Цяпер ужо удзельнік гульні, абраны дагэтуль першым “верабейкам”, называе імя наступнага удзельніка і яны ўтраіх утвараюць “карагод у карагодзе”. Першыя тры часткі песні паўтараюцца пакуль гульцам ва ўнутраным карагодзе не зробіцца цесна. Потым спяваюць апошні куплет.

Вялікі наш танчык,

Усіх мы не змесцім.

Многа нас, многа нас,

Прэч ад нас.
Удзельнікі гульні разбягаюцца ва ўсе бакі.

ВЕРАБЕЙКА

Гульня “Гусі ляцяць”

Калі маленькія дзеці застаюцца дома з падлеткам, іх забаўляюць такою гульнёю: усе ставяць указальныя пальцы на стол у адно месца. Тады старшы кажа: «Гусі ляцяць!» і узнімае руку ўверх, паказваючы, як ляцяць гусі.

Дзеці адказваюць: «Ляцяць!» і таксама узнімаюць рукі.

Вуткі ляцяць!

Ляцяць!

Вераб'і ляцяць!

Ляцяць!

Мухі ляцяць!

Ляцяць!

Шчупакі ляцяць!

Захапіўшыся, дзеці часта адказваюць: «Ляцяць!» і узнімаюць рукі.

Старшы б'е іх па руках і крычыць:

Не ляцяць, не ляцяць!

Потым зноў спачатку:

Гусі ляцяць! Вароны ляцяць! Сарокі ляцяць! Каровы ляцяць!

Але навучаныя вопытам дзеці ўжо не узнімаюць на карову рукі і маўчаць. Тады зноў:

Гусі ляцяць! Лебедзі ляцяць! Салаўі ляцяць! Дубы ляцяць! і г. д.

Гэты своеасаблівы ўрок прыродазнаўства канчаецца тады, калі ўвага малых стамляецца і яны пачынаюць абы калі узнімаць рукі.

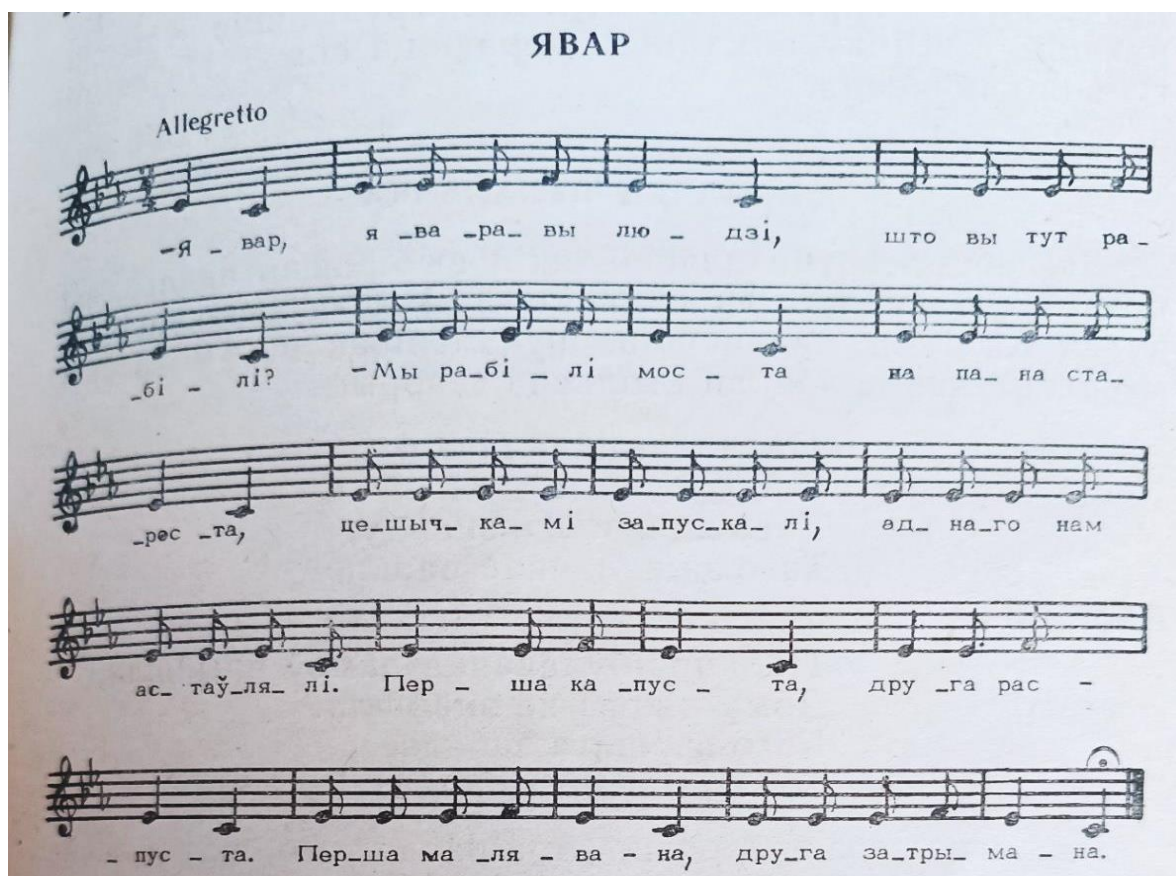
У другі гульнёвы блок нашага свята ўвайшлі гульні “Явар”, “Ручаёк”, “Калечыва-малечыва”.

Гульня-карагод “Явар”

Вясновая гульня-карагод шырока распаўсюджана ў гульнёвым фальклоры. Два удзельнікі бяруцца за рукі павернутыя насупраць адзін аднаго. і становяцца парай, утвараючы браму. Астатнія ўдзельнікі ўтвараюць карагод або ланцужок, які рухаецца праз паднятыя “вароты” пад наступны спеў:

Явар, яваровы людзі,
 Што вы тут рабілі,
 Мы рабілі моста
 Для пана староста,
 Сцежачкамі застаўлялі,
 Аднаго нам пакідалі,
 Першая капуста,
 Друга распуста,
 Перша малявана,
 Друга затрымана.

З гэтымі словамі “вароты” апускаюцца, ловячы аднаго з карагода. У таго, каго паймалі пытаюць, куды ён хоча пайсці – направа або налева. Злоўлены ўдзельнік бярэ з сабой у пару наступнага, хто за ім ішоў, і яны ўтвараюць яшчэ адны вароты. Гульня працягваецца.

Гуляючы ў “Ручаёк”, удзельнікі таксама ўтвараюць пары, але ўжо адразу ўсе, і ўтвараюць такім чынам сімвалічнае рэчышча з дзвюма берагамі. Усе па чарзе рухаюцца наперад па “рэчышчу”, вядучы адзін аднаго пад паднятымі рукамі, “берагі” паступова адыходзяць назад. Атрымоўваецца своеасаблівая плынь ракі. Адзін гулец, які не мае пары, праходзіць па рэчышчу і хапае за руку аднаго ўдзельніка з любой пары і працягвае рух. Той, хто застаўся адзін бяжыць у пачатак “ручайка” і таксама забірае сабе ў пару каго хоча. Гульня можа працягвацца, пакуль удзельнікі не страцяць цікавасць. Неабходнасць выбара пераклікаецца з матывамі вяснянай тэматыкі абуджэння зямлі і адраджэння жыцця.

Гульня “Пацяг” падобна на перацягванне каната, але прадстаўляе сабой больш даўні варыянт. Дзве каманды ўдзельнікаў становяцца радком і зачапляюцца паміж сабой праз локці, ўтвараючы ланцуг. Па сігналу кожная каманда пачынае перацягваць ланцуг на свой бок. Гульня паказвае неабходнасць падтрымліваць адзін аднаго і працаваць у калектыве.

Гульня “Калечыва-малечыва”

Гэта гульня звяртае ўвагу на тое, што з надыходам вясны павялічваецца светаваы дзень. Адзін з удзельнікаў бярэ роўную палачку, ставіць яе на два пальцы адной рукі, прытрымліваючы другой, і пытае “Калечыва-малечыва, колькі гадзін да вечара?”. Потым гулец адпускае другую руку і стараецца утрымаць быланс, каб палачка не ўпала, усе астатнія пры гэтым лічаць “гадзіны”. Колькі налічылі, такая ў гэтага ўдзельніка атрымалася даўжыня дня. Гуляюць па чарзе ўсе жадаючыя.

Пераможцам становіцца той, у каго атрымаўся “самы доўгі дзень”.

Адзін з цікавых момантаў свята, які дае вялікі эмацыянальны водгук нахшталт гушкання на арэях – гэта абрад разломвання дошак. Ёсць павер’е, што сорок цёмных сіл трымаюць зямлю і не даюць ёй абудзіцца ад зімовага сну, таму трэба зламаць сорок дошак або разарваць сорок вярвак, каб дапамагчы Вясне пазбавіцца ад путаў і спрыяць абуджэнню і росквіту прыроды. У розных крыніцах інфармацыі сустракаюцца розныя варыянты гэтага сімвалічнага дзеяння. Адзін з іх – калі дзяўчаты разрывалі сорок вярвачак; другі варыянт – невялікія дошчачкі клалі на камень ці бярвяно і скакалі на іх па двая пакуль не наламаюць сорок дошак; сустракаецца варыянт, калі складалі па сорок тонкіх прuccікаў у пучкі і пераломвалі іх. У нашым выпадку, гэтае сімвалічнае пазбаўленне зямлі ад акоў было арганізавана наступным чынам: напярэдадні правядзення свята хлопцы і дзяўчаты назбіралі ў наваколлі сорок палачак і злажылі іх ў кучу, потым адышлі на невялікую адлегласць і па чарзе з разгону скакалі на гэтыя “дошкі”, такім чынам разломваючы іх. Гэта справа нашым удзельнікам прыйшлася даспадобы.

Ніводнае свята не абыходзіцца без танцаў. Знаёмства з беларускімі традыцыйнымі побытавымі танцамі навучэнцы аб’яднання па інтарэсах “Пацешкі” пачынаюць з першага года навучання. Спачатку мы разам праглядаем відэазапісы выканання танцаў, праслухоўваем музыку да танцаў, крок за крокам ідзе развучванне асноўных рухаў, перайманне манеры выканання. Характар выканання і асаблівасці рухаў народных танцаў даюць нам уяўленне аб нацыянальным характары беларускага народа, адлюстроўваюць узаемадзеянні паміж людзьмі, асаблівасці мясцовасці.

У час падрыхтоўкі да свята Саракі было абрана для выканання некалькі развучаных раней танцаў: “Карманчыкі”, “Картузэ”, “Базар”. Спецыяльна мы развучылі гульнёвы танец “Зайчык”, вядомы больш пад назвай “Мікіта”, а таксама сустракаецца пад назвай “Заёнец”. Сэнс танца паказаць спрытнасць рухаў і ўменне імправізаваць ва ўзаемадзеянні з танцавальным партнёрам. Для выканання танца кладуцца крыж накрыв дзве жэрдкі (раней часцей за ўсё іх ролю выконвалі вілошнікі, альбо качэргі ці нават граблі), а танцоры павінны

пад музыкальны акампанемент пераскокваць праз іх (як зайчык), выконваючы разнастайныя імправізаваныя рухі і не зачапіцца.

Нарэшце, на заканчэнне свята мы праводзім абрад падкідвання на абрусе выпечаных птушак.

У розных інфармацыйных матэрыялах па тэме святочна-абрадавага фальклора апісваюцца разнастайныя дзеянні з печывам у выглядзе птушак у час святкавання веснавому цыклу святаў. Сустрэкаюцца звесткі аб тым, што выпякалі з цеста сімвалічнае печыва ў выглядзе птушак у час святкавання Гукання вясны, свята Саракі, на Благавешчанне. Сімволіка птушак звязана з павер’ямі аб тым, што менавіта

птушкі нясуць на сваіх крылах вясну і з вяртаннем птушак з выраю пачынаецца надыход вясны і цяпла, таму нашы продкі ўсялякім чынам імкнуліся ўсхваліць птушак, прывабіць іх вярнанне ў родныя мясціны. У некаторых рэгіёнах выпечаных на Саракі птушак з цеста захоўвалі за абразамі на ўвесь год, у іншай мясцовасці іх захоўвалі да пэўнага часу, а потым заворвалі ў поле “на добры ўраджай”.

У залежнасці ад мясцовых традыцый “птушкі” маглі быць салодкімі, або прэснымі ці салёнымі; яны маглі прызначацца для скармлівання хатняй жывёле (на прыплод), развешвання на стрэхах будынкаў для прываблівання птушак на падворак “на дабрабыт і добры ўраджай”; з печывам ў выглядзе птушак дзеці бегалі па вёсцы і падкідвалі іх як мага вышэй, гукаючы вясну; дзяўчаты пры дапамозе печаных птушак варажылі хто з іх раней выйдзе замуж і г.д. Нас прывабіла традыцыя падкідвання печаных птушак на абрусе. Для гэтага абрада кіраўнік аб’яднання па інтарэсах “Пацешкі” Г.В. Алейнічэнка напекла сорок салодкіх булачак-птушачак. На заканчэнне святкавання выпечаных птушак выкладвалі на абрус, які трымалі ўсе ўдзельнікі свята. Птушак гушкалі на абрусе са словамі замовы “на добрае здароўе, на добры ўраджай”, а потым падкідвалі вышэй. Так трэба зрабіць тройчы. А потым можна частавацца птушачкамі і частаваць іншых. Лічыцца, чым вышэй падлятаюць у неба птушкі, тым лепш, але галоўнае, каб ні адна з іх не ўпала на зямлю.

Жавароначкі, перапёлачкі, прыляціце к нам.

Прынясіце нам вясну красную, лета цёплае

Добрам людзечкам на здароўечка і на добра ўраджай!

Гу-у-у!

Гэты абрад неверагодна эмацыянальна кранальны. Усе яго ўдзельнікі адразу робяцца больш акуратнымі і ўважлівымі, імкнуцца добра трымацца за абрус, каб птушачкі не ўпалі. А потым усе з задавальненнем частуюцца і бяруць з сабой пачаставаць сваіх родных.

Правядзенне свята Саракі на адкрытай пляцоўцы зрабіла яго больш натуральным і набліжаным да першапачатковых даўнейшых умоў правядзення.

Заклучэнне

У выніку распрацоўкі і рэалізацыі праекта мы можам сцвярджаць, што асноўная мэта і пастаўленыя задачы дасягнуты.

На падставе вывучэння мясцовай гісторыі і традыцый, гутарак з карэннымі жыхарамі пасёлка і арганізатараў масавых мерапрыемстваў мы пазнаёміліся са святочна-абрадавымі традыцыямі ў г.п.Парычы і выявілі, што гісторыя іх правядзення адносна не вялікая, але стан развіцця і сучасны ўзровень актыўнасці правядзення традыцыйных народных свят у пасёлку маюць станоўчыя перспектывы.

Па выніках анкетавання, з размоў з насельніцтвам, на падставе прагледжанага фота і відэаматэрыяла, а таксама з асабістых назіранняў, разам з кіраўнікамі праекта мы зрабілі наступныя высновы:

- сярод мясцовага насельніцтва назіраецца высокі ўзровень зацікаўленасці ў захоўванні і вывучэнні народных традыцыйных свят;
- адметнай асаблівасцю масавага правядзення традыцыйных свят у Парычах з'яўляецца іх творчае пераасэнсаванне згодна з развіццём сучасных тэхнічных сродкаў і беларускай музычнай культуры;
- развіццё імкнення да захавання і падтрымкі традыцыйных свят ў г.п.Парычы мае станоўчы вопыт і перспектывы.

Зрабіўшы аналіз звестак з інфармацыйных крыніц аб правядзенні свята “Саракі”, мы можам сцвярджаць, што раней гэта свята было распаўсюджана і цесна пераклікаецца са святкаваннем Гукання вясны, але з цягам часу яго правядзенне перастала насіць масавы характар. На сённяшні дзень назіраецца аднаўленне цікавасці да правядзення гэтага свята.

У працэсе распрацоўкі і рэалізацыі праекта сумесна з удзельнікамі аб'яднання па інтарэсах “Пацешкі” і педагогам дадатковай адукацыі Г.В. Алейнічэнка мы развучылі песні-вяснянкі, карагоды, веснавыя гульні, навучыліся вырабляць папяровых птушак, пазнаёміліся з абрадавымі дзеямі веснавых святаў. Вынікам нашай творчай працы стала правядзенне ў Парыцкім раённым цэнтры творчасці дзяцей і моладзі свята Саракі.

Адным са спосабаў дасягнення мэты фарміравання нацыянальнай самасвядомасці, выхавання патрыятызму, маральных, духоўных якасцей асобы можа быць правядзенне народных свят і абрадаў у сваёй мясцовасці, з непасрэдным удзелам саміх навучэнцаў і іх быцькоў, што будзе спрыяць абуджэнню цікавасці і ўвагі дзяцей і моладзі да перадачы духоўных каштоўнасцей і традыцый ад аднаго пакалення да другога.

Абрады і традыцыі, якія цудоўна захаваліся ў беларускай культуры характарызуюць наш народ, яго беражлівае і паважлівае стаўленне да сваіх продкаў, вытокаў сваёй культуры. Аднаўленне народных свят у сучасным грамадстве, аб'яднанне традыцыйных святочна-абрадавых форм і сучаснага развіцця беларускай культуры, стылізацыя касцюмаў, апработка народнай

музыкі і г.д. дазваляе на падставе традыцый нашых продкаў фарміраваць сучасную народную культуру, якая будзе накіравана на аб'яднанне нашага грамадства.

Спіс літаратуры

1. Анталогія Беларускай народнай песні / Склад. Г.І. Цітовіча пад рэд. Р.Р. Шырмы. – Мн.: Беларусь, 1968. – С. 560: нот.
2. Беларускія народныя абрады / Склад., навук. рэд. і прадм. Л.П. Касцюкавец. – Мн.: Беларусь, 1994. – С. 128.
3. Гуд П.А. Ад Каляд да Пакроваў. / Пад рэд. Л.І. Жук. – Мн.: Выд. ТАА “Красіка-Прынт”, 2000. – С. 224.
4. Крук Я. Сімволіка Беларускай народнай культуры. – Мн.: Беларусь, 2003. – С. 350: іл.
5. Праздники и обряды Белорусской ССР / В.К. Бондарчик, Н.И. Бураковская, Л.В. Ракова и др. – Мн.: Наука и техника, 1988. – С. 302: ил.
6. Святы і абрады беларусаў. – Мн.: Беларусь, 1997. – С. 176: іл.
7. Ходзіць жораў па таку / Склад. Г.А.Барташэвіч. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – С. 64: нот. іл.
8. <http://www.parichi.by/history/>
9. <https://verbum.by/esbm/sviata>
10. <https://verbum.by/?q=%D0%B0%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B4>
11. <https://www.skarnik.by/tsbm/83382>
12. <https://studfile.net/preview/5439158/page:2/>
13. <https://studfile.net/preview/5439158/page:4/>
14. <https://probearus.by/belarus/information/tradition/soroki-obychai-i-tradicii.html>

Вясну хваляць за сонца і дажджы,
а лета – за стагі і вазы.
Не прасі лета доўгага,
а прасі лета цёплага.
На Саракі дзень з ноччу мераецца.
На Саракі селянін пытаецца,
ці далёка да ракі.
Сакавік з вадой, красавік з травой,
а май з кветкамі.
Грак на гары, вясна на двары.
Дзень вясновы выпусціш –
год наганяць будзеш.
Маці-вясна ўсім падорыць цяпла.
Вясной зверху пачэ, а знізу марозіць.
Якая птушка, такі і галасок.
Бусел прыляцеў – вясна будзе.
Добрая птушка ў сваё гняздо

не брудзіць.

Якая птушка, такое і гняздзечка.

Ластайкі нізка лятаюць –
дождж будзе.

Куры церабяцца і купаюцца –
дождж будзе.

Веснавы дзень год корміць.

Багата вясна кветкамі,
а восень –палеткамі.

Дзяцел стукае – быць вясне позняй.

З роднага боку і варона мілая.

Усякай птушцы сваё гняздо міла.

Аўтар праекта Наталля Ястрэмская падчас удзелу ў фальклорных мерапрыемствах

**“ЧЫРАЧКА” – АБРАД ГУКАННЯ ВЯСНЫ Ў ВЁСЦЫ ТОНЕЖ
ЛЕЛЬЧЫЦКАГА РАЁНА**

Аўтар праекта: Лозка Святлана, 16 гадоў,
аб’яднанне па інтарэсах “Юны лінгвіст”
ДУА “Лельчыцкі раённы цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”
Кіраўнік праекта: Ханчыч Антаніна Раманаўна

Пашпарт праекта

Назва праекта	“Чырачка” – абрад гукання вясны ў вёсцы Тонеж Лельчыцкага раёна”
Тып праекта	Творча-даследчы
Адукацыйная вобласць	Этнакультурнае выхаванне, фальклор
Метады	Вывучэнне і аналіз літаратурных крыніц па тэме праекта. Гутаркі з жыхарамі вёскі Тонеж, з удзельніцамі народнага фальклорнага калектыву “Таняжанка”. Вырабу атрыбутаў свята. Распрацоўка сцэнарыя інсцэніроўкі абраду гукання вясны “Чырачка”. Афармленне зборніка абрадавых песень. Сістэматызацыя матэрыялаў, афармленне праектна-даследчай работы. Запіс відэароліка
Формы прадстаўлення вынікаў праекта	Дэманстрацыя відэароліка – прэзентацыя праекта
Установы і арганізацыі	Бібліятэка, філіял “Тонежскі дом культуры” ДУ “Лельчыцкі раённы цэнтр культуры і народнай творчасці”

Уводзіны

Кожны народ мае вялікую духоўную спадчыну. Духоўная спадчына адлюстроўвае ўнутраны свет нашых продкаў, іх духоўнае аблічча, дазваляе адчуць сувязь часоў і пакаленняў. Вывучаючы традыцыі свайго народа і роднага краю, мы далучаемся да сваіх каранёў, да сваёй гісторыі, каторы раз даказваючы, што без ведання мінулага ў чалавека не можа быць будучыні.

Лельчыцкі край – унікальны рэгіён Беларусі, дзе захаваліся ў жывым і незвычайна багатым выглядзе народныя традыцыі і звычаі беларусаў-палешукоў, іх песенны і танцавальны фальклор, вусна-паэтычная народная творчасць, каляндарна-абрадавыя святы. Адным з такіх абрадаў з’яўляецца абрад гукання вясны “Чырачка” ў вёсцы Тонеж, які ў 2016 годзе занесены ў спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі. Звярнуўшыся да навуковых крыніц, зборнікаў беларускага фальклору, можна адзначыць, што абрад “Гуканне вясны” з’яўляецца традыцыйным для ўсіх рэгіёнаў Беларусі. Але ў кожнага рэгіёна ёсць адрозненні і свае асаблівасці. Мяне зацікавіла, чым адрозніваецца Тонежскі абрад “Гуканне вясны” ад іншых. Я вырашыла больш пра яго даведацца, правесці сваё даследаванне. Так з’явілася ідэя распрацоўкі праекта “Чырачка” – абрад гукання вясны ў вёсцы Тонеж Лельчыцкага раёна”.

Мэта праекта: вывучэнне і даследаванне гісторыка-культурных асаблівасцей абраду “Чырачка” ў вёсцы Тонеж Лельчыцкага раёна.

Задачы праекта:

- пашырыць веды аб традыцыях, звычаях, абрадах сваёй малой радзімы – Лельчыцкага раёна;
- пазнаёміцца з такой нематэрыяльнай культурнай спадчынай, як абрад “Чырачка”;
- прыняць удзел у тэматычных сустрэчах з носьбітамі фальклору вёскі Тонеж;
- асвоіць тэхналогію вырабу аtryбутаў свята;
- распрацаваць сцэнарый інсцэніроўкі абраду гукання вясны “Чырачка”;
- скласці зборнік абрадавых песень;
- запісаць відэаролік.

Этапы рэалізацыі праекта

	Змест дзеянняў	Тэрмін
№п/п	Падрыхтоўчы этап	
1.	Вызначэнне ідэі.	Снежань 2023 года
2.	Пастаноўка мэты і задач.	
3.	Планаванне этапаў працы над праектам.	
4.	Вывучэнне традыцый абраду “Чырачка” ў вёсцы Тонеж.	
	Абагульненне знойдзенага матэрыялу	
Асноўны этап		
1.	Сустрэчы і гутаркі з жыхарамі вёскі Тонеж, з удзельніцамі народнага фальклорнага калектыву “Таняжанка”.	Люты – сакавік 2023 года
	Даследчая праца.	
2.	Удзел у правядзенні абраду “Чырачка”.	
3.	Распрацоўка тэхналагічных карт для вырабу атрыбутаў свята.	
4.	Выраб атрыбутаў.	
5.	Распрацоўка сцэнарыя інсцэніроўкі абраду гукання вясны “Чырачка”.	
6.	Афармленне зборніка абрадавых песень	
Заклучны этап		
1.	Аналіз сумеснай дзейнасці, падвядзенне вынікаў.	Красавік-май 2023 года
2.	Афармленне праектна-даследчай работы “Чырачка” – абрад гукання вясны ў вёсцы Тонеж Лельчыцкага раёна”.	
3.	Запіс відэароліка.	

Даследчая дзейнасць

На Беларусі ў розных мясцінах гуканне вясны адбывалася ў розны час. Звычайна, вясну пачыналі клікаць з 1 сакавіка, на Еўдакію (Аўдоцця-вясноўка). У некаторых раёнах гукалі вясну 9 сакавіка, на Саракі, дзень, у які, на думку беларуса, павінны былі прыляцець сорок выраяў – вестуноў лета. А ў іншых мясцовасцях вясну пачыналі клікаць на Звеставанне (Дабравешчанне).

Галоўнае месца ў вясновых святах займалі абрадава-магічныя дзеянні ахоўнага характару. Гаспадарчая неабходнасць дыктавала земляробу як мага больш уважліва прыглядацца да змены надвор'я, своечасова рыхтавацца да будучых пасеваў і выгану жывёл на луг. Вясна магла быць і ранняя, і позняя. Позняя вясна прыносіла голад. Таму на Беларусі шырока існавалі абрады сустрэчы і гукання вясны. [2]

У поўдзень моладзь збіралася гуртам і ішла за ваколіцу, на ўзвышша спяваць. Высокае месца выбіралі таму, што яно першае вызвалялася з-пад снегу. Хлопцы збіралі з усяе вёскі розную старызну, зносілі яе ў адно месца і распальвалі вогнішча. Вясна бачылася нашым продкам часам новага ўваскрэсення, святам пачатку новага года, лета. Нараджэнне новага магчыма толькі праз адміранне старога. Таму і ачышчалі хлопцы зямлю, а дзяўчаты поўнілі яе песнямі-гуканнямі. [1]

У шмат якіх мясцовасцях у абрад гукання вясны ўваходзіў звычай пячы “жаваранкаў”. Выпяканне птушак і найперш “жаўранкаў” тлумачыцца тым, што якраз гэтыя птушкі з’яўляліся першымі і самымі раннімі вестунамі набліжэння цяпла.

Да выпякання “птушак” гаспадыня запрашала дзяцей. Яны пры дапамозе спецыяльных папяровых або драўляных форм выразалі з цеста выявы птушак і клалі іх на хлебную лапату, або на капусныя лісты, а потым на патэльную. Колькасць “птушак” вагалася ў залежнасці ад мясцовай традыцыі – недзе ад дваццаці да сарака. Такое вялікае разыходжанне тлумачыцца тым, што сорок “птушак” выпякалі ў тым выпадку, калі гуканне вясны праводзілася адначасова з Саракі.

У некаторых мясцовасцях пяклі з цеста “кулікі” і выстаўлялі іх на дах, а таксама ва ўсіх значных месцах – у хляве – каб скаціна радзіла, у гумне – каб зерне вялося, і нават кідалі ў печ. Такія смачныя “птушкі” павінны былі прывабіць жывых, а з імі і вясну, бо вяртанне птушак заўсёды было звязана з яе надыходам. Адстаяўшы ганаровую вахту на даху, “жаўрукі” ды “кулікі” пераходзілі да дзяцей, каторым у гэты дзень упершыню дазвалялася выйсці з дому без абутку – каб набрацца сілы ад зямлі. Яны насіліся з “птушыным пячэннем”, насажаным на доўгія палкі, па вёсцы, заклікаючы птушак ды вясну, а пасля з асалодай іх елі. Часта “куліковыя” галовы аддавалі скаціне, каб яна лепш пладзілася.

На печыве ладзілі варажбу. У “жаўрукоў” запякалі розныя дробязі, і па тым, каму што дастанецца, рабілі прагнозы на будучае лета. Пярсценак прадракаў выселле, шчэпка – пахаванне, грошык – багацце.

Важным момантам было паленне агню. Складалі вогнішча з мялля і ўсякай старызны, спявалі ля яго вяснянкі і вадзілі карагоды, а таксама, як на Купалле, скакалі праз агонь. Гэтае вогнішча сімвалізавала канец зімы і ачышчэнне зямлі. Тут жа пад дрэўцам, на праталіне, сядалі кругам і елі сыр, масла, кашу і абавязкова вараныя яйкі. [3]

У кожным рэгіёне Беларусі былі свае адметнасці ў выкананні абрадаў гукання вясны. [5] У Рэчыцкім раёне птушак не выпякалі, а рабілі з гліны. Моладзь бегала з імі па вёсцы, падкідвала ўгару і спявала песні-вяснянкі. Пэўную абрадава-магічную ролю грала і гушканне на арэлях. Чым вышэй арэлі падляталі, тым вышэй, паводле павер'яў, будзе расці лён і іншыя расліны. Існаваў цыкл “арэльных” песень, які выконваўся падчас гушканняў.

У Салігорскім раёне захаваўся абрад “затанцоўвання” вясны. Моладзь збіралася ў гурт і абыходзіла кожны двор, дзе вадзіла карагод. Гаспадарам жадалі добрага ўраджаю і дабрабыту. Самому карагоду таксама прыпісвалася магічная сіла: па-першае, кола – старажытны сімвал абароны, захаванасці; па-другое, падчас яго выконвалася абрадавая песня-замова: “Дзе карагод ходзіць, там жыта родзіць...”

Асаблівасці абраду гукання вясны “Чырачка” ў вёсцы Тонеж Лельчыцкага раёна

А вось у вёсцы Тонеж Лельчыцкага раёна абрад гукання вясны называецца “Чырачка”. Назву абраду даў чырок – вадаплаваючая качачка, альбо чырок-свістунок, якая вясну кліча пацешным “трыканнем”. Гэты старадаўні абрад дастаўся сялянам ад далёкіх продкаў. Навуковая фіксацыя і вывучэнне абраду “Чырачка” вядуць сваю гісторыю з 1920 года і звязаныя з такімі знакавымі імёнамі для беларускай фалькларыстыкі, як Масей Грынблат, Зінаіда Эвальд, Яўген Гіпіус і іншымі, што сведчыць пра яго

значэнне і навуковую значнасць.

Адзначаюць “Чырачку” ў апошні дзень Масленіцы, у нядзелю. Але рыхтавацца пачынаюць загодзя, у суботу. Спачатку жанчыны пякуць печыва ў выглядзе птушак чырачак. Па традыцыі для гэтага ў драўлянай хаце збіраюцца чатыры жанчыны і павольна гатуюць крутое цеста. Адна муку прасейвае, другая алей, цукар і соду падае, трэцяя сочыць, як у печы разгараюцца дровы... Усе разам

раскачваюць качалкай цеста ў сантыметр таўшчынёй і прыкладваюць да яго кардонную форму. Па гэтым узоры выразаюць фігуркі птушчак. Хвосцік трохканечны, на галоўцы чубчык, як у качачкі. Вочкі робяць з рабіны альбо з чарніц. Далей печыва адпраўляюць у гарачую печ на хвілін пятнаццаць. І вось галоўны пачастунак – печыва ў выглядзе чырачкі, гатовы.

Яшчэ адным важным атрыбутам з’яўляецца жаночае пудзіла. Вырабляюць яго таксама ў суботу (дарэчы, раней у абрадзе “Чырачка” не было пудзіла, такі элемент абраду з’явіўся ў яго больш сучаснай версіі).

А ўжо ў нядзелю, з самай раніцы збіраюцца ў адным доме маладыя дзяўчаткі, каб упрыгожыць самаробнымі кветкамі ялінку. Зялёная прыгажуня ў

яркім убранні – сімвал працягу роду. Упрыгожваючы яе, дзяўчынкі прыгаворваюць: “Ой ты, ялінка, зялёная ў бары стаяла – шумела, на гары стала – засіяла”. Важна, каб рознакаляровых кветак на ялінцы было парная колькасць, каб усе дзяўчаты знайшлі сабе пару.

Далей, калі ўсе атрыбуты гатовы, мясцовыя жыхары, старыя і маладыя, адпраўляюцца на “Чарнычовы Горы”, самае высокае

месца ў ваколіцы. Але перад гэтым, выходзячы з хаты, сялянне мыюцца з кадушкі адталай вадой – гэта на здароўе, каб хвароба не прычапілася.

Першымі на гару ідуць хлопчыкі, якія нясуць прыбраную ялінку і пудзіла Зімы. Старэйшыя жыхары едуць на конных павозках і спяваюць народныя песні.

Па шляху ўдзельнікі абраду ўсім сустрэчным раздаюць печыва “чырачкі”, пакладзеныя ў кошыкі. Таму, да гары выпечка даедзе не ўся.

На гары пачынаецца самае цікавае: клічуць вясну, водзяць карагоды, гуляюць у народныя гульні.

Адна з іх называецца “Яшчур”. Хлопец становіцца ў цэнтр круга. Вакол ходзяць дзяўчынкі, пяюць песні.

Яшчур выбірае адну дзяўчынку і хоча сарваць з яе вянок.

Дзяўчынка гаворыць: “Ой, Яшчур, панок! Не чапай мой вянок! Не аддам табе вянок!”

Яшчур адказвае: “Тады давай фант”.

Яшчур забірае ў дзяўчынкі яе фант. Потым дастае з сумкі фанты і загадвае любое жаданне: пацалаваць яго, або пацалаваць другога хлопца, з гары пракаціць, на адной назе пракукаракаць і г.д.

Калі ўсе гульні, песні і танцы заканчваюцца, хлопцы ўмацоўваюць прыбраную ялінку на высокім дубе, бліжэй да сонца, каб на яе хутчэй зляталіся “чырачкі”. Потым распальваюць два вогнішчы. На адным сала смажаць, бульбу вараць і бліны з яечняй пякуць. Усё гэта з хатнімі саленнямі і каўбаскамі выстаўляюць на абрусе прама на зямлі і частуюцца. На іншым вогнішчы спальваюць пудзіла зімы. Разам з ім агонь выносіць і ўсё дрэннае, што было ў мінулым, усе хворобы і беды. Лічыцца, што, калі пудзіла павольна згарае, – вясна не спяшаецца, чакаць яе давядзецца.

Кульмінацыя абрады – скочванне з гары. Даўней лічылася, што калі хаця б адзін раз скаціцца з гары, то ў доме ўвесь год будзе дабрабыт і ўсе будуць здаровыя. Таму ў “пакатушках” удзельнічаюць амаль што ўсе – дзеці, моладзь і людзі старэйшага ўзросту, у адзіночку, парамі. Калі снегу няма, то мясцовыя жыхары раскладваюць па зямлі дывановыя дарожкі і па іх коцяцца з гары.

Потым людзі разыходзяцца па дамах, але кожны верыць: праз год зноў усіх аб’яднае “Чырачка”, каб з надыходам цёплых і ясных веснавых дзянькоў пажадаць усім здароўя, шчасця, прамяністых усмешак і цудоўнага настрою.

Тэматычныя сустрэчы з носьбітамі фальклору вёскі Тонеж

Каб лепш даведацца пра абрад “Чырачка”, мы звярнуліся да жыхароў вёскі Тонеж.

Першая наша субяседніца – Валянціна Якаўлеўна Атаманчук. Вось як яна ўзгадвае пра “Чырачку”: “Многа розных традыцый ёсць у гэтым абрадзе. А самая старажытная традыцыя – залазіць, як мага вышэй і, гледзячы ў неба, клікаць вясну. Памятаю, як у дзяцінстве мы лезлі на хлёўчык ці на стагі сена і гукалі вясну такімі словамі: “Агу, вясна, агу, красна! Што ж ты нам прынясла? Каб малым дзеткам па яечку прынясла, а старым бабкам па кіёчку”. А па кіёчку таму, што старая бабка ўжо не можа ісці, таму ёй даюць кіёчак у рукі... На “Чырачку” абавязкова трэба яйкі варыць. Раней жа не было такога дастатку. Маці наварыць яек, блінцы спячэ. Дадуць нам па два бліны, яечкі, і мы ідзем на хлёў гукаць вясну”.

Другая субяседніца Надзея Аўрамаўна Дрынеўская, якая нарадзілася ў суседняй вёсцы Іванава Слабада, распавядала: “У Слабадзе таксама калісьці была свая “Чырачка”. Памятаю, як маці мне ў вузюлок, зроблены з хустачкі, збірала яечкі, тварог, потым муку і цукар на бліны. Мы ў складчыну неслі гэта ў хату адной з дзяўчынак, дзе яе бабуля нам варыла кашу-яечню ў чыгунку, пякла бліны... З убранай ялінкай мы спявалі песні вакол грушак-дзічак. Тады не было ў людзей багата яблынь ці сліў. Абтрасеш гэтыя дзічкі, пакладзеш у сена, яны крыху пагніюць, і тады такія смачныя робяцца! Мы закідалі ялінку на адну з ігруш, каб на ёй урадзілі ў гэты год грушкі”.

А вось пра песні, якія спяваюцца ў час абраду, нам распавялі ўдзельніцы народнага фальклорнага калектыву “Таняжанка”. Дарэчы, нядаўна калектыву адзначаны спецыяльнай прэміяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва за значныя дасягненні ў захаванні музычнай спадчыны, звычаяў і традыцый Палескага рэгіёна.

Кіраўнік калектыву Тамара Іванаўна Прыбалавец адзначыла: “Колькі дзясяткаў разнажанравых песень ведаюць удзельніцы калектыву, з ходу і не адказаць. Пад час правядзення абраду “Чырачка” вельмі многа пецца песень. Адна з галоўных – “Ой, чырачка”. На мясцовым дыялекце яна гучыць так:

Ой, гу, вясна! Ой, гу, красна!
Ой, што ж ты нам вунесла?
Ой, чірочко, пташэчко,
Не залетай далечко,
Не занось мого веньчыка
Бо мой веньчык – потрібчык.
Трэба братка жэніці,
А сестрыцу замуж оддаваць
Да веселлейка спраўляць....

У нашай вёсцы заўсёды любілі спяваць. Вёску Тонеж нават называюць “салаўіны бераг”. Раней людзі як жылі? Пачала жанчына жыта жаць – нараджаецца песня, грыбы збірае – зноў песня. Мы адчуваем песні душой, таму што гэта багацце нам перадалося ад нашых бабуль, а ім – ад іх бабуль, з пакалення ў пакаленне. І сама песня тонежская – асаблівая...”.

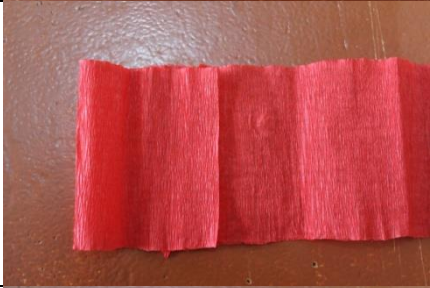
Практычная дзейнасць

Абмеркаваўшы і асэнсавалі атрыманую інфармацыю, было прынята рашэнне прымяніць атрыманыя веды на практыцы. Галоўнымі маімі памочнікамі выступілі навучэнцы аб'яднання па інтарэсах “Беларускі сувенір”. Спачатку мы вырашылі вырабіць атрыбуты свята: кветкі для ўпрыгожвання ялінкі і пудзіла.

Для гэтага былі распрацаваны тэхналагічныя карты і арганізавана сумесная праца па вырабе атрыбутаў.

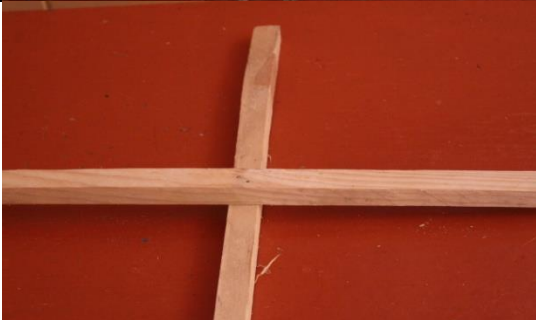
Тэхналагічная карта вырабу кветак з рознакаляровай паперы

1.	Бяром для кветак гафрыраваную паперу. Адразаем уздоўж рулона паперы шырынёй 10 см, даўжынёй 60 см.	
2.	Заварочваем край паперы на 6 см. Працягваем згортваць усю палоску паперы	
3.	Адразаем паўколам паперу з аднаго і другога боку. Атрымліваем пялёсткі	

4.	Пры дапамозе алоўка падварочваем верхні край кожнага пялёстка	
5.	Пялёсткі расцягваем па цэнтры, ствараючы тым самым выпукласць	
6.	З 6-7 пялёсткаў фарміруем кветку	
7.	Сцягваем ниткай і завязваем аснову кветкі	
8.	Для лісточкаў бяром паперу зялёнага колеру, адразаем палоску вышынёй 7 см. і шырынёй 10 см.	
9.	Выразаем зубчыкі. Для адной кветкі патрэбна 3-4 зубчыкі.	

10.	Разцягваем зубчыкі па цэнтры, намазваем клеем і прыклеіваем да асновы кветкі	
11.	Наша кветка гатова. Для ўпрыгожвання ялінкі неабходка вырабіць не менш чым 30 такіх разнакаляровых кветак.	

Тэхналогічная карта вырабу пудзіла

1.	Аснову для пудзіла зробім з двух розных па даўжыні брускоў. Доўгі – для тулава, карацейшы – для рук	
2.	Брускі прыкладваем адзін да аднаго накрыж і збіваем цвікамі	
3.	Для вырабу цела пудзіла возьмем мех і запоўнім яго саломай	

4.	Затым мех з саломай надзенем на крыжавіну і прывяжам вяроўкай	
3.	Галаву ў пудзіла робім са светлага палатнянага меха, які запаўняем саломай	
4.	Размалюем твар пудзіла. На галаву абавязкова трэба павязаць хустку. Далей прывяжам “галаву” да крыжовай асновы вяроўкамі	
5.	Зараз адзенем пудзіла. Для ўбору падыдзе стары сарафан ці сукенка. На пояс прымацуем рознакаляровыя стужкі	
6.	Рукі ў пудзіла зробім з пучкоў саломы, якія прывяжам вяроўкай да бруска	

7.	Пудзіла гатова!	
----	-----------------	--

Далей, прыняўшы ўдзел у правядзені абраду “Чырачка” ў вёсцы Тонеж, мы распрацавалі сцэнарый інсцэніроўкі абраду гукання вясны “Чырачка” (дадатак 1), які плануем правесці самастойна ў наступным годзе для навучэнцаў аб’яднанняў па інтарэсах цэнтра творчасці.

Потым пры дапамозе ўдзельніц народнага фальклорнага калектыву “Таняжанка” мы сабралі песні, якія спяваюць пад час правядзення абраду (дадатак 2). [4]

Таксама, працуючы над праектам, я падрыхтавала відэаролік, які быў прадстаўлены ў час выніковай прэзентацыі праекта.

Заклучэнне

Пад час даследчай працы я яшчэ раз пераканалася, што абрад гукання вясны “Чырачка” ў вёсцы Тонеж – унікальны, гэта багацце і традыцыі нашых людзей, гэта іх лад жыцця. Ён перадаецца ў вясковай супольнасці, у сем’ях ад пакалення да пакалення, праз пераемнасць дзецьмі і моладдзю спеўных, танцавальных і іншых культурных традыцый ад старэйшых захавальнікаў спадчыны. А жыхары вёскі Тонеж – таленавітыя, творчыя людзі, якія не толькі трымаюцца народных традыцый, але і захоўваюць, адраджаюць і папулярызуюць гісторыка-культурную спадчыну Беларусі.

Было вельмі цікава і прыемна даведацца, што пра Тонежскую “Чырачку” знята некалькі фільмаў:

у 1979 годзе – фільм “Галасы стагоддзяў” (зроблены Зінаідай Мажэйка);

у 2004 годзе – фільм “Гуканне вясны” (зняў Янка Крук);

у 2014 годзе – фільм “Абрад “Чырачка”, або Як у Тонежы вясну гукалі” (рэжысёр Марыя Курачова), які па заказу Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь выпусціла студыя “Летапіс” Нацыянальнай кінастудыі “Беларусьфільм”.

У заключэнні хочацца адзначыць, што вывучаючы традыцыі свайго народа і роднага краю, мы далучаемся да сваіх каранёў, да сваёй гісторыі. Таму вельмі важна захоўваць, зберагаць і адраджаць культурную спадчыну Беларусі.

Сцэнарыі інсцэніроўкі абраду гукання вясны “Чырачка”

Абсталяванне: музычнае суправаджэнне, касцюмы для ўдзельнікаў, печыва ў выглядзе птушак-чырачак, ялінка, папяровыя кветкі і стужкі для ўпрыгожвання ялінкі, жаночае пудзіла.

Дзея адбываецца ў вясковай хаце. На стале ляжыць печыва ў выглядзе птушак-чырачак. У хату заходзяць дзяўчынкі і вядуць размову з гаспадыняй.

Дзяўчынкі:

Добры дзень Вам у хату!

Баба Кацярына:

Добры дзень!

Алена:

Ой, як жа холадна яшчэ на вуліцы.

Баба Кацярына:

Так, холадна. Ды, калі гаварыць пра вясну, то па старому звычаю вясну паклікаць трэба. Раней заўсёды так рабілі. У нашай вёсцы абрад гукання вясны называецца “Чырачка”. Давайце ж і мы паспрабуем вясну-красну пазваць, зімку халодную прагнаць.

Марыля:

Давайце! Баба Кацярына, а што патрэбна прыгатаваць для гэтага?

Баба Кацярына:

Галоўнымі атрыбутамі абраду “Чырачка” з’яўляюцца: печыва ў выглядзе качачкі-чырачкі, жаночае пудзіла і ўпрыгожаная ялінка. Таму я яшчэ ўчора напекла “чырачак” (наказвае на стол.)

Гануля:

Ой, якія ж яны прыгожыя, жоўценькія. А як пахнуць!

Алена:

Бабуля, раскажыце, як вы іх гатавалі.

Баба Кацярына:

Спачатку трэба прыгатаваць цеста. Для гэтага мне спатрэбілася: кефір, соль, цукар, сода, яйкі, мука. Калі цеста гатова, трэба выразаць “чырачкі”. А каб іх лягчэй было выразаць, я з бумажкі зрабіла вось такую форму.

(Паказвае прыгатаваную з бумажкі “чырачку”).

А вочкі я зрабіла з сухіх чарніц. Далей “чырачкі” выпякаліся ў печы 15 хвілін.

Гануля:

Баба Кацярына, а я чула, што перад тым, як пачаць вясну гукаць, людзі паілі сваіх каровак адталаю вадою. А для чаго так рабілі?

Баба Кацярына:

Для того, каб карова не хварэла і давала багата малака.

А яшчэ, раней людзі казалі, што калі памыцца адталаю вадою ў досвета, ўвесь год не будзеш хварэць.

Марыля:

Дзяўчаты, давайце хутчэй збірацца, пойдзем да бабы Матруны, каб ялінку ўпрыгожваць.

Усе збіраюцца ісці. Гаспадыня складае ў кошык “чырачкі”, бліны, хлеб і розныя стравы, кошык накрывае ручніком. Усе выходзяць на вуліцу). Дзея адбываецца ў хаце бабы Матруны. На парозе і ў сенях сабраліся дзяўчаты.

Марына:

Андрэй, Андрэй, ну дзе ты там ходзіш? Нясі хутчэй ялінку, будзем яе ўпрыгожваць.

Андрэй:

Іду, іду, *(падыходзіць і падае Марыне ялінку)* на, дзяржы.

Марына:

Прыгожая ялінка, пушыстая.

Андрэй:

Мы ўчора з Васілём пабегалі па лесе, каб знайсці самую прыгожую, дайшлі аж да “Дальняга млына”.

Наталля:

Хопіць вы ўжо гаварылі. Хадзем хутчэй у хату, ялінку ўпрыгожваць.
(Дзеці заходзяць у хату).

Васіліна:

Бабуля, дай нам, калі ласка, горшочак, каб было куды паставіць нашу ялінку.

Баба Матруна: *(выхадзячы з кухні, трымае горшчык)*

Вось вам, дзеткі, гаршочак для ялінкі. Упрыгожвайце добра, каб яна была яркая, прыгожая.

Васіліна:

Добра, бабуля.

Андрэй:

А можа не трэба яе ўпрыгожваць, можа так пойдзем.

Баба Матруна: *(Пачуўшы размову, з другога пакоя выходзіць да дзяцей).*

Як гэта не трэба, упрыгожваць ялінку для таго патрэбна, каб птушкі, калі прыляцяць – бачылі, што іх чакаюць, як дарагіх гасцей, што для людзей іх прылёт – свята. А яшчэ вельмі важна, каб разнакаляровых кветак на ялінцы было парная колькасць, каб усе дзяўчаты знайшлі сабе пару.

Наталля:

А мая бабуля распавядала, што раней не было такой разнакаляровай паперы, таму дзяўчынкі спачатку фарбавалі паперу ў розныя колеры, а потым выраблялі кветкі. *(Дзяўчынкі, упрыгожваючы ялінку самаробнымі кветкамі, прыгаворваюць):*

“Ой ты, ялінка,
зялёная ў бары стаяла – шумела,
на гары стала – засіяла”.

Васіліна:

Вось бачыш, Андрэй, якой прыгожай стала наша ялінка.

Андрэй:

І сапраўды, наша ялінка, як нявеста прыбралася, не пазнаць.

Баба Матруна:

А цяпер, дзеці, збірайцеся, пойдзем на “Чарнычовы Горы” птушак сустракаць, з высокіх месц іх лепш будзе ўбачыць. А ўбачыце – хутчэй жаданне загадвайце.

Дзеці збіраюцца. Баба Матруна складае пачастункі ў кошык і ідзе з дзецьмі на вуліцу. На вуліцы Андрэй з ялінкай становіцца першы, за ім стаіць Васіль з пудзілам, за Васілём становяцца дзеці, за імі дарослыя.

Баба Матруна:

Так давайце ж заспяваем, каб людзі пачулі, ды павыходзілі з хат на вуліцу, на сонца.

(Святочнае шэсце накіроўваецца на горы. Усе разам спяваюць песню):

“Ой, гу, весна! Ой, гу, красна!

Ой, што ж ты нам вунесла?

Ой, чірочко, пташэчка,

Не залетай далечко,

Не занось мого веньчыка,

Бо мой веньчык – потрібчык.

Трэба братка жэніці,

А сестрыцу замуж оддаваць...”

Праходзячы на вуліцы, склікаюць усіх ісці з імі. Па дарозе раздаюць усім “чырачкі”. Прыйшоўшы на высокае месца, дзеці становяцца ў рад перад старэйшымі і просяць благаславення.

Марына:

Благаславіце людзі добрыя птушак сустракаць, вясну гукаць.

Людзі: *(разам)* Бог благаславіць!

Марына:

Другім разам?

Людзі: *(разам)*

Бог благаславіць!

Марына:

Трэцім разам?

Людзі: *(разам)*

Бог благаславіць!

Дзеці: *(разам)*

Выжані, Божа, Вясну-краску на вуліцу,

зімачку ў каморачку, а птушачак – на радзімачку.

Наталля:

Вясна-красна, прынясі нам жыта.

Марына:

Прынясі кветачкі, каб сплесці вяночкі.

Васіліна:

Сонечныя дзянёчкі.

Гануля:

Сямейнага шчасця.

Дзеці: *(разам)*

Прыйдзі вясна, прыйдзі красна.

Цётка Тамара:

Станавіцесья ў карагод, каб сонца грэла цэлы год, людзі пад спеў птушыны вадзілі харавод.

Усе становяцца ў карагод, які складаецца з трох кругоў. У першым танчаць дзеці, у другім – моладзь перадилюбнага ўзросту, у трэцім – старэйшыя.

Усе разам спяваюць “Ой гу, вясна”. Пасля карагоду моладзь звяртаецца да старэйшых:

Андрэй:

Баба Галя, а чаму вол вясною бушуе?

Баба Галя:

Вясну чуе.

Васіль:

А баран чаму блее?

Баба Галя:

У поле хоча.

Васіліна:

А кура чаму сакоча?

Баба Галя:

Знесціся хоча.

Наталля:

А свінка чаму хрукае?

Баба Галя:

Зялёнай траўкі хоча.

Васіль:

А чаму наша суседка Таня плача?

Баба Галя:

Замуж хоча.....

Баба Матруна:

А давайце, жоначкі, заспяваем, можа вясна пачуе, ды прышле нам першую птушку, як знак таго, што скоро і сама прыйдзе.

Усе: (разам)

Тат,так... Давайце...

Усе становяцца гуляць у гульню “Вароты” і спяваюць. У гэты час моладзь гуляе ў гульню, а хлопцы распальваюць вогнішча

Андрэй:

Дзяўчаты, а давайце пагуляем у “Грушку” .

Дзяўчаты: (разам)

Так .. Давайце... Давайце...

Васіль:

А хто будзе “Грушка”?

Васіліна:

Няхай будзе Марына.

Андрэй:

Добра, хай будзе Марына.

Дзеці утвараюць вакол “грушкі” карагод, танцуюць і спяваюць:
Да ўжо грушку пасадзілі,
А я малодзенька, скачу-пляшу!
Да ўжо грушку пара паліваці,
А я малодзенька, скачу-пляшу,
Да ўжо грушка ў пупышкі бярэцца.

*Праспяваўшы аб тым, што “грушка лісцік распусціла”, “зацвітае”,
“адцвітае”, “у завязь бярэцца”, “наспявае” і “ўжо грушку пара шчыпаці”,
карагод рассыпаецца, і ўсе пачынаюць жартаўліва шчыпаць грушку”*

Васіль:

Годзі вы ўжо гулялі, давайце пудзіла паліць.

Цётка Тамара:

Давайце, бо ўжо сонца высока.

Баба Матруна:

Зіма, ох як ты нам надаела, бо ўвесь хлеб наш паела.

Андрэй з Васілём бяруць пудзіла і кладуць яго на вогнішча. Усе становяцца ў карагод і спяваюць “Перапёлачку”, а цётка Тамара вакол вогнішча імітуе “перапёлачку”

Баба Кацярына:

А цяпер, Андрэй, лезь на дуб, прычапі высока нашу
ялінку. Хай птушкі бачаць, дзе іх чакаюць, куды ляцець.

Андрэй лезе на дуб і чапляе там ялінку. Усе водзяць вакол дуба карагод і спяваюць “За чэртам зелененькім”

Баба Матруна:

А зараз давайце з гары скочвацца. Даўней лічылася, што калі хаця б адзін раз
скаціцца з гары, то ў доме ўвесь год будзе дабрабыт і ўсе будуць здаровыя.

Усе удзельнічаюць у “пакатушках”, хто парамі, хто паасобна

Баба Фядора:

Ой, якія ўсе малайцы. А зараз хадзіце, людзі добрыя, частавацца, святочных
страў адведаць.

*Усе накіроўваюцца на ўзгорак. Кожная гаспадыня дастае з кошыка
пачастункі, якія прыгатавала дома. Усе прысутныя частуюцца. Пасля
частавання людзі з песнямі накіроўваюцца да сваіх хат.*

Зборнік абрадавых песень

Ой, гу, весна!

Ой, гу, весна! Ой, гу, красна!
 Ой, шо ж ты нам вунесла?
 Ой, чірочко, пташэчко,
 Не залетай далечко,
 Не занось мого веньчыка,
 Бо мой веньчык потрэбчык.
 Трэба братка жэніці,
 Й а сестрыцу й оддаваць,
 А сестрыцу й оддаваць,
 Да веселлейко спраўляць.
 Поехаў мілы по дрова,
 Загорэлас дуброва,
 Стала міла тушыці –
 Рэшэтом воду носіці.
 Сколько ў рэшэце водзіцы –
 Столько ў мілого праўдзіцы.
 Ой, гу, весна, ой, гу, красна!
 Ой, шо ж ты нам вунесла?
 Ой, вунесла, вунесла
 Малым дзеткам по еечку.
 Малым дзеткам - по еечку,
 Старым бабкам - по кіечку.
 Ой, гу, весна, ой гу, красна!
 Ой, шо ж ты нам вунесла?
 Горшчок масла - голова красна,
 Горшчок сыра - голова сіва.
 Ой, чірочко, пташэчко,
 Не залетай далечко.

За черетом зелененькім

Нейорана, несеяна,
 По той ніве ходзіць паня.
 Ходзіць паня по доліні,
 Рве цвечкі, вьє веночкі.
 Не оддам венка зеленого.
 Боюс брата рождзеного.

Не бойс брата рождзеного,
Бойса мене, суждзеного.
За черетом зелененькім
Лежыць ніва нейорана.
А за ёю ходзіць паніч.
Оддай, дзеўко, венка свойго.

Перэпёлочка

Тут була, тут була перэпёлочка,
Тут була, тут була красна дзевочка.
Можэ, ў цебе, перэпёлко,
Да й голоўка боліць?
Тут була, тут була перэпёлочка,
Тут була, тут була красна дзевочка.
Можэ, ў цебе, перэпёлко,
Да й ножата боляць?
Тут була, тут була перэпёлочка,
Тут була, тут була красна дзевочка.
Можэ, ў цебе, перэпёлко,
Да й ручата боляць?
Тут була, тут була перэпёлочка,
Тут була, тут була красна дзевочка.
Можэ, ў цебе, перэпёлко,
Да й стары чоловек?

Грушка

Посаджу я грушку ў мосце, ў мосце,
Нехай моя грушка росце, росце.
А я, молодзенька, скачу, плешчу,
Покуль свое грушкі не захоч(у).

Дзяўчаты:

- Веліка вуросла?

Грушка:

- Падрасла!

Дзяўчаты:

- Веліка вуросла?

Грушка:

- Веліка вуросла!

Дзяўчаты:

- Веліка вуросла?

Грушка:

- Расцвіла!

Дзяўчаты:

- Веліка вуросла?

Грушка:

- Ужэ грушы е!

Дзяўчаты:

- Веліка вуросла?

Грушка:

- Паспела!

Яшчур

Сядзіць, сядзіць яшчур,

Ладу, ладу!

Сядзіць, сядзіць яшчур,

Ладу, ладу!

Сярод карагоду.

Яшчур гарох точыць,

Жаніціся хоча.

Бяры сабе пані,

Каторую хочаш.

(Яшчур выбірае дзяўчыну і хоча сарваць з яе вянок).

Дзяўчына:

“Ой, Яшчур, панок!

Не чапай мой вянок!

Не аддам табе вянок!”

Яшчур адказвае:

“Тады давай фант”.

(Дзяўчына дае які-небудзь прадмет).

Спіс літаратуры

1. Гуканне вясны: [этнаграфічнае свята на Беларусі] / А. Катовіч, Я. Крук // Звязда. – 2010. – 12 сак. (№ 45). – С. 8.
2. Земляробчы каляндар: абрады і звычаі / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы ; [рэд. кал.: В. К. Бандарчык, К. П. Кабашнікаў, А. С. Фядосік (гал. рэд.) ; уклад., класіфікацыя, сіст. матэрыялаў і камент. А. І. Гурскага ; уступ. арт. А. І. Гурскага, А. С. Ліса]. - 2-е выд. – Мінск : Беларуская навука, 2003.
3. Лозка, А. Ю./ Беларускі народны каляндар / А. Ю. Лозка. – 2-е выд. перапрац. і дап. – Мінск : Полымя, 2002. – 238 с.
4. Можейко, З. Я. Песенная культура белорусского Полесья. Село Тонеж. Ред. В. Гиппиус / З. Я. Можейко. – Минск: Наука и техника, 1971. – 264 с. с ил. и нот. прилож.
5. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 6. Гомельскае Палессе і Падняпроўе. У 2 кн. Кн. 1 / Т. В. Валодзіна [і інш.]; ідэя і агул. рэдагаванне Т. Б. Варфаламеевай. – Мінск: Выш. шк., 2012. – 910 с.

Для запісу відэароліка выкарыстаны інтэрнэт рэсурсы:

1. Абрад “Чырачка” ч.1,2,3 / Здымкі і мантаж: Ларыса Шчыракова [Электронны рэсурс] Рэжым доступу: <https://youtu.be/nKd4K8RwlK0>
2. Абрад гукання вясны “Чырачка” ў аграгарадку Тонеж Лельчыцкага раёна Гомельскай вобласці [Электронны рэсурс] Рэжым доступу: <https://living-heritage.by/nks/5641/>

РАДЗІМЫ СПАДЧЫНА – НАШ ГОНАР

Аўтары праекта: Белы Навум, 13 гадоў, Новік Вікторыя, 15 гадоў,
аб'яднанне па інтарэсах “Маэстра”,
Сахно Дзмітрый, 12 гадоў,
аб'яднанне па інтарэсах “Інфазнайка”,
Брэль Макар, 13 гадоў, Брэль Віталь, 12 гадоў, Дзейкун Дзмітрый,
12 гадоў,
аб'яднанне па інтарэсах “Умельяя ручкі”

ДУА “Цэнтр творчасці дзяцей і моладзі г. Калінкавічы”

Кіраўнікі праекта: Севярын Валянціна Віктараўна, Сахно Ганна
Філарэтаўна, Табуліна Ніна Уладзіміраўна

Метадычнае суправаджэнне: Дубініна Людміла Іванаўна, Лежына
Таццяна Анатольеўна

Творчая абарона-
прэзентацыя праектаў

Пашпарт праекта

Назва праекта	“Радзімы спадчына – наш гонар”
Тып праекта	Творча-даследчы, інтэграваны
Адукацыйная вобласць	Абрадавая дзея
Метады, выкарыстаныя ў праекце	Вывучэнне і аналіз літаратуры, інтэрнэт-рэсурсаў па святах і абрадах Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці і Беларусі. Гутаркі з жыхарамі вёсак Навінкі, Залатуха, настаўнікамі гісторыі ДУА “Залатушская сярэдняя школа” П.Ф.Дзяціна, пачатковых класаў ДУА “Сярэдняя школа №1 г.Калінкавічы” Н.Р.Пырко, супрацоўнікамі ДУК “Калінкавіцкі раённы цэнтр культуры і народнай творчасці”. Назіранне ў ходзе майстар-класаў. Аналіз і сістэматызацыя тэарэтычнага матэрыялу. Тэатралізацыя.
Формы прадстаўлення праекта	Апісанне праекта, відэаролік

Установы і арганізацыі, ва ўзаемадзеянні з якімі ажыццяўляўся праект	Аддзел ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Калінкавіцкага райвыканкама. Навінкаўскі сельскі дом культуры. ДУК "Калінкавіцкі раённы цэнтр культуры і народнай творчасці". ДУК "Калінкавіцкі раённы краязнаўчы музей". ДУА "Залатушская сярэдняя школа". ДУА "Сярэдняя школа №1 г.Калінкавічы".
Удзельнікі праекта	Белы Навум, Новік Вікторыя (вакальная студыя "Маэстра"), Сахно Дзмітрый (аб'яднанне па інтарэсах "Інфазнайка"), Брэль Макар, Брэль Віталь, Дзейкун Дзмітрый (аб'яднанне па інтарэсах "Умелыя ручкі")

Уводзіны

У вёскі, як і ў кожнага чалавека, ёсць душа. Гэта яе святы, якія збіраюць да сябе радню, сяброў, жыхароў і людзей з розных мясцін.

На нашым Палессі ў кожнай вёсцы было сваё стольнае свята. У такі дзень прыязджала ў госці радня. Гаспадары рыхтаваліся загадзя, чакалі і сустракалі гасцей. Гэта быў важны час зносін з блізкімі і далёкімі родзічамі.

Такое свята ёсць і ў Калінкавіцкім раёне, і назва яго – абрад "Перанос "свячы", які пануе у вёсках Навінкі і Залатуха і сёння.

Аб ім мы даведаліся ад Дзяціна Паўліны Фёдараўны, настаўніцы гісторыі Залатушскай сярэдняй школы, на раённым краязнаўчым форуме ў 2022 годзе. Абрад настолькі нас зацікавіў, што мы, навучэнцы вакальнай студыі "Маэстра" і аб'яднанняў па інтарэсах "Інфазнайка" і "Умелыя ручкі", вырашылі даведацца пра яго як мага больш.

Праект "Радзімы спадчына – наш гонар" быў створаны з мэтай вывучэння духоўнай і культурнай спадчыны беларускага народа.

Актуальнасць праекта вызначаецца патрэбай беларускага грамадства ў выхаванні падрастаючага пакалення на традыцыях сваіх землякоў, іх духоўных здабытках і святынь.

Краязнаўчая і этнаграфічная дзейнасць дае магчымасць глыбей пазнаёміцца з родным краем, мінулым сваёй краіны, малой радзімы, далучыцца да культурных, духоўных, працоўных традыцый нашага народа. З дапамогай вывучэння святаў і абрадаў беларусаў, прадметаў народнага побыту, фарміруецца патрэба ў пазнанні гісторыі і культурных традыцый свайго народа.

Праблема, якую мы закранулі, у тым, што з кожным годам усе менш становіцца носьбітаў вясковай беларускай культуры, знікаюць традыцыі і прадметы побыту, якія былі звыклія для беларусаў яшчэ не так даўно, у сярэдзіне XX стагоддзя. Зварот да фальклору, аўтэнтчных каранёў, змяняе погляд на мінулае і нацыянальныя традыцыі: жывая спадчына набывае новыя сэнсы, гаворыць пра сябе на мове, зразумелай нам, маладому пакаленню.

Навізна заключаецца ў тым, што мы, удзельнікі праекта, вырашылі даследаваць абрад і зрабіць тэатралізаваную пастаноўку для ўключэння яго ў рэпертуар вакальнай студыі “Маэстра”. Гэта будзе спрыяць папулярызацыі мясцовага абрада і ўзаемадзеянню з мясцовай адміністрацыяй - для распрацоўкі сумесных праграм у сферы захавання народных традыцый.

Мэта праекта: вывучэнне і папулярызацыя духоўнай і культурна-гістарычнай спадчыны Калінкавіцкага раёна.

Дасягненне пастаўленай мэты патрабавала вырашэнне наступных задач:

- вывучыць літаратуру і інтэрнэт-рэсурсы па тэме праекта;
- узбагаціць свае веды аб жыцці продкаў, сфарміраваць цікавасць да вывучэння народнай спадчыны;

- пазнаеміцца з абрадам “Перанос “свячы”;

- стварыць пэўную тэатралізаваную пастаноўку абрада;

- паказаць і расказаць пра абрад іншым навучэнцам.

Метады, выкарыстаныя ў праекце:

- вывучэнне і аналіз літаратуры, інтэрнэт-рэсурсаў па тэме народных святаў і абрадаў;

- гутаркі з жыхарамі вёсак Навінкі і Залатуха, супрацоўнікамі ДУК “Калінкавіцкі раённы цэнтр культуры і народнай творчасці”;

- аналіз і сістэматызацыя тэарэтычнага матэрыялу;

- тэатралізацыя.

Праект пабудаваны на даследчым матэрыяле, сабраным ў час работы над праектам ў весках Навінкі і Залатуха Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці (дадатак 1).

1. Абрад “Перанос “свячы”

Наша даследчая праца пачалася з сустрэчы з Дзяціна Паўлінай Фёдараўнай, у хаце якой у сапраўдны момант знаходіцца “свяча”. Мы імкнуліся даведацца пра ўсе падрабязнасці абраду і задаць ёй пытанні, якія нас цікавілі.

Вось, што яна нам расказала: “Раней нашы продкі мелі патрэбу дзяліцца сваім агнём з блізкімі, суседзямі і рабілі гэта з вялікай ахвотай і радасцю. Відаць, таму і захаваўся па сённяшні час у Калінкавіцкім раёне ў вёсцы Навінкі старажытны абрад “Перанос “свячы”, які з некаторага часу, на думку этнографу, пачаў прымяркоўвацца да хрысціянскага свята Тройцы.

Упершыню абрад “Перанос “свячы” (як абрад зберагання агню) згадваецца ў Іпацьеўскім летапісе (1159 г.). У яго аснове ляжыць пакланенне агню як духу продкаў; пасля прыняцця хрысціянства – пакланенне агню Божаму, хрысціянскаму.

Асноўнымі атрыбутамі гэтага маляўнічага абраду з’яўляюцца аздобленыя кветкамі вясковая свечка і абраз Тройцы, якія называюцца “свяча”.

Абрад складаецца з асноўных абрадавых дзеянняў у святочны дзень: уласна пераносу “свячы”, агульных маленняў і ўрачыстых застолляў у хаце, дзе прымаюць свячу.

Раз у год, менавіта на другі дзень Тройцы, у панядзелак Ікону і “свячу” пераносілі з хаты ў хату. У якую хату “свячу” панясуць, гаспадары дамаўляліся загадзя. На працягу некалькіх гадоў “свяча” абыходзіла ўсю вёску (дадатак 2).

“Свячу” прымаюць ва ўсіх хатах, акрамя тых, дзе гаспадары вядуць не здаровы лад жыцця (ім свячу не даюць).

Абрад “Перанос “свячы” выконвае функцыю яднання вясковай супольнасці. Людзі, што прымаюць свячу, павінны дапамагаць адно аднаму, не сварыцца, зычыць добра. Удзел у абрадзе людзей рознага ўзросту спрыяе яднанню пакаленняў.

Вясковая “свяча” – гэта адначасова язычніцкі агмень і хрысціянскі алтар. Яе аздабляюць палявымі кветкамі – медуніцай, васількамі, а таксама жытнімі каласкамі і ільном.

Хаты вяскоўцаў, у якіх выпраменьваецца святло “свячы”, ператвараюцца ў своеасаблівыя маленькія цэрквы. Да іх прыходзяць усім мірам.

Напярэдадні свята, увечары, вяскоўцы прыходзяць у хату, дзе знаходзіцца “свяча”, моляцца, спяваюць, чытаюць духоўныя вершы, вячэраюць і разыходзяцца. На другі дзень раніцай запрашаюць святара, які

праводзіць службу ў гэтай хаце. Пасля гэтага Ікону і “свячу” выносяць з хаты на вуліцу. Наперадзе грамады ідзе гаспадар хаты, у якой была “свяча”, на ручніку ён нясе хлеб – соль. Ад ганка да варот і праз усю вуліцу да наступнай хаты, якая прымае “свячу”. Дарогу засцілаюць суцэльным дамацканым палатном (ручнікамі), ходнікамі-палавікамі і ўпрыгожваюць жывымі кветкамі з

прысядзібных участкаў старых і новых гаспадароў “свячы”. Менавіта па ім асцярожна нясуць “свячу”, Ікону – вобраз Збавіцеля, Божай Маці або Ікону Святога, чым агнем (Святым Духам) былі аблашчаны гаспадары дома на працягу года.

“Свячу” і Ікону нясуць дзяўчаты з роду гаспадароў хаты, якая прымае “свячу”. Усе жыхары вёскі, асабліва хворыя і нямоглыя, “падлазяць” пад Ікону – толькі б не абмінула іх святло “свячы”. Некаторыя людзі падлазяць пад Ікону тры разы, пакуль яе нясуць да другой хаты, кладуць грошы, хусткі, палатно, “абракаюцца”, гэта значыць, просяць у Бога здароўя і дапамогі.

Новыя гаспадары, якія прымаюць да сябе на цэлы год “свячу”, сустракаюць яе каля варот. Старыя і новыя гаспадары “свячы” абменьваюцца хлебам-соллю, абдымаюцца, кланяюцца адзін аднаму. На двары Ікону тройчы праносяць вакол вынесенага стала, і зноў па засцеленым на зямлі ручніку абраз урачыста нясуць у дом, ставяць у “чырвоны” кут. Гаспадыня ўпрыгожвае абраз сваім новым ручніком. Вяскоўцы разам са святаром заходзяць у хату, свецяць ваду. Пасля гэтага асвечаную ваду нясуць і ўрачыста выліваюць у калодзеж. З гэтага часу вада ў калодзежы становіцца святой, і кожны чалавек можа ўзяць яе сабе, колькі яму трэба. Гаспадарам будзе вялікі грэх, калі яны адмовяць хоць аднаму чалавеку. Пасля таго, як людзі набяруць вады, гаспадары запрашаюць усіх за стол. Цэлы год “свяча” знаходзіцца ў “чырвоным” куце хаты або стаіць блізка каля яго ў невялікай дзяжы з жытам.

Стол з хлебам, соллю, вадой і жывымі кветкамі выстаўляюць на вуліцы каля сваіх варот гаспадары, якія па чарзе павінны прымаць “свячу”, але не могуць зрабіць гэта па пэўных прычынах.

Мы спыталі ў гаспадыні, якія пачуцці выклікае Ікона і “свяча”, калі знаходзяцца ў яе хаце.

Паўліна Фёдараўна адказала: “Захоўванне вясковай святыні выклікае ў мяне пачуццё гонару за тое, што нашы продкі аставілі нам цудоўную духоўную спадчыну. Ікона ў хаце – гэта наша заступніца і абярэг. З ёй побач спакойна і благасна. Кожны дзень я адчуваю душэўны спакой і камфорт, на душы і сэрцы так лёгка”.

“У нас Бог жыве”, – кажуць жыхары вёскі Навінкі. З суседніх вёсак, здалёку і зблізку, збіраюцца на “свячу” старыя і малыя, бедныя і багатыя, свае і чужыя. Агонь “свячы” аднолькава свеціць для ўсіх – ён высвечвае дарогу ў рай”.

Пасля сустрэчы мы наведалі гісторыка-краязнаўчы музей ДАУ “Залатушская сярэдняя школа”.

2. Сімволіка абрадавых прадметаў

2.1. Сімволіка свечкі

У даўніну нашы продкі з вялікай павагай ставіліся да агню. Сямейны ачаг, агонь у печы амаль што абагаўляліся. Культавую, глыбока сімвалічную ролю выконваў у беларускім сялянскім побыце таксама агонь свечак і лучыны. Агонь шанавалі з даўніх часоў, яму прыносілі ахвяры. Менавіта агонь быў найгалоўнейшым боствам для старажытных людзей. Яго бераглі як сваё вока.

У традыцыйнай культуры ўсходніх славян свечка сімвалізавала вечнае святло, азарэнне жыцця, жывы агонь. У той жа час маленькі агеньчык свечкі, які можна лёгка загасіць, увасабляў мімалётнасць, хісткасць і нетрываласць жыцця – яго таксама лёгка згасіць. Трапяткі агонь свечкі параўноўвалі з неабароненым ад бед і няшчасцяў чалавечым жыццём: “Згарэў, як свечка”, “Жыве, быццам свечка трымціць”.

Сапраўды, свечка і наогул агонь, як крыніца святла, карысталіся асобай павагай. Не было для нашых продкаў большай патрэбы (ды і радасці), калі праходзіў абрад “Свяча” ў нашых вёсках.

Мы высветлілі, што свечка выконвае некалькі функцый.

Засцерагальная функцыя: вяскоўцы лічаць, што свечка сваім святым агнём абараняе ад хвароб і гора, спрыяе радасці і дабрабыту ў хаце, дзе знаходзіцца. Каб атрымаць блаславенне “свячы”, падчас яе пераносу, усе прысутныя, асабліва хворыя і нямоглыя, стараюцца прайсці пад ёю. Лічыцца, што найлепш паспець зрабіць гэта тройчы. Пасля пераносу “свячы” ў новы дом адбываецца асвячэнне вады ў калодзежы на падворку. З гэтага часу на працягу года вада там лічыцца святой, і кожны можа прыходзіць і браць яе, колькі спатрэбіцца.

Аброчная функцыя: падчас абраду пад “свячу” кладуць грошы, хусткі, палатно, просячы ў Бога здароўя і дапамогі.

Функцыя трансляцыі традыцыйнай этыкі: прысутнасць “свячы” ў хаце дысцыплінуе насельнікаў. Гаспадарам нельга сварыцца, а дзеці становяцца больш паслухмянымі.

Функцыя гістарычнай пераемнасці: здзяйсняючы абрад, удзельнікі імкнуцца адпавядаць традыцыі, рабіць так, як рабілі іх бацькі і дзяды.

2.2. “Хлеб – усяму галава”

Адным з галоўнейшых элементаў абрада з’яўляецца хлеб-соль, якімі абменьваюцца старыя і новыя гаспадары “свячы” пры яе пераносе. Хлеб павінен быць круглай формы. Гаспадары выпякаюць яго самі або купляюць (па жаданню).

У час працы над праектам мы даведадзіся, як выпякалі хлеб. Жыхарка вескі Навінкі Наталля Фёдараўна Жук дала нам майстар-клас па выпечцы хлеба, падзяліўшыся некаторымі сакрэтамі і рацэптам хлеба.

Вось, што яна нам распавядала: “Жытні хлеб быў асноўным прадуктам харчавання ў беларусаў на працягу многіх стагоддзяў і ва ўсіх выпадках ён служыў залогам шчасця і дабрабыту. Пячы хлеб мяне навучыла маці. З аднаго і таго ж цеста можна спячы хлеб з розным смакам.

Робіцца ён у тры этапы: квас – “расчын” – цеста. Спачатку рыхтуюць закваску: муку засыпаюць у чыгунок, падліваюць вадку, памешваюць, пакуль не загусцее. Чыгунок ставяць у печ, маса павінна яшчэ больш загусцець і парызэць. Затым яе перакладаем ў дзежку, заліваем вадой, накрываем, ставім у цяпло. Далей “учыняем хлябок”: квас працэджваем, заліваем у дзежку, дадаем муку, накрываем і ставім “расчын” каля печы.

Дзежка – невялікіх памераў драўляная кадка, у якой заквашвалі, вымешвалі «рошчыну» для выпякання хлеба. Да дзяжы было самае паважлівае стаўленне. Яе ніколі не пазычалі. Лічылася, што той, хто яе аддасць, развітаецца з сямейным шчасцем і дастаткам.

Калі “расчын” асядзе, дадаем прасеяную праз сита муку і пачынаем мясіць цеста. Рукі змочваем вадой, цеста забіраем з дна дзежкі ад бартоў да цэнтра. Добра вымешанае цеста раскладваем па формах. Чакаем, пакуль хлеб падымецца і папросіцца ў печ. А раней цеста клалі на драўляную лапату, якую пасыпалі мукой, адсеем, мякінай або засціралі лістамі капусты, клену, дуба, хрэна, аэру і адпраўлялі на чарэн печы. Вымалі хлеб з печы і клалі на ручнік. Верхнюю скарыначку змазвалі вадой, каб была мяккая. Зараз замест закваскі выкарыстоўваюць дрожджы”.

Хлеб вельмі паважалі. Лічылася вялікім грахом кінуць на падлогу кавалак хлеба. Калі ж выпадкова бывала, што хлеб падаў, то яго падымалі і цалавалі, перад тым як пакласці ў рот. Крышыць хлеб таксама забаранялася: хто так зробіць, той ніколі не будзе мець хлеба. Вялікім

грахом лічылася раскідаць крошкі хлеба, гэта пагражала неўраджаем. Па хлебе прадказвалі лёс членаў сям'і.

Паспрабавалі і мы спячы хлеб па рацэпту Жук Наталлі Фёдараўны, жыхаркі вескі Навінкі. Прыдбалі муку, дрожджы, соль, замясілі цеста і выпеклі каравай у электрадухоўцы на занятках аб'яднання “Біякераміка” пад кіраўніцтвам Жолуд Т.Н. Усе у нас атрымалася! У гэтага хлеба насычаны смак, а галоўная яго адметнасць – ён доўга не чарсцее (дадатак 3).

2.3. Ручнік – “шлях жыцця”

Гаспадыня хаты, куды ўрачыста нясуць “свячу”, упрыгожвае абраз сваім новым ручніком, які яна можа вышыць самастойна або купіць. Праз год гэты ручнік застаецца ў былых гаспадароў “свячы”.

Ручнікі былі даматканя. І мы, наведаўшы музейны пакой ў ДУА “Сярэдняя школа №1 г.Калінкавічы”, дзе знаходзіцца ткацкі станок, пабачылі, як жанчыны раней на ім ткалі. А ў музеі ДУА “Малааўцюкоўская сярэдняя школа”, нам давалося убачыць вышываныя ручнікі, якія падаравалі жыхаркі вёсак Малыя і Вялікія Аўцюкі.

Ніна Рыгораўна Пырко, якая з'яўляецца загадчыцай музейнага пакоя ў сярэдняй школе №1, нам паведаміла: “Ручнік – спадарожнік чалавека не толькі ў важных святочных падзеях, але і штодзённых жыццёвых клопатах. Прачынаючыся раніцай, чалавек перш за ўсё “зрываў” сон, а затым выціраў твар ручніком – “уціральнікам”. Сядаючы за стол, позірк чалавека быў накіраваны ў чырвоны кут, дзе знаходзіўся лік Божы або Прачыстай Дзевы Марыі, пакрыты беласнежным ручніком-“набожнікам”. На ручнік бабка-павітуха прымала немаўля пасля першага рытуальнага купання. На новым ручніку стаялі маладыя падчас вячання ў храме. Ручніком у беларускіх хатах

накрывалі свежаспечаны хлеб. Ім жа перавязвалі апошні снапок каласкоў падчас жніва.

Ручнікі ўпрыгожваліся вышыўкай, карункамі. Самымі распаўсюджанымі былі найпростыя ўзоры-сімвалы: ромбы, падзеленыя на 4 часткі, квадраты, крыжы, трыкутнікі, кольцы... У старажытнай сімволіцы адбівалася язычніцкая міфалогія – выявы сімвалаў сонца, дрэва жыцця, палёў, птушак, вады.

Арнамент размяшчаўся па канцах ручніка. Вышывалі такія ўзоры ў тэхніках “крыж”, “двайны крыж”, радзей “гладзь”. Асноўнымі колерамі, якія ўжываюцца пры афармленні беларускіх ручнікоў, з’яўляюцца чырвоны розных адценняў, радзей чорны, часам сіні і жоўты”.

На занятках узорнай студыі дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва “Крыніца цудаў” з дамагання палатна, якое захавалася ад прабабулі ўдзельніцы праекта Новік Вікторыі, пад кіраўніцтвам педагога дадатковай адукацыі Чопік Зоі Валер’еўны зрабілі ручнік, вышылі арнаментам з традыцыйнымі сімваламі і звязалі да яго карункі.

Заклучэнне

Кожная гістарычная эпоха накладвае свой адбітак, уносячы ў святочны побыт народа нешта сваё, новае. Праходзяць гады, а духоўныя каштоўнасці нашых продкаў захоўваюцца. І кожны год на другі дзень пасля Тройцы жыхары вёскі Навінкі, іх дзеці, блізкія і далёкія сваякі, сябры збіраюцца і праводзяць абрад “Перанос “свячы”.

Займаючыся вывучэннем і апісаннем праекта “Радзімы спадчына – наш гонар” мы паглыбілі свае веды аб традыцыях і святах Калінкавіцкага раёну Гомельскай вобласці.

У выніку работы над праектам мы выявілі, што абрад “Перанос “свячы” захаваўся ў месцы свайго ўзнікнення да нашага часу. Абрад выконвае засцерагальную функцыю: вяскоўцы лічаць, што свяча сваім святым агнём абараняе ад хвароб і гора, спрыяе радасці і дабрабыту ў хаце, дзе знаходзіцца. Каб атрымаць блаславенне свячы, падчас яе пераносу, усе прысутныя, асабліва хворыя і нямоглыя, стараюцца прайсці пад свячой. Лічыцца, што найлепш паспець зрабіць гэта тройчы. Пасля пераносу свячы ў новы дом адбываецца асвячэнне вады ў калодзежы на падворку. З гэтага часу на працягу года вада там лічыцца святой, і кожны можа прыходзіць і браць яе, колькі спатрэбіцца.

Вывучаючы абрад, мы пераканаліся, што перанос “свячы” выконвае функцыю яднання вясковай супольнасці. Людзі, што прымаюць свячу, павінны дапамагаць адно аднаму, не сварыцца, зычыць дабра. Удзел у абрадзе

людзей рознага ўзросту спрыяе яднанню пакаленняў. Да старых бацькоў з'язджаюцца на “свячу” дзеці і ўнукі.

На перанос “свячы” здзяйсняецца паломніцтва: людзі, што не маюць каранёў у Навінках, прыязджаюць сюды з суседніх вёсак, г.Калінкавічы, Гомеля, Мінска адмыслова, каб прыняць удзел у абрадзе.

“Свяча” служыць прадметам гонару вясковай супольнасці: гаспадары запрашаюць сваіх сяброў і знаёмых з іншых населеных пунктаў, робяць фотаздымкі, каб паказаць, што свяча захоўваецца менавіта ў іх хаце.

Для грунтоўнага асэнсавання намі былі даследаваны матэрыялы пра абрад “Перанос “свячы””. Працуючы над праектам, мы, навучэнцы вакальнай студыі “Маэстра”, аб’яднанняў па інтарэсах “Інфазнайка”, “Умелыя ручкі”, пазнаёміліся з абрадам, сімволікай абрадавых прадметаў, атрымалі старажытны рэцэпт выпякання хлеба, паглядзелі, як ткуць палатно і

паспрабавалі ткаць самі, вышылі ручнік і ўпрыгожылі яго карункамі, распрацавалі буклет (дадатак 4).

Вынікам нашай працы стала таксама тэатралізаваная пастаноўка абрада і ўключэнне яго ў рэпертуар вакальнай студыі “Маэстра”, а таксама папулярызацыя мясцовага абрада ва ўстановах адукацыі

Калінкавіцкага раёна і ўзаемадзеянне з мясцовай адміністрацыяй – для распрацоўкі сумесных праграм у сферы захавання народных традыцый (дадатак 5).

Спіс літаратуры

1. Калачова, І. І. Народныя традыцыі і звычаі выхавання: Этнапедагагічная спадчына народаў Беларусі / І. І. Калачова. – Мінск: НІА, 1999. – С. 179.
2. Катовіч, А., Крук, Я. Залатыя правілы народнай культуры /Аксана Катовіч, Янка Крук. – Мінск: Адукацыя і выхаванне, – 2018. – С. 568.
3. Катовіч, А., Крук, Я. Сакральны мір традыцый. /Аксана Катовіч, Янка Крук. – Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2019. – С. 412.
4. Кацар, М.С. Беларускі арнамент. Ткацтва. Вышыўка / М.С. Кацар. – Мінск, 1996. – С.144.
5. Раманюк, Дз. М. Маленькая кніга пра вялікую краіну Беларусь / Дз. М. Раманюк. – Мінск, 2013 – С.320.
6. Новак, В.С. Народная духоўная спадчына Гомельскага раёна /В.С.Новак. – Гомельскі райвыканкам, 2007. – С.453.
7. Цітоў, В. С. Этнаграфічная спадчына / В. С. Цітоў. – Мінск: Беларусь, 2001. – С. 205.

З 2005 па 2023 гады “свячу” прымалі

1. Дзеціна Паўліна Фёдараўна, 1955 г.н., жыхарка в.Навінкі, настаўніца ДУА Залатушская сярэдняя школа”. Прыняла свячу ў **2022** годзе, **2023** годзе.
2. Белая Ніна Міхайлаўна 1947 г.н., жыхарка в.Навінкі, пенсіянерка. Практыку пераносу свячы пераняла ад сваіх бацькоў. Прыняла свячу ў **2021** годзе разам са сваім сынам.
3. Табуліна Вольга Аляксандраўна 1992 г.н., нарадзілася і жыве ў в. Навінкі. Практыку пераносу свячы пераняла ў бацькоўскай сям’і. Прыняла свячу разам з мужам ў **2020** годзе.
4. Навуменка Якаў Якаўлевіч 1955 г.н жыхар в. Навінкі, пенсіянер. Практыку пераносу свячы пераняў ад сваіх бацькоў. Прыняў свячу ў **2019** годзе.
5. Табулін Іван Уладзіміравіч, 1989 г.н., нарадзіўся ў вёсцы Залатуха, жыве ў в. Навінкі працуе ў калгасе “Залатая дуброва”. Практыку пераносу свячы пераняў ад сваіх бацькоў. Прыняў свячу ў **2018** годзе.
6. Блізнец Мікалай Мікалаевіч, 1952 г.н., пенсіянер. Практыку пераносу свячы пераняў у бацькоўскай сям’і. Прыняў свячу ў **2017** годзе.
7. Сопат Аляксей Фёдаравіч, 1940 г.н., нар. у в. Навінкі, пенсіянер. Практыку пераносу свячы пераняў у бацькоўскай сям’і. Прымаў свячу ў **2016** годзе.
- 8.Дзейкун Аляксандр Мікалаевіч, 1974 г.н., нар у в. Навінкі, працуе лесарубам. Практыку пераносу свячы пераняў у бацькоўскай сям’і. Прымаў свячу ў **2015** годзе.
- 9.Белы Ануфрый Ануфрыевіч, 1941 г.н., нар у в. Навінкі, пенсіянер. Практыку пераносу свячы пераняў у бацькоўскай сям’і. Прымаў свячу ў **2014** годзе.
10. Белы Аляксей Іванавіч, 1951 г.н., нар. у в. Навінкі, працуе трактарыстам. Практыку пераносу свячы пераняў у бацькоўскай сям’і. Прымаў свячу ў **2013** годзе.
11. Лаўшук Сяргей Мікалаевіч, 1969 г.н., нар. у в. Навінкі, работнік лясгаса. Практыку пераносу свячы пераняў у бацькоўскай сям’і. Прымаў свячу ў **2012** годзе.
12. Лаўшук Ларыса Міхайлаўна, 1971 г.н., нар. у в. Навінкі, працуе настаўнікам ДУА "Васілевіцкая сярэдняя школа". Практыку пераносу свячы пераняла ў бацькоўскай сям’і. Прымала свячу ў **2011** годзе.
13. Пырх Іван Пятровіч, 1952 г.н., нар у в. Навінкі, пенсіянер. Практыку пераносу свячы пераняў у бацькоўскай сям’і. Прымаў свячу ў **2010** годзе.
14. Пырх Надзея Васільеўна, 1952 г.н., нар. у в. Навінкі, практыку пераносу свячы пераняла ў бацькоўскай сям’і. Прымала свячу ў **2009** годзе.

15. Брэль Андрэй Фёдаравіч, 1950 г.н., нар. у в. Навінкі, пенсіянер. Практыку пераносу свячы пераняў у бацькоўскай сям'і. Прымаў свячу ў **2008** годзе.

16. Брэль Яўхіма Мікалаеўна, 1941 г.н., нар. у в. Навінкі, пенсіянерка. Практыку пераносу свячы пераняла ў бацькоўскай сям'і. Прымала свячу ў **2007** годзе.

17. Дзейкун Іван Васільевіч, 1955 г.н., нар. у в. Навінкі, пенсіянер. Практыку пераносу свячы пераняў у бацькоўскай сям'і. Прымаў свячу ў **2006** годзе.

18. Дзейкун Надзея Міхайлаўна, 1959 г.н., нар. у в. Навінкі, пенсіянерка. Практыку пераносу свячы пераняла ў бацькоўскай сям'і. Прымала свячу ў **2005** годзе.

Рэцэпт жытняга хлеба

Інгрэдыенты:

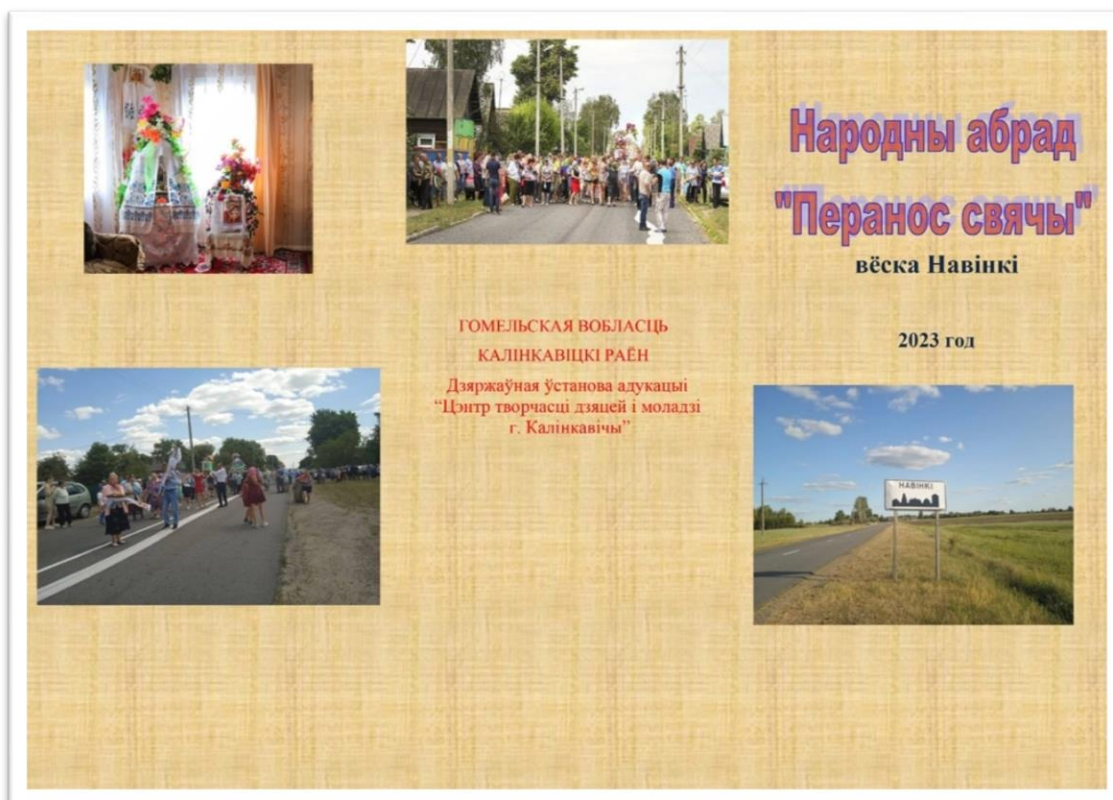
20 г. закваскі;
380 г. вады;
12 г. солі;
280 г. жытняй мукі;
210 г. мукі пшанічнай.

Прыгатаванне:

Змешваем закваску са шклянкай цёплай вады, каб не было камячкоў. Пакідаем на дзве хвіліны. Дадаем па 50 г. абдёрнай і звычайнай мукі, робім рошчыну. Даём пастаяць тры гадзіны. Змешваем астатнюю вадку з соллю, падаграваем прыкладна да 40 градусаў. Дадаем у рошчыну. Следам ўводзім астатнюю муку, робім цеста, пакідаем падохзіць. Як толькі маса павялічыцца ў два разы, фармуем бохан хлеба. Яго можна выпякаць на блясе альбо ў форме. Пакідаем падохзіць на 50 хвілін. Смажаем паверхню вадой, прысыпаем пшанічнай мукой. Ставім у печ або духоўку. Печ павінна да гэтага моманту прагрэцца да 220 градусаў. Пасля пасадкі ў печ, або духоўку, усталёўваем тэмпературу 180 градусаў. Выпякаем жытні хлеб 45-50 хвілін.

Тэатралізаваная пастаноўка “Перанос “свячы”

Народны абрад "Перанос свячы"

вёска Навінкі

2023 год

ГОМЕЛЬСКАЯ ВОБЛАСЦЬ
КАЛІНКАВІЦКІ РАЁН

Дзяржаўная ўстанова адукацыі
"Цэнтр творчасці дзяцей і моладзі
г. Калінкавічы"

Старажытны абрад "Перанос "свячы" адбываўся ў в. Навінкі Калінкавіцкага раёна раз у год, на другі дзень Тройцы.

Асноўнымі аtryбутамі гэтага маляўнічага абраду з'яўляюцца аздабленыя кветкамі вясковыя свячы і абраз Тройцы, якія называюцца "свячы". Увесь шлях святых, ад ганка да варот і па ўсёй дарозе, па вуліцы да самой хаты, куды пераносяць свячы, высцілаюць дамагчыма палатном, холнікамі-палавікамі і ўпрыгожваюць жывымі кветкамі з прысядзібных участкаў старых і новых гаспадароў "свячы". Гэтыя прадметы на працягу года захоўваюцца ў адной хаце вясковых. Затым урачыста пераносяцца ў іншую на другі год. Хата, дзе гарыць "свячы", на год становіцца сваясаблівым вясковым храмам.

Любы чалавек можа прыйсці сюды, каб памаліцца, папрасіць дапамогі, падтрымкі у святых.

У Навінках, адпаведна ўспамінам старажытнай вёскі, "свячы" пераносяцца з даўна. У перыяд Вялікай Айчыннай вайны апошні гаспадар "свячы" захаваў гэты рытуальны прадмет у зямлю. Выкапалі іх толькі ў 1950 годзе. Вясковы набылі абраз Тройцы і сталі пераносяць "свячы" на другі дзень праваслаўнага свята Тройцы, працягнуўшы традыцыю да нашых дзён.

Свята вызначана супольнасцю як каштоўнасць, у абрадзе ўдзельнічаюць сем'і, дачучаюць дзяцей. Прыязджаюць перамаюць традыцыю ад суседзін, прымаючы "свячы" ў сваю хату, калі да іх даходзіць чарга. Людзі, што не жывуць стала ў Навінках, прыязджаюць у родную вёску адмыслова, каб паўдзельнічаць у абрадзе "Перанос "свячы".

Захаўлены назіральнік можа далучыцца да працэсу, што здзяйсняе абрад пераносу свячы, на вуліцы. З дазволу супольнасці (гаспадароў хат, што выпрабавалі "свячы") можна далучыцца да святочных застолья, наведаць хату, дзе знаходзіцца "свячы" на працягу года.

Публікацыі аб абрадзе “Перанос “свячы”

Асобныя выданні	Абрад “Перанос свячы” в. Навінкі Калінкавіцкага раёна / І. В. Глушэц. – Гомель, установа “Гомельскі абласны цэнтр народнай творчасці”, 2016;
Публікацыі ў СМІ	“Калінкавіцкія навіны” 17 лютага 2011 года “Зямля бацькоў нашых” / Іван Гарыст / Траецкае гуляння – для ўсіх замілаванне / Капітан Таццяна. / Калінкавіцкія навіны. - № 64 / 09.06.2015 г. Цудадзейнае святло / Яніна Цвяцеліна / 04.07.2016 / Калінкавіцкія навіны / http://www.knews.by/?p=29762 Кветкі на шляху свечкі / Таццяна Ускова / 07.06.2017 / Сельская газета / https://www.sb.by/articles/kvetki-na-shlyakhu-svechki.html Святы агонь Навінкаўскай свячы / Яніна Цвяцеліна / Калінкавіцкія навіны. - № 66 / 10.06.2017
Інтэрнэт-публікацыі	Обряд "Перенос свечи" / http://kalinkovichki.gomel-region.by/ru/perenossvechi/ Старажытны абрад “Перанос свячы” ў вёсцы Навінкі Калінкавіцкага раёна / 03.06.2015 / Любовь Лобан / Новостной портал “Правда Гомель” / http://gp.by/category/news/culture/news40516.html Древний обряд «Перенос Свечи» провели на Полесье: Фоторепортаж / Альфред Микус / 23.06.2016 / http://traveling.by/news/item/1859 Перанос свячы на Тройцу ў в. Навінкі Калінкавіцкага р., 20 чэрвеня 2016 г. / Алена Ляшкевіч / http://livingheritage.by/events/6279/?sphrase_id=25327 КАЛЕНДАРЬ МЕРОПРИЯТИЙ СОБЫТИЙНОГО ТУРИЗМА 2017 по Калинковичскому району / 28.10.2016 / Шебеко Е.В. / https://va.schools.by/pages/kalendar-meroprijatij-sobyitijnogo-turizma-2017-po-kalinkovichskomu-rajonu
Тэлеперадачы	“Земля наша”, №19 / Беларусь 4 / ТРК “Гомель” / 29.06.2015 / https://youtu.be/cKtnuA9AAMY (файл 2015-06-29_Земля наша №19.mpg) Беларусы свечкуносяць. Абрад, якому больш за 500 годоў / 07.06.2017 / http://nashkraj.info/belarusy-svechku-nosyats-abrad-yakomu-bolsh-za-500-gadou/ 2015-06-02_Навіны_ТРК-гомель_18.40.flv Навошта ў вёсцы свячу з дому ў дом пераносіць? / 10.06.2017 / https://www.youtube.com/watch?v=57zg8bvodr8
Публікацыі ў СМІ	Агонь Навінкаўскай свячы цяпер сагравае хату Навуменак Таццяна Капітан / Калінкавіцкія навіны / 09.07.2019 г. № 76

Я СПЛЯТУ САБЕ ВЯНОК

Аўтары праекта: Балахонава Вікторыя, 17 гадоў, Мароз Дзіна, 14 гадоў, Падалінская Віталіна, 14 гадоў, аб'яднанне па інтарэсах “Залатая саломка”

ДУА “Мазырскі цэнтр творчасці дзяцей і моладзі”

Кіраўнікі праекта: Саратокіна Святлана Уладзіміраўна, Гімбут Людміла Дзмітрыеўна

Пашпарт праекта

Назва праекта	«Я спляту сабе вянок»
Тып праекта	Творча-даследчы праект
Адукацыйная вобласць	Дэкаратыўна-прыкладная творчасць (саломапляценне)
Метады, выкарыстаныя ў праекце	Пошукавыя, даследчыя, аналітычныя, сістэматызацыйныя, апісанне, практычная работа, відэаздымка
Формы прадстаўлення вынікаў праекта	Апісанне праекта, саламяныя вырабы (вянкі), відэаролік
Установы і арганізацыі, ва ўзаемадзейні з якімі выконваўся праект	Сельскі Дом культуры аграгарадка Прудок Мазырскага раёна

Уводзіны

Вянок – адно з самых старажытных упрыгожванняў, прыдуманых людзьмі. Іх плялі з палявых кветак, з гронкамі ягад і каласамі пшаніцы. Гэта былі сапраўдныя абярэгі, у якіх кожная кветка, стужка, каласок сімвалізавалі душэўныя якасці ўладальніка ці былі пажаданнем дабра і дабрабыту.

У сучасных умовах выраб вянка не нясе той сакральнай нагрузкі, як у нашых продкаў. Вянок пераважна выкарыстоўваецца ў якасці аксэсуара або элемента дэкару. Зараз вянкі выкарыстоўваюць для выступленняў на сцэне, фотасесій або якіх-небудзь тэатральных пастановак.

У Мазырскім цэнтры творчасці дзяцей і моладзі ёсць касцюмерная з мноствам касцюмаў, у тым ліку беларускіх. Мы заўважылі, што даволі часта ўзнікае праблема з галаўнымі ўборамі. На наш погляд, альтэрнатывай сучаснаму галаўному убору можа стаць саламяны вянок. Яго першаасновай можна лічыць традыцыйныя галаўныя ўборы беларускіх дзяўчат – вянкі і

скіндачкі, якія выйшлі з ужытку разам з ранейшым адзеннем, але адраділіся сёння ў іншым матэрыяле і выкананні, захаваўшы пры гэтым традыцыйны характар і прызначэнне.

Мы, навучэнцы аб'яднання па інтарэсах “Залатая саломка”, вырашылі вырабіць некалькі вяночкаў з саломкі, каб дапоўніць касцюм або сцэнічны вобраз для патрэб цэнтра. Гэта ідэя здаецца нам цалкам выканальнай, таму што ўжо не адзін год мы з дзяўчынкамі наведваем заняткі па саломалляцтву. Такім чынам, з’явілася ідэя адпрацаваць атрыманыя навыкі ў працэсе самастойнай падрыхтоўкі праектнай работы “Я спляту сабе вянок”.

Актуальнасць праекта вызначаецца жаданнем акунуцца ў гісторыю, вывучыць і захаваць нацыянальныя, культурныя і гістарычныя карані старажытнаславянскіх традыцый, рытуалаў, з якімі звязана пляценне вяноў.

Дадзеная тэма таксама значная і з пункту гледжання запатрабаванасці канчатковага прадукту нашай дзейнасці. Такім чынам, тэарэтычная і практычная актуальнасць тэмы даследавання мае месца.

Мэта праекта: паглыбленне ведаў пра святочна-абрадавыя традыцыі пляцення вяноў для стварэння галаўных убораў у тэхніцы саломалляцтва.

Задачы:

пазнаёміцца з матэрыяламі літаратурных краніц, экспанатамі выставы “Шануйце спадчыну сваю” сельскага дома культуры аграгарадка Прудок Мазырскага раёна;

сабраць інфармацыйныя звесткі падчас гутаркі з носьбітамі культурнай спадчыны па тэме праекта;

прааналізаваць сімвалічнае значэнне раслін, якія традыцыйна выкарыстоўваліся старажытнымі славянамі для пляцення вяноў;

стварыць саламяныя вянкi на аснове атрыманых ведаў аб іх святочна-абрадавым прызначэнні;

сістэматызаваць атрыманыя матэрыялы, аформіць вынікі праекта, зрабіць відэапрэзентацыю.

Аб’ект даследавання: традыцыя пляцення вяноў у славянскіх народаў.

Прадмет даследавання: характэрныя асаблівасці святочна-абрадавых традыцый пляцення вяноў.

Гіпотэза: вянок як традыцыйны галаўны ўбор меў важнасць для славянскіх народаў, вывучэнне яго святочна-абрадавага прызначэння дазволіць глыбей пазнаць духоўны мір нашых продкаў, будзе садзейнічаць развіццю цікавасці да гісторыі народнай творчасці.

Практычная значнасць праекта заключаецца ў магчымасці выкарыстання вынікаў творчага даследавання і яго вырабаў на занятках аб’яднання па інтарэсах, у якасці аксэсуараў або элементаў дэкару для выступленняў на сцэне, фотасесій або якіх-небудзь тэатральных пастановак.

1. Тэарэтычная частка. Даследаванне

1.1. Вянок - галаўны ўбор, упрыгожванне, абярэг ці новы трэнд?

Перш чым прыступіць да праекта, мы вырашылі звярнуцца да нашага педагога Саратокінай Святланы Уладзіміраўны. Яна распавяла нам вельмі шмат цікавага пра традыцыі пляцення вяноў у славянскай культуры.

Само слова “вянок” пайшло ад стараславянскага вѣно – “дар”. Вяночніца – гэта жанчына, якая пляце вянкi. Вянок ўяўляе сабой плечанае з травы, галінак, кветак, калысо, якое клалася на галаву. Вянок з’яўляецца традыцыйным упрыгожваннем не толькі для славянскіх, але і для многіх іншых народаў і мае сваю гісторыю. Вянкi існавалі ў Старажытнай Грэцыі, дзе імі ўзнагароджвалі пераможцаў розных спаборніцтваў, герояў, воінаў, кіраўнікоў, у Рыме, у Кітаі, у Індыі.

Традыцыя пляцення разнастайных вяночкаў з жывых кветак мае глыбокія карані. Нашы продкі з дзяцінства валодалі гэтым мастацтвам і ведалі аб сакрэтах, якія захоўвалі свежасць раслін і форму такога ўпрыгожвання. Дзякуючы модным тэндэнцыям, традыцыя насіць кветкавыя вянкi адраділася, і сучасныя дзяўчыны з задавальненнем ёй прытрымліваюцца.

Падчас даследавання нашы меркаванні накіраваны прызначэння вянка значна разышліся. Мы задаліся наступным пытаннем «Вянок – гэта галаўны ўбор, упрыгожванне, абярэг ці даніна сучаснай модзе?».

У сваіх пошуках мы звярнуліся да навуковых і літаратурных крыніц, даведвальнікаў, энцыклапедыі і твораў народнай спадчыны, каб вызначыць, дкуль пайшла традыцыя плесці вянкi і што сімвалізуе сабой такі незвычайны галаўны ўбор.

Аказваецца, першапачаткова вянок быў рытуальным прадметам, які плёўся на святы – сезонныя, святыя, вяселле, пахаванне і іншыя. Вянок – гэта сапраўдны абярэг. Здаўна прадметы і рэчы, якія маюць форму кола, лічыліся зараджанымі асаблівай сілай, здольнымі адагнаць брыдкія чалавеку сутнасці або негатыў. Таму імі ўпрыгожвалі хатніх жывёл і розныя часткі свайго дома як звонку, так і знутры.

Што датычыцца святочна-абрадавага прызначэння вянка, пра якое мы даведаліся пры вывучэнні некаторых літаратурных крыніц і даведвальнікаў, то тут існуе маса розных традыцый. Праз вянок далі хатнюю скаціну або працаджвалі малако. Праз вялікі вянок пралазілі самі, як бы сімвалізуючы гэтым новае нараджэнне, якое пакідала ў мінулым хваробы, негатыў і непрыемнасці. Праз вянок глядзелі на пэўныя рытуальныя справы, праз яго пілі і мыліся. Прызначэнняў вянка больш

чым дастаткова, і ў кожным рэгіёне існавалі свае асаблівасці, а таксама метады яго выкарыстання [2, с.314].

Дзяўчыны ад 13 гадоў і да замужжа плялі “вянкі кахання”. Калі дзяўчына мела на прыкмеце хлопца, а ён усё не засылаў да яе сватоў, то ёй трэба было сплесці “вянок надзеі” [4, с. 201].”

Падчас вясельнай цырымоніі жаніх з нявестай, а таксама ўсе запрошаныя ўпрыгожвалі сябе вянкамі з якой-небудзь духмянай кветкай.

Замужнія жанчыны і прасватаныя дзяўчаты плялі вянкi з васількоў, якія складалі аснову, а паміж імі ўпляталі квітнеючы любістак.

Пасля нараджэння першынца жанчына магла сплесці вянок з руж, упрыгожаны зялёным лісцем.

Калі ж мелася быць расстанне, ці хлопец пакахаў іншую, плялі “вянок расстанняў”. Ён складаўся з першацвету – сімвала недаўгавечнасці – і верасу, які азначаў адзіноту і безнадзейнасць.

Вянок з дванаццаці квітнеючых траў быў абярэгам.

У канцы лета дзяўчаты кідалі ў раку вянок, сплечены на свой густ з любых кветак, варожачы аб наканававым або аб сваім далейшым лёсе.

Усяго мы налічылі больш за 77 відаў вяноў – вясельныя, абрадавыя, лаўровыя, цярновыя, купальскія, ураджайныя, вянкi з птушынага пярэ, вянкi-дзядэмы і інш. [2, с. 315].

Пасля вянкi з лісця, галінак і кветак сталі замяняць на штучныя матэрыялы, якія маглі захоўвацца даўжэй. Лічыцца, што пасля таго, як вянкi сталі рабіць з металу, з’явілася царская карона, якая стала адметным элементам адзення караля.

Вянок – не проста ўпрыгожванне са значэннем – гэта яшчэ і рытуальны прадмет, сімволіка якога звязана з магічным асэнсаваннем круга. Круг – Кола на старажытнаславянскай гаворцы – з’яўляецца сімвалам бяскончасці часу і непахіснасці светабудовы. А яшчэ ён сімвалізуе бясконцасць славянскай гісторыі [8].

Такім чынам, мы вызначылі, што традыцыі, звязаныя з пляценнем вяноў, вельмі рознабразныя і ахопліваюць розныя аспекты жыцця старажытных славян. На працягу стагоддзяў ніхто не забываў пра вянкi, іх працягвалі насіць у розных краінах і на розных кантынентах. Вянок з’яўляўся не проста ўпрыгожваннем або арыгінальным прадметам інтэр’еру, у ім заключаецца рытуальная сімволіка, якая звязана з магічным асэнсаваннем круга, з бясконцасцю гісторыі.

1.2. У пошуках натхнення

Пры згадванні аб славянках мы прадстаўляем, у першую чаргу, прыгожую маладую дзяўчыну ў нацыянальнай вопратцы і, напэўна, з вянком на галаве. Гэты вобраз у жыцці дарэчны на патрыятычных мерапрыемствах,

фестывалях нацыянальных культур, а яшчэ гэта бяспройгрышны варыянт для тэматычнай фотасесіі. Выдатна адмеціць, што такі аксэсуар, як вянок, можна шырока выкарыстоўваць сёння. Існуе мноства вобразаў і сітуацый, калі вянок з кветак на галаве больш чым дарэчны.

Наступным крокам даследавання стала экскурсія ў сельскі Дом культуры аграгарадка Прудок, недалёка ад Мазыра, да экспазіцыі “Шануйце спадчыну сваю”.

Святлана Уладзіміраўна распавядала нам, што там прадстаўлена вялікая колькасць цікавых экспанатаў, якія звязаны з гісторыяй Палескага рэгіёна. Ёсць прадметы быту і мэблі, народнае мужчынскае і жаночае адзенне, ручнікі і інш.

Нас зацікавілі прадстаўленыя на экспазіцыі касцюмы нацыянальнага адзення і іх ўпрыгожванне. Экскурсавод Мурына Ала Вячаславаўна пазнаёміла ўсіх з гісторыяй касцюмаў Турава-Мазырскага строю, яго элементамі, распавяла аб значэнні ўпрыгожванняў у касцюме. Ала Вячаславаўна адзначыла, што амаль кожны элемент у аздабленні касцюмаў меў свой сэнс: закладвалася інфармацыя аб паходжанні чалавека, яго ўзросце, сямейным становішчы і нават яго занятках.

Побач з народнымі касцюмамі, прадстаўленымі на выставе, былі галаўныя ўборы: футравая шапка – аблавуха, саламяныя капялюшы, намёткі, хусткі, капцы, скіндачкі і вянкi. Ала Вячаславаўна расказала пра традыцыі нашэння галаўных убораў. Мы вырашылі распытаць экскурсавода пра вянкi.

стужкі і ўпрыгожвалі сябе вянкамі з кветак. Вянкi вырабляліся на аснове цвёрдага матэрыялу (лубу), сагнутага па аб’ёме галавы і абабітага палатном. Да гэтай асновы мацаваліся жывыя кветкі, лісце, фарбаваныя пёры, а ззаду чапляліся рознакаляровыя стужкі. Вянкi на кожны дзень стужкамі не ўпрыгожваліся.

З аповеду Алы Вячаславаўны мы зразумелі, што згодна з традыцыяй, дзяўчынам да ўступлення ў шлюб дазвалялася хадзіць з непакрытай галавой. Яны заўсёды запляталі валасы ў адну ці дзве касы, упляталі яркія (часцей чырвоныя)

У канцы XIX стагоддзя вянок успрымаўся ўжо як святочны галаўны ўбор, а ў пачатку XX стагоддзя ён становіцца выключна рытуальным галаўным уборам пры правядзенні вяселляў. Такія вянкi, як правiла, ужо вырабляліся з выкарыстаннем штучных кветак (папяровых, васковых, тканявых).

Наведванне музея было пазнавальным. Мы не толькі паглядзелі на ўнікальныя экспанаты, але і даведаліся пра культуру і традыцыі вяскоўцаў, пазнаёміліся з іх звычаямі і рамёствамі, убачылі нацыянальныя касцюмы Турава-Мазырскага строю, прадметы хатняга начыння, старадаўнія сельскагаспадарчыя прылады працы.

Экспазіцыя Прудкоўскага Дома культуры паказвае ўсю ўнікальнасць і разнастайнасць культурнай спадчыны нашых продкаў. Дзякуючы экскурсіі мы адчулі дачыненне да культуры свайго рэгіёна, атрымалі новыя веды і ўражанні.

Пасля экскурсіі мы вырашылі пагутарыць са сваімі бабулямі.

З успамінаў Тамброўскай Валянціны Сяргееўны (бабулі Падалінскай Віталіны, вёска Слабада Мазырскага раёна):

“Важную ролю ў жыцці кожнай дзяўчыны мела замужжа. Вясельны вянок з’яўляўся сімвалам шлюбу і адначасова сімвалам дзявоцтва нявесты. Гарадскія дзяўчыны мелі магчымасць набыць гатовыя вянкi (часта іх плялі манашкі ў царкве і прадавалі на базары), а мы, вясковыя, як правіла, выраблялі сваімі рукамі. Многія дзяўчаты ўмелі плесці вянкi. Вясельны вянок на галаву выраблялі з папяровых, тканевых і васковых кветак. Аснову-абруч рабілі з дроту, абвіталі злёнай стужкай у знак таго, што ў дзяўчыны пачынаецца новы перыяд у жыцці. Кветкі збіралі ў букеткі па некалькі штук, затым прымацоўвалі да абруча.

Вянок нявесты разам з фатой здымала свякроў, і ўжо маладая жонка павінна была захоўваць яго ўсё жыццё, каб сям’я была моцнай. Вясельны вянок змяшчаўся на бажніцу да вянчальнай іконы, дзе потым і захоўваўся. Яго страта лічылася дрэннай прыкметай”.

З успамінаў Кастровай Ларысы Аляксееўны (бабулі Мароз Дзіны, вёска Лучажэвічы Мазырскага раёна):

“Свята Иван Купала
традыцыйнае ў нашай вёсцы,
адзначаецца кожны год. Бліжэй да
вечара на Іванаў дзень, калі я была
зусім дзяўчынкай (*усміхаецца*), я
з сяброўкамі бегла на луг, дзе мы
збіралі кветкі і травы, плялі вянкi. У
вянок абавязкова ўпляталі лісце
папараці, якая лічылася галоўным
сімвалам свята. Кожная дзяўчына
старалася, каб яе вянок быў самы
пышны і прыгожы.

Увечары, з прыходам цемры, хлопцы распальвалі вогнішчы на выгане, за вёскай. Жыхары вёскі вадзілі карагоды і, вядома, самым любімым заняткам маладых хлопцаў і дзяўчат у Купальскую ноч было пераскокванне праз вогнішча. Лічылася, хто пераскочыць вышэй і не закране полымя, будзе шчаслівым”.

Пасля наведвання музея, размовы з экскурсаводам і бабулямі стала зразумела: перш чым пачаць працу, трэба разабрацца ў сімвалізме кветак і траў, з якіх пляліся вянкi. Відавочна, што кожны элемент вянка, як і амаль кожны элемент у аздабленні касцюмаў нашых продкаў, меў свой сэнс.

1.3. “Які вянок - такі і галасок”: сімвалічнае значэнне раслін для вянокоў

Вянок з’яўляўся салярным (сонечным) сімвалам і яго рабілі з адмысловымі замовамі. Пляценне вянка было не проста забавай. Па паданнях нашых продкаў важна было ведаць, з якіх кветак яго плесці і колькі іх павінна было быць; у які час і для якой мэты.

Традыцыйны вянок выплятаюць з дванаццаці кветак, кожная з якіх мае сваё сімвалічнае значэнне. Рамонак у вянку – сімвал дзявочай чысціні, мак – сімвал дзявочай красы, васілёк – вернасць; вянок з галін квітнеючых вішань і яблынь – матчын клопат і адданасць; папараць – сімвал агню, шчасця і здзяйснення жаданняў; хмель – сімвал розуму, хітрасці і вычварэнства; каліна – неўвядальная прыгажосць і здароўе; сухацвет – сімвал здароўя; лісце бярозы – сімвал святла, чысціні, увасабленне пяшчоты; крываўнік – сімвал непакорлівасці; барвінак – жыццё і неўміручасць чалавечай душы; мальва – сімвал веры, надзеі і любові [5, с. 49].

Колькасць і набор кветак у вянку не былі раз і назаўжды зададзенымі, гэта залежала ад розных абставін: для дзяўчыны ці для жанчыны ён пляцецца? Ад іх узросту, ад віду вянка, яго прызначэння. Акрамя галоўных, вянок плялі яшчэ з мноства іншых траў і кветак.

Узроставыя вянкi плялі адпаведна ўзросту дзяўчынкі. Калі ёй спаўнялася тры гады, мама сплётала ёй першы вяночак. У яго ўпляталі аксаміткі, незабудкі, рамонак, барвінак. Кожная з кветак мела гаючыя ўласцівасці: аксаміткі – ад галаўнога болю, барвінак і незабудкі – зрок развівалі, рамонак –

сэрца супакойвала. Акрамя таго, рамонак уплятаўся для таго, каб дачка гонар берагла, мела ясны розум і чыстыя намеры.

Вянкам прыпісваліся і розныя іншыя ўласцівасці. Калі балела галава – вянок адзявалі на галаву ці мылі яе адварам з вянка. Вянок вешалі на сцяне ў доме як абярэг ад няшчасцяў або ў хляве для абароны жывёлы. Вянкі пакідалі на дрэвах і гарышчах ад маланак, клалі пад першы сноп для павелічэння наступнага ўраджаю, падкладалі ў гняздо квактухі, у калыску маленькага дзіцяці, хавалі пад вопратку ад ведзьмаў, вешалі ў палях і гарадах. Дзяўчыны мыліся вадой з мокрага вянка для прыгажосці і здароўя. Паўсюдна практыкавалася варажба на вянках.

У чатыры гады ў вяночак даплятаўся сухацвет, лісце яблыні ці багуна. А калі дзяўчынцы спаўнялася шэсць гадоў, то ў вяночак упляталі васілёк і мак, які даваў сон і зберагаў розум. Для сямігадовай дзяўчынкі плялі вянок з сямі кветчак і ўпершыню выкарыстоўвалі кветкі яблыні. Потым сплятаўся вянок з рамонаў і васількоў з дабаўленнем іншых кветак.

Важную ролю ў жыцці дзяўчыны адыгрываў вясельны абрад, які пачынаўся са сватаўства. Існаваў звычай уручаць каханай або каханаму вянок у знак згоды, які пазней перарос у традыцыю абменьвацца кольцамі ў знак змовін.

Свят і падзей, пры якіх выкарыстоўвалі вянок, у славянскіх народаў аказалася вялікае мноства. Вянкі ўдзельнічалі ў розных абрадах нашых продкаў, звычайна выступаючы ў ролі абярэга ад нячыстай сілы. У каляндарных рытуалах вясенне-летняга цыкла (Юр'еў дзень, Сёмуха, Зялёныя каляды, Іван Купала і інш.) вянкі служылі абавязковым упрыгожваннем іх удзельнікаў, абаронай жылых пабудов і хатняй жывёлы, аб'ектам магічных дзеянняў.

Такім чынам, нам давалося даведацца, што традыцыйнае пляценне вяноў мяркуе выкарыстанне розных траў, кветак, суквеццяў, каласоў, стужак і інш. А кожная ўплеценая трава ў вянок мае сваё абярэжнае значэнне, дае магчымасць выкарыстоўваць дадзены вянок у вызначаным абрадзе. У сваёй працы мы паспрабавалі адлюстравіць сімваліку і ўявіць вянкі, прызначаныя для асноўных беларускіх свят: Івана Купалу, Жніва і Шчадрэц.

2. Практычны этап рэалізацыі праекта

“Хто ўмее вяночак звіць, той умее жыццё любіць”

Свой выбар мы спынілі на стварэнні тых вяноў, якія вызвалі найбольшую нашу зацікаўленнасць і якія можна ўзнавіць з саломы. Разам мы распрацавалі тэхналагічныя карты саламяных вырабаў. Падчас распрацоўкі адштурхваліся ад апісанняў свят, якое трапілася нам у літаратурных даведніках.

Вянок “Купалле” (Мароз Дзіна)

Абрад варажбы на вянках – адзін з распаўсюджаных рытуалаў на Івана Купалу. Пад “дрэва шчасця” саджалі дзяўчыну з завязанымі вачыма, каля яе

клалі загадзя сплеченыя вянкi з кветак i траў, i яна наўздагад давала кожнай дзяўчыне вянок, які быў сiмвалам яе будучага лёсу. Тады ж дзяўчаты з вянкамi вадзілі карагоды. Кожная трымала два вянка, падымаючы iх уверх да сонца, пасля дзяўчаты павольна хадзілі адна за адной i спявалі купальскія песні. Пад вечар гэтыя вянкi пускалі на вадзi. Па тым, як яны плылі (адны хутка, другія круцячыся, трэція – патанулі, звязаўшыся з iншым вянкам i т. п.), згадвалі свой будучы лёс. Калі вянок паплыве – дзяўчына выйдзе замуж у гэтым жа годзе, прыстане да берага – не чакаць накіраванага, а калі патоне – то чакай непрыемнасцяў [1, с. 99].

Ведаючы на аснове знойдзенай iнфармацыі некаторыя факты, як праходзіла свята, як ўпрыгожвалі вянок дзяўчаты, можна ўявіць, што купальскі вянок складаецца з рамонкаў, папараці, званочкаў, лісця бярозы. Усе гэтыя элементы ёсць магчымасць аднавіць з саломы. Аснова вянка – кручаная пляцёнка ў выглядзе калыца. Элементы вянка сабраны ў букетікі i прымацаваны да асновы па перыметры галаўнога ўбору (*Дадатак 1*).

Вянок “Жніўны” (Балахонава Вікторыя)

Асаблівае значэнне надавалася жніўнаму вянку, які плялі з каласоў у дзень заканчэння жніва прама на полі, упрыгожвалі кветкамі i стужкамі, ускладалі на галаву лепшай жніцы. Яна ў суправаджэнні вяскоўцаў, спяваючы i скачучы, прыносіла вянок ў вёску i захоўвала ў свіране да наступнага жніва або да засева. Лічылася, што жніўны вянок захоўвае сілу збожжа i перадае яе будучаму ўраджаю [7, с.123].

Менавіта таму для жніўнага вянка былі абраны традыцыйныя каласы пшаніцы, васількі, рамонкі, лісце бярозы. Аснова вянка – кручаная пляцёнка ў выглядзе калыца. Элементы вянка сабраны ў букетікі i прымацаваны да асновы па ўсяму галаўному ўбору (*Дадатак 2*).

“Вянок Шчадроўкі” (Падалінская Віталіна)

Абавязковым атрыбутам весялосці свята Шчадрэц, якое адзначаецца ў апошні дзень калядных свят, на стары Новы год (13 студзеня), з’яўляецца пляценне вянка для Шчадроўкі. Гэта свята вельмі любілі ў народзе. У вёсцы выбіралі самую прыгожую дзяўчыну – Шчадроўку – адзявалі на яе вянок, упрыгожаны стужкамі. Разам са Шчадроўкай працэсія хадзіла па вёсцы, заходзіла ў дамы вяскоўцаў, спявала калядкі-шчодрыкі. Гаспадары стараліся не скупіцца на пачастункі, каб наступны год быў удалым.

Дакладнага выгляду вянка Шчадроўкі нам знайсці не пашчасціла, таму яго эскіз быў дапоўнены аўтарскімі элементамі. Так як гэта свята адносіцца да зімовых, было вырашана ўпрыгожыць яго стылізаванымі зоркамі. Аснова вянка – дзве вітыя пляцёнкі ў выглядзе кольцаў, якія змацаваныя паміж сабой. Месца злучэння кольцаў асновы закрываецца пляцёнкай “рагожка”. Васьміканцовыя саламяныя зорачкі прымацоўваюцца па ўсім перыметры вянка на “рагожку” (*Дадатак 3*).

Такім чынам, у нас атрымаліся тры плеченых вырабы з саломкі, якія можна выкарыстоўваць згодна запланаванай ідэі праекта. Прадстаўленыя тэхналагічныя карты вырабу кожнага вянка падрабязна адлюстроўваюць

паслядоўнасць выканання тэхналагічных аперацый з дэманстрацыяй фотаздымкаў, апісаннем неабходных інструментаў і прыстасаванняў.

Заклучэнне

У выніку праведзенага даследавання былі зроблены наступныя высновы:

1) традыцыі, звязаныя з пляценнем вяноў, вельмі разнастайныя і ахопліваюць розныя аспекты жыцця старажытных славян. На працягу стагоддзяў ніхто не забываў пра вянкi, iх працягвалi насiць у розных краiнах i на розных кантынентах. Вянок з'яўляўся не проста ўпрыгожваннем або арыгiнальным прадметам iнтэр'еру, у iм заключалася рытуальная сiмволiка, якая звязана з магiчным асэнсаваннем круга, з бясконцасцю гiсторыi. Менавіта продкi славян свята верылi: пакуль круцiцца кола жыцця, яно працягваецца. У цяперашнi час цудоўная сiмволiка славянскага вянка, ўвасобленая ў багатай разнастайнасцi кветак, захоўвае старажытныя традыцыi i шырока распаўсюджваецца ў народнай творчасцi беларусаў;

2) традыцыйнае пляценне вяноў мяркуе выкарыстанне розных траў, кветак, суквеццяў, каласоў, стужак i iнш. Асновай для пляцення з'яўляюцца травы. Кожная ўплеценая трава ў вянок мела сваё абярэжнае значэнне, што давала магчымасць выкарыстоўваць дадзены вянок у пэўным абрадзе;

3) на выраб плеченых вяноў з саломкi значны ўплыў аказала наведванне пастаянна дзеючай экспазiцыi “Шануйце спадчыну сваю” ў сельскiм Доме культуры аграгарадка Прудок Мазырскага раёна, гутарка з бабулямі i вывучэнне матэрыялу разнастайных лiтаратурных крынiц.

Такiм чынам, задачы праекта вырашаны, мэта дасягнута. Мы распрацавалi тэхналагiчныя карты па вырабе вяноў з саломкi, сплялi вянкi для патрэб цэнтра, а таксама даведалiся шмат новага пра жыццё сваiх продкаў.

З усяго вышэйсказанага можна адзначыць, што сфармуляваная ў пачатку даследавання гiпотэза знайшла сваё пацверджанне: вянок меў вялікую важнасць для славянскiх народаў i вывучэнне яго святочна-абрадавага прызначэння дазволiла нам глыбей пазнаць духоўны мiр нашых продкаў.

Важна, што нейкiя элементы абрадаў застаюцца з намi i ў цяперашнi час. Сучасная беларуская культура жывая, яна працягвае развiвацца. Пры гэтым, магчыма, старажытныя веды, якiя мы зараз спрабуем прыўнесцi ў яе, прыжывуцца, i праз сто гадоў, ужо нават стануць звыклымi.

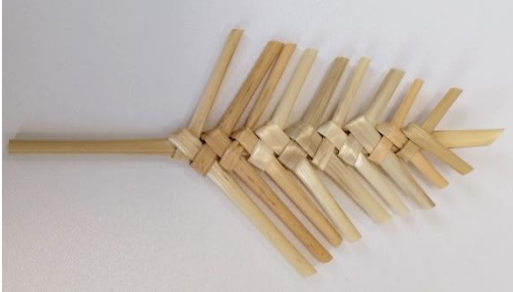
Спіс літаратуры і інфармацыйных рэсурсаў

1. Валодзізна, Т. В. Расліны ў сістэме традыцыйных ведаў беларусаў / Т. В. Валодзізна [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 2019. – 100 с.
2. Верещагіна, А. В. Праздники, обряды и таинства в жизни христиан Беларуси / А. В. Верещагіна. – Минск : Белорусская наука, 2009. – 232 с.
3. Виноградова, Л. Н. Венок / Л. Н. Виноградова, С. М. Толстая // Славянские древности: Этнолингвистический словарь: в 5 т. / под общ. ред. Н. И. Толстого ; Институт славяноведения РАН. – М. : Межд. отношения, 1995. – Т. 1: А (Август) – Г (Гусь). – С. 314-318.
4. Колосова, В. Б. Лексика и символика народной ботаники. Этнолингвистический аспект / В. Б. Колосова. – М. : Индрик, 2009. – 352 с.
5. Лозка, А. Ю. Беларуская фалькларыстыка: каляндар і каляндарна-абрадавая паэзія: вучэб.-метад. дапам. / А. Ю. Лозка, Н.Г. Мазурына. – 2-е выд. перапрац. і дап. – Мінск : БДПУ, 2015. – 124 с.
6. Лыч, Л. М. Гісторыя культуры Беларусі / Л. М. Лыч, У. Навіцкі. – 3-е выд., дап. – Мінск : Сучасная школа, 2008. – 512 с.
7. Сержпутоўскі, А. К. Палешукі-беларусы : этнаграфічны. нарыс /пер. з рус. і камент. С. Грунтова ; падрыхтоўка тэксту, іл. і паслясл. А. Лысенкі. – Мінск : Беларуская навука, 2017. – 173 с. ; іл.
8. Соколова, В. К. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов XIX – начало XX в. / В. К. Соколова. – М. : Наука, 1979. – 287 с.
9. Таямніцы вянка [Электронны рэсурс] / Дзедавіца. – Рэжым доступу: http://wawkalaki.ucoz.ru/index/tajamnicy_vjanka/0-468.
10. –Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: у 6 т. / А. М. Боганева [і інш.]; ідэя і агул. рэдагаванне Т.Б. Варфаламеевай. – Мінск : Вышэйшая школа, 2013. – Т. 6. Гомельскае Палессе і Падняпроўе. У 2 кн. – Кн. 2. – 1231 с.

ДАДАТКІ

Дадатак 1

ТЭХНАЛАГІЧНАЯ КАРТА выраб вянка “Купалле”

			<i>Назва вырабу:</i> вянок “Купалле” <i>Матэрыял:</i> Жытняя салом (вільготная), верхняя і сярэдня часткі сцябла, нажніцы, клей ПВА, швейныя ніткі ў тон саломы, клей-пісталет
<i>№ n/n</i>	<i>Паслядоўнасць выканання тэхналагічных операцый</i>	<i>Фотаздымкі</i>	<i>Інструменты і прыстасаванні</i>
1	2	3	4
1.	Вымяраем акружнасць галавы. Выраб асновы вянка: кручаная пляцёнка з 7 саломін дыяметрам 3 см., даўжыня, роўная акружнасці галавы		Вільготная салом верхняй часткі сцябла, швейныя ніткі
2.	Выраб ліста папараці: пляцёнка “пяро” з 10 саломін. Колькасць лісця: 16 шт.		Вільготная салом з сярэдняй часткі сцябла 10 шт., даўжынёй 15 см.

3.	Пляценне ліста бярозы: плетенка “жучок” з 4 саломін. Колькасць лісця: 8 шт.		Вільготная салома з сярэдняй часткі сцябла 6 шт., даўжынёй 30 см
4.	Пляценне кветкі званочка: кручаная пляцёнка з пашырэннем з 7 саломін. Тычынкі кветкі: звязаны пучок саломін (12 шт.), уклеены ў цэнтр званочка. Колькасць кветак: 4 шт.		Вільготная салома верхняй часткі сцябла, швейныя ніткі, клей ПВА.
5.	Пляценне кветкі рамонак: пялёсткі – плоская пятля (7 шт.), злепленыя па крузе, цэнтр засыпаны сечанай саломай. Колькасць кветак: 4 шт.		Вільготная салома з сярэдняй часткі сцябла 7 шт., даўжынёй 12 см., швейныя ніткі, клей ПВА.
6.	Злучыць вітую пляцёнку у кальцо, канцы склеіць		Кручаная пляцёнка, клей-пісталет

7.	Сабраць элементы вянка: лісце, кветкі ў букеты і перавязаць ніткай		Плеценныя элементы вянка, швейныя ніткі
8.	Прывязаць букецікі да асновы вянка па перыметры		Плеценныя элементы вянка, швейныя ніткі

ТЭХНАЛАГІЧНАЯ КАРТА

выраб вянка “Жніўны”

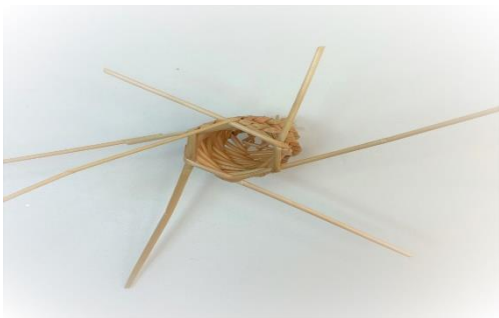
			<i>Назва вырабу:</i> вянок “Жніўны” <i>Матэрыял:</i> Жытняя салом (вільготная), верхняя і сярэдняя часткі сцябла, нажніцы, клей ПВА, швейныя ніткі ў тон саломы, клей-пісталет
№ n/n	Паслядоўнасць выканання тэхналагічных операцый	Фотаздымкі	Інструменты і прыстасаванні
1	2	3	4
1.	Вымяраем акружнасць галавы. Выраб асновы вянка: кручаная пляцёнка з 7 саломін дыяметрам 3 см., даўжыня, роўная акружнасці галавы		Вільготная салом верхняй часткі сцябла, швейныя ніткі
2.	Пляценне ліста бярозы: плетенка “жучок” з 4 саломін. Колькасць лісця: 18 шт.		Вільготная салом з сярэдняй часткі сцябла 6 шт., даўжынёй 30 см
3.	Пляценне кветкі валожкі: пляцёнка “рагожка” з трыма вяршынямі. Тычынкі кветкі: звязаны пучок саломін (10 шт.). Вакол тычынак раўнамерна прывяжыце 5 пялёсткаў		Вільготная салом сярэдняй часткі сцябла, швейныя ніткі

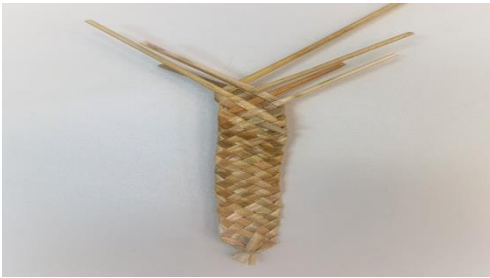
	валошкі. Колькасць кветак: 6 шт.		
4.	Пляценне кветкі рамонак: пялёсткі – плоская пятля (7 шт.), зклеяныя па крузе, цэнтр засыпаны сечанай саломай. Колькасць колераў: 3 шт.		Вільготная саломка з сярэдняй часткі сцябла 7 шт., даўжынёй 12 см., швейныя ніткі, клей ПВА.
5.	Звязаць каласы ў пучкі па 8-10 шт. колькасць пучкоў: 9 шт.		Каласы жыта, швейныя ніткі
6.	Злучыць вітую пляцёнку у кальцо, канцы склеіць		Кручаная пляцёнка, клей-пісталет
7.	Сабраць элементы вянка: лісце, каласы, кветкі ў букеты і перавязаць ніткай		Плеценныя элементы вянка, швейныя ніткі

8.	Прывязаць букецікі да асновы вянка па перыметры		Плеценныя элементы вянка, швейныя ніткі
----	--	--	---

Дадатак 3

ТЭХНАЛАГІЧНАЯ КАРТА выраб вянка Шчадроўкі

		Назва вырабу: “Вянок Шчадроўкі”	
		Матэрыял: Жытняя салом (вільготная), верхняя і сярэдняя часткі сцябла, нажніцы, клей ПВА, швейныя ніткі ў тон саломы, клей-пісталет.	
№ n/n	Паслядоўнасць выканання тэхналагічных операцый	Фотаздымкі	Інструменты і прыстасаванні
1	2	3	4
1.	Вымяраем акружнасць галавы. Выраб асновы вянка: кручаная пляцёнка з 7 саломін дыяметрам 3 см, даўжыня, роўная акружнасці галавы (2 штукі)		Вільготная салом з верхняй часткі сцябла, швейныя ніткі

2.	Выраб пляцёнкi “рагожка” з 7 саломiн. Даўжыня, роўная даўжыні вiтай пляцёнкi		Вiльготная салома з сярэдняй часткi сцябла, швейныя нiткi
3.	Пляценне васьмiканцовай зоркi з 4 саламяных стужак (10 штук)		Прасованая саламяная стужка 40 штук, даўжыня 20 см.
4.	Злучыць вiтую пляцёнку ў кола, канцы склiць		Вiтая пляцёнка, клей-пiсталет
5.	Наклеiць адно кола на iншае; пляцёнку “рагожку” наклеiць пасярэдзiне вянка, зачыняючы месца злепвання колаў		Элементы асновы вянка, клей-пiсталет

6.	Прыляпіць раўнамерна васьміканцовыя зоркі па ўсёй даўжыні “рагожкі”		Элементы асновы вянка, клей-пісталет
----	---	--	---

НАМІНАЦЫЯ “МУЗЫЧНАЯ СПАДЧЫНА МАЁЙ КРАІНЫ”

ДАКРАНУЦЦА ДА ВЫТОКАЎ

Аўтары праекта: Кабаева Марыя, 14 гадоў, Кабаева Кацярына, 12 гадоў, Кабрусёва Вікторыя, 14 гадоў, Еўдачкоў Ілля, 15 гадоў, Кустаў Аляксей, 14 гадоў, Быкава Дар'я, 15 гадоў, Кашлачова Ульяна, 13 гадоў,

Заслужаны калектыў Рэспублікі Беларусь узорны ансамбль танца “Мілавіца”

ДУА “Уваравіцкі цэнтр дзіцячай творчасці
Буда-Кашалёўскага раёна”

Кіраўнікі праекта: Кабаева Люміла Аляксандраўна, Валюженец
Дар'я Раманаўна

Творчая абарона-
прэзентацыя праектаў

Пашпарт праекта

Назва праекта	“Дакрануцца да вытокаў”
Тып праекта	Інтэграваны творча-даследчы праект, калектыўны, доўгатэрміновы
Адукацыйная вобласць	Харэаграфічны і музычны фальклор, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва (ткацтва)
Метады, выкарыстаныя ў праекце	- Пошукавы (праца з друкаванымі і электроннымі крыніцамі інфармацыі, наведванне майстар-класаў збіральнікаў, даследчыкаў, фалькларыстаў беларускай народнай танцавальнай культуры) - Даследчы (экспедыцыя па населеных пунктах Буда-Кашалёўскага раёна, сустрэчы са старэйшымі жыхарамі, носьбітамі, захавальнікамі музычнага і танцавальнага фальклору нашай мясцовасці, педагогамі народнай студыі дэкаратыўна-прыкладной творчасці “Чараўніцы”, з народнымі майстрамі Буда-Кашалёўскага раёна, праца ў музейным пакоі, Цэнтры ткацтва Буда-Кашалёўскага раёна, Чабатовіцкім цэнтра народнай творчасці) - Практычны (вывучэнне і выкананне традыцыйных побытавых танцаў з улікам мясцовых асаблівасцей,

	стварэнне зборніка нот мелодый і іх выкананне на народных інструментах)
Формы прадстаўлення вынікаў праекта	Вянок побытавых танцаў, аўдыётэка запісаў музычнага суправаджэння для выканання побытавых танцаў і відэатэка побытавых танцаў Буда-Кашалёўскага раёна на Google-дыску, зборнік нот мелодый побытавых танцаў “Вытокі”, аркестр народных інструментаў “Музыкі”, народныя касцюмы, створаныя ў працэсе праектна-даследчай дзейнасці, відэафільм, шэраг майстар-класаў, вечарыны, сустрэчы пакаленняў, сумесная выстава творчых работ і народных касцюмаў “Ад вытокаў да сучаснасці”, удзел у конкурсах і фестывалях народнай творчасці
Установы і арганізацыі, ва ўзаемадзейні з якімі выконваўся праект	Уваравіцкая гарпасялковая бібліятэка; Музейны пакой Уваравіцкага гарадскога Дома культуры “Уваравічы XV-XXI стагоддзя”; Філіял “Уваравіцкі гарадскі Дом культуры”; Цэнтр ткацтва Буда-Кашалёўскага раёна, Чабатовіцкі цэнтр народнай творчасці, філіял “Івольскі сельскі дом культуры”

УВОДЗІНЫ

Беларускі фальклор – гэта нашы карані, наша гісторыя, наша памяць, душа нашага народа. Адным са старажытных, самабытных жанраў фальклору з’яўляецца танцавальная творчасць.

Карані беларускага народнага харэаграфічнага мастацтва, як і танцавальнага мастацтва іншых народаў, ідуць у глыбіню стагоддзяў. Беларускі народ на працягу сваёй гісторыі стварыў мноства яркіх, самабытных танцаў, якія леглі ў аснову народна-харэаграфічных традыцый Беларусі.

Побытавы танец адлюстроўвае гістарычную, мастацкую памяць народа, асэнсоўвае яго жыццёвы вопыт.

Танцавальная культура Буда-Кашалёўскага рэгіёну неверагодна багатая. Народныя святы і абрады ніколі не абыходзіліся без песні і танца. У зімовыя месяцы ў вясковым побыце былі шырока распаўсюджаны так званыя вечарыны, на якіх збіраліся дзяўчаты і хлопцы і, вядома ж, не абыходзіліся такія сумесныя зборы без танцаў. Вельмі важна ў сучасны час не страціць танцавальны фальклор Буда-Кашалёўшчыны.

Кіруючыся гэтым, мы, разам з кіраўніком Заслужанага калектыву Рэспублікі Беларусь узорнага ансамбля танца “Мілавіца” Людмілай Аляксандраўнай Кабаевай, правялі мэтанакіраваную работу па вывучэнню і распаўсюджванню танцавальных традыцый беларускага народа, захаванню

рэгіянальнай спадчыны падчас творча-даследчай дзейнасці ў рамках праекта “Дакрануцца да вытокаў”.

Асноўная ідэя праекта: дакрануцца да вытокаў народнай творчасці шляхам вывучэння рэгіянальнага харэаграфічнага фальклору і стварэнне “Вянка побытавых танцаў”.

Матывацыяй да ўдзелу ў праекце “Дакрануцца да вытокаў” стала наша цікавасць да харэаграфічнага фальклору нашай краіны, да рэгіянальных асаблівасцей выканання традыцыйных танцаў. Мы з вялікім задавальненнем выконваем народныя беларускія танцы. І нам захацелася даведацца аб іх паходжанні. Узнікла жаданне адрадіць танцы нашай мясцовасці і з найбольш спадабаўшыхся стварыць “Вянок побытавых танцаў”.

Важна адзначыць, што ўнікальнасць харэаграфічнага мастацтва заключаецца ў тым, што яно аб’ядноўвае ў сабе танец, музыку, акцёрскае майстэрства, дэкаратыўна-прыкладную творчасць. Па гэтай прычыне цяжка аддзяліць харэаграфічны, музычны і дэкаратыўны напрамкі, таму наш праект насіў інтэграваны характар.

Робота над праектам была арганізавана ў форме даследчай экспедыцыі. Гэта дазволіла нам пашырыць магчымасці творчага пошуку, сустрэцца з цікавымі людзьмі і паспяхова рэалізаваць запланаванае.

Мэта праекта: далучэнне да фальклорнай спадчыны беларускага народа праз даследванне, вывучэнне народных танцавальных традыцый Буда-Кашалёўшчыны і стварэнне “Вянка побытавых танцаў”.

Задачы праекта:

- пазнаёміцца з харэаграфічным і музычным фальклорам Беларусі;
- пазнаёміцца з творчасцю носьбітаў танцавальных традыцый Буда-Кашалёўшчыны;
- выявіць асаблівасці выканання побытавых танцаў на Буда-Кашалёўшчыне;
- сістэматызаваць сабраныя аўдыя- і відэазапісы, нотны матэрыял на Google-дыску;
- пашырыць веды аб беларускім народным касцюме, навучыцца вырабляць паясы ў тэхніцы бранага ткацтва;
- арганізаваць прэзентацыю праектных прадуктаў на творчых мерапрыемствах (майстар-класы, вечарыны, канцэрты) для дзяцей і дарослых, праз удзел у конкурсах і фестывалях;
- аформіць праект, зрабіць відэаролік.

Аб’ект даследвання: народныя танцавальныя традыцыі беларусаў.

Прадмет даследвання: асаблівасці выканання побытавых танцаў у Буда-Кашалёўскім раёне.

Гіпотэза: побытавыя танцы, распаўсюджаныя ў Буда-Кашалёўскім рэгіёне, маюць свае асаблівасці выканання

Тэрмін рэалізацыі: праект рэалізоўваўся ў перыяд з 2020/2021 па 2022/2023 навучальныя гады.

Даследчая дзейнасць у рамках праекта

Праект «Дакрануцца да вытокаў» быў рэалізаваны ў тры этапы.

На **падрыхтоўчым этапе** вызначылі тэму, шляхі і формы рэалізацыі праекта,

падабралі неабходную літаратуру, электронныя крыніцы інфармацыі, наведалі і пазнаёміліся ў інтэрнет-прасторы з майстар-класамі збіральнікаў, даследчыкаў, фалькларыстаў, носьбітаў беларускай народнай танцавальнай культуры: Мікалая Аляксеевіча Козенкі, Сяргея Георгіевіча Выскваркі, Івана Максімавіча Барсукова, Марыі Леанідаўны Тараканавай [8, 9, 10].

Падчас рэалізацыі **асноўнага этапу** праекта мы адправіліся ў экспедыцыю па населеных пунктах Буда-Кашалёўскага раёна, каб пазнаёміцца з асаблівасцямі менавіта мясцовага харэаграфічнага і музычнага фальклору і сабраць свой “Вянок побытавых танцаў”. Мы сустрэліся з яго старэйшымі жыхарамі, непасрэдна акунуліся ў гістарычнае мінулае народнай творчасці.

Першая наша сустрэча была з жыхаркай пасёлка Манееў Кастэка Валянцінай Міхайлаўнай. Яна нам паведала, што раней было шмат танцаў, якія з задавальненнем танчылі ўсе жыхары вёскі. У іх былі вельмі цікавыя назвы: “Ночка”, “Шамель”, “Месяц”, “Абэрак”, “Каханачка”, “Кацярынка”, “Ліцвін”, “Ганно”, “Заёнец”.

Валянціна Міхайлаўна звярнула нашу ўвагу на асаблівасці выканання гэтых

танцаў. Хлапец у іх вядучы, а дзяўчына – вядзёная. Ён – цвёрды, спрытны і пругкі, яна – мяккая і згодлівая. У танцы хлопец не толькі кіруе і накіроўвае, але і сочыць за тым, каб пары не сутыкнуліся. Гэта яго задача, яго адказнасць. Ён – апора для дзяўчыны, і яна яму цалкам давярае. Дзяўчына ў танцы ідзе за хлопцом, не супраціўляючыся і згладжваючы ўсе вострыя куты. “У танцы, як у жыцці, а ў

жыцці, як у танцы”. Так казалі ў народзе. Таму ў даўніну і жонак ішлі выбіраць на танцы, а не ў агароды. Калі дзяўчына ў танцы супраціўляецца і спрабуе нешта даказаць, то і ў жыцці будзе гэтак жа. Калі хлопец не вядзе ў танцы, увесь час сутыкаецца з суседнімі парамі і не можа паставіць сябе як след, то і ў жыцці будзе прыблізна тое ж самае. Бабуля Валянціны Міхайлаўны казала ёй: “Вучыся дзеўка танчыць, а працаваць гора навучыць”.

Шмат танцаў мелі па дзве-тры назвы. Напраклад: “Карапэт” – “Лысы”, “Заёнец” – “Мікіта”. Галоўнае ў танцы было танцаваць па крузе супраць гадзіннікавай стрэлкі і прытупваць. Прытупваць – гэта не проста ісці, а менавіта выразна, гучна тупатаць. Не на шкарпэтках, не на пяточках, а прыстукваць суцэльнай ступнёй па падлозе або зямлі. У той час лічылася, што добра топнуць можа толькі той чалавек, які трывала стаіць на нагах. Хворы і знясілены – асабліва не тупне. Тады верылі, што гэта поўны кантакт з маці-зямлёй, у разуменні нашых продкаў – гэта кантакт са сваім родам, з усімі папярэднімі пакаленнямі, якія знаходзяцца ў зямлі. Топнуць па зямлі, значыла звярнуцца да свайго роду.

Ад Валянціны Міхайлаўны мы даведаліся, што раней існаваў танец-развітанне. Гэта танец “Лявоніха”, які мы ўсе сёння ведаем у сцэнічнай апрацоўцы. У былы час, калі моладзь хадзіла на вячоркі, то ў канцы выконвалі гэты танец і, як толькі хлопец аказваўся ў пары з дзяўчынай, якая яму падабаецца, яны пакідалі танцавальны круг. Мінавіта гэтым танцам будзе заканчвацца наш “Вянок”.

Наступная наша сустрэча была з паважанымі жыхарамі гарадскога пасёлка Уваравічы, які раней быў мястэчкам, Ларысай Іванаўнай Якіменка і Іванам Максімавічам Барсуковым. Менавіта з імі мы развучылі розныя народныя

танцы, распаўсюджаныя на тэрыторыі Буда-Кашалёўскага раёна ў мінулым. Сярод іх былі такія побытавыя танцы, як “Базар”, “Падэспань”, “Цыганачка”. Больш за ўсіх нам спадабаўся ў іх выкананні танец “Базар”.

Раней мы знаеміліся з ім на адным з фестываляў фальклорнай творчасці, але Іван Максімавіч і Ларыса Іванаўна нам паказалі, як яны яго таньчылі яшчэ дзецьмі.

Мы з захапленнем перанялі іх манеру выканання і ўключылі гэты танец у наш «Вянок».

Падчас новых сустрэч Іван Максімавіч і Ларыса Іванаўна паведалі нам, што ў танцы жанчына знаходзіцца справа ад мужчыны, з вонкавага боку круга. Мужчына, адпаведна, з унутранага боку. Такая традыцыя існавала таму, што лічылася, што ўсё сваё павінна быць справа. Нездарма казалі: “наша справа правая”, “маю права”, “выправіць”. І наадварот – левы чалавек, левыя грошы. Гэта ўсё чужое, не сваё, неправільнае.

Было цікава дазнацца, што ў жанатых мужчын пояс завязваўся справа, а ў халастых – злева, таму што яшчэ няма сваёй жанчыны. Таму і без заручальных кольцаў было відаць, хто кім з’яўляецца.

Іван Максімавіч паведаў нам, што самым яго любімым быў танец “Імправізаваная полька”, а самым папулярным сярод моладзі быў танец “Мікіта”, дзе Мікіта – гэта жыццярадасны завадатар усіх гульняў.

*Я ў вёсцы нарадзіўся,
Тут жыў і тут згадзіўся.*

*Мікіта, Мікіта
Такі, сякі Мікіта.*

Хлопцы і дзяўчаты бралі палкі або ўхват і качаргу, скрыжавалі іх паміж сабой і падчас выканання танца размяшчалі іх на падлозе. Грала музыка, і ўсе пары павінны былі скакаць пад музыку праз гэтыя прылады і не зачапіць іх. Той, хто дакрануўся да іх, выходзіў з танца. Яшчэ Іван Максімавіч сказаў, што бачыў, як у суседняй вёсцы замест палак клалі на падлогу паясы. Ён успомніў, што калі дарослыя збіраліся на вячоркі, то рабілі нават так: адкрывалі масніцу, туды крыжам клалі вілашнікі і прыгалі. Калі хто-небудзь з танцуючых сарвецца, то вілашнікі ламаліся і танцор падаў у падмосце.

Іван Максімавіч паведаў нам пра танец-знаёмства “Яблычка”. У гэтым танцы ўсе станавіліся ў пары, таньчылі па крузе, і ў канцы дзяўчына рабіла паварот на месцы направа, а хлопец паварочваўся налева да суседняй дзяўчыны. Як толькі стваралася новая пара, кожны павінен быў сказаць сваё імя. Танец заканчваўся тады, калі ўсе хлопцы вярталіся да сваіх дзяўчат. Менавіта гэтым танцам мы вырашылі пачынаць свой “Вянок”.

Старажылка нашага пасёлка Еўдакія Міхайлаўна Макеева пазнаёміла нас з танцам “Нарэчанька”. Асаблівасць гэтага танца ў тым, што ён выконваецца ў тройках па крузе, па лініях, у калонах. Яна нам паведала, што побытавыя танцы выконвалі ў парах, але пазней з’явіліся і сольныя варыянты, жаночыя пары, тройкі, чацвёркі. Гэта было абумоўлена рознымі прычынамі: малая

колькасць мужчын у вёсках падчас вайны садзейнічала з’яўленню жаночых пар, адсутнасць жанчын у войсках – ўзнікненню сольных мужчынскіх скокаў. Еўдакія Міхайлаўна ў маладосці вельмі любіла таньчыць “Падыспань”. Выконвалася яна ў парах, плаўна і гарэзліва, з перамяшчэннямі наперад і назад па лініі танца. Таксама мы вывучылі з ёй вясёлы, жыццярадасны “Кракавяк”. Гэты танец выконвалі ў адным крузе ўсе разам, потым дзяліліся на два круга, тры, чатыры і гэтак далей. Калі танцоры аказваліся ў пары, то ўсе зноў сыходзіліся ў адзін вялікі круг. Народ браўся за рукі аб’ядноўваючыся, гэта значыць становячыся адзіным цэлым, і тупаючы ў адзіным рытме, прыцягваючы тым самым сваіх продкаў, патрабуючы ад іх удзелу і дапамогі, рухаўся па крузе, сімвалізуючы кругазаўрот жыцця. Мы

вырашылі, што танец “Кракавяк” абавязкова будзе ў нашым “Вянку побытавых танцаў”.

У нашым пасёлку ёсць народны ансамбль народна-побытавага танца «Ойра». Сустрэкаючыся з яго ўдзельнікамі, мы перанялі ў іх манеру выканання такіх танцаў, як “Ойра”, “Мальвіна”, “Самазванец”, “Картузэ”, “Ночка”, “Карманчыкі”. Удзельнікі калектыву растлумачылі нам, чаму побытавыя танцы выконваюцца супраць гадзіннікавай стрэлкі.

Першапачаткова гадзіннікавай стрэлкай быў цень ад палкі, уваткнутай у зямлю, якая перамяшчалася ў адпаведнасці з рухам Сонца. Потым пад палкай намалювалі цыферблат і атрымаўся гадзіннік. Такім чынам, рух па гадзіннікавай стрэлцы – гэта рух па ходзе Сонца, а рух супраць гадзіннікавай стрэлкі – гэта рух насустрач Сонцу.

Яшчэ мы дазналіся, што амаль усе побытавыя танцы выконваюцца рытмічна тупаючы нагамі “трохкрок” – трайны прытоп. Гэта трохразовае прытопванне, якое суправаджаецца пераносам вагі з нагі на нагу ў такт музыкі. Цікава было даведацца, што побытавыя танцы трэба выконваць з улікам ўзросту танцораў. Напрыклад, малодшыя дзеці выконвалі танцы “Мальвіна”, “Картузэ”, “Карманчыкі”. У іх гульнявы характар. Мы вырашылі, што “Карманчыкі” абавязкова ўвойдуць у наш “Вянок”.

А як жа выконваць танец без народнага касцюма? Мы працягнулі даследаванне і пачалі збіраць матэрыял аб гісторыі народнага беларускага касцюма. Мы звярнуліся к носбітам рэгіянальных фальклорных традыцый, педагогам народнай студыі дэкаратыўна-прыкладной творчасці «Чараўніцы», народным майстрам нашага рэгіёну.

Менавіта Ларыса Іванаўна Якіменка і Ірына Уладзіміраўна Іскрыцкая дапамаглі стварыць нам першыя беларускія народныя кацыюмы: жаночы і мужчынскі. Ларыса Іванаўна навучыла нас вышываць у тэхніцы “вышыўка крыжам”. І зараз мы збіраемся ў яе, каб ствараць новыя і новыя коцыюмы, праводзім майстар-

класы для малодшых удзельнікаў калектыву.

Сапраўдным упрыгожаннем народнага касцюма з’яўляецца пояс. Разам з педагогам народнай студыі “Чараўніцы” Ірынай Сяргееўнай Кавалёвай мы вучыліся вырабляць паясы ў тэхніцы бранага ткацтва. Спачатку мы стварылі схемы-ўзоры на паперы, па якіх вырабілі паясы на бёрдах.

Вядома, што народныя танцы трэба выконваць пад “жывую” музыку. Падчас сустрэчы з носьбітам музычнага фальклору жыхаром горада Буда-Кашалёва Мікалаем Іосіфавічам Лукашэнка мы запісалі на ліст музыку для выканання танцаў “Кракавяк”, “Сербіянка”, “Падэспань”, “Цыганачка”.

На творчай сустрэчы з удзельнікамі вакальнага ансамбля «Увараўчанка» ў гарманіста Міхаіла Пятровіча Рэпчанкі мы перанялі музыку для выканання танцаў “Какетка” і “Каробачка”. І вырашылі, што абавязкова навучымся акампаніраваць на народных інструментах сваім танцорам.

Удзельнікі ансамбля “Увараўчанка” паведалі нам, што калі яны былі ў нашым узросце, то іх бацькі на вечырыны наймалі музыканта – дудара, скрыпача, а пазней – гарманіста. Таньчылі то адны дзяўчаты, то дзяўчаты разам з хлопцамі. А пакуль моладзь таньчыць, старыя прытопваюць у такт нагамі ды падпяваюць нападуюголаса. Музыкі ж не забываліся на сваю справу і ліха выводзілі мелодыі на інструментах. І мы вырашылі арганізаваць “Сустрэчу пакаленняў”, каб глыбей акунуцца ў атмасферу фальклорнай спадчыны.

На “Сустрэчы пакаленняў” з удзельнікамі ветэранскага клуба аматараў народнай песні “Насустрач душы” мы разам з імі навучыліся спяваць “Лявоніху” і “Каробачку”. А потым пад гармонікі і спевы з задавальненнем іх таньчылі, атрымаўшы зарад весялосці і добрага настрою.

У выніку запісаў на дыктафон аркестраў народных інструментаў, сустрэч з захавальнікамі музычнага фальклору нашай мясцовасці мы сабралі ўнікальны музычны матэрыял, каб у далейшым “пакласці яго на ліст”. З мэтай захавання і распаўсюджвання найбагацейшай спадчыны музычнага фальклору мы стварылі на Google-дыску аўдыётэку з музычным суправаджэннем у аўдыёфармаце для выканання побытавых танцаў.

На падставе гэтай аўдыятэкі сумесна з акампаніятарам Ірынай Уладзіміраўнай Вусавай з дапамогай камп’ютарнай праграмы MuseScore быў складзены зборнік нот мелодый побытавых танцаў “Вытокі”.

А ўдзельнікі нашага калектыву сталі музыкамі аркестра народных інструментаў. Мінным летам мы пабывалі на Усерасійскім дзіцячым фестывалі народнай культуры з міжнародным удзелам “Наследнікі традыцый”. Мы прадставілі побытавыя танцы ў суправаджэнні нашага аркестра народных інструментаў “Музыкі”. І сталі пераможцамі ў намінацыі

«Фальклор».

Для таго каб пазнаёміць з фальклорнай харэаграфічнай спадчынай Буда-Кашалёўскага раёна ўсіх зацікаўленых, мы стварылі на Google-дыску і YouTube-канале відэатэкі побытавых танцаў Буда-Кашалёўскага раёна ў нашым выкананні.

Сумесна з нашым педагогам Людмілай Аляксандраўнай Кабаевай правялі майстар-клас “Беларускі танец – “душа народа”: традыцыі і сучаснасць” для жыхароў раёна.

Многа ўражанняў пакінула выстава “Ад вытокаў да сучаснасці”, на якой былі прадстаўлены творчыя работы ўмеліцы Ларысы Іванаўны Якіменка і ўдзельнікаў нашага калектыву. Упрыгожваннем выставы сталі мужчынскія і жаночыя беларускія народныя касцюмы.

З вялікім задавальненнем мы ўдзельнічаем у конкурсах і фестывалях народнай творчасці, на якіх прадстаўляем наш танцавальны фальклор і знаёмімся з асаблівасцямі фальклору другіх рэгіёнаў Беларусі.

Вельмі цікава праходзяць у нас вечарыны, на якіх мы танчым, спяваем, граем на музычных інструментах разам са сваімі бацькамі, бабулямі, дзядулямі і гасцямі.

Кожны ўдзельнік апрануты ў народны касцюм, зроблены сваімі рукамі, жадаючыя могуць паспрабаваць сябе ў ролі музыкі, спевака. Заўсёды прасутнічаюць танец-знаёмства і танец-развітанне. Усе танчаць з душой і задавальненнем. Атрымліваецца сапраўднае свята народнай творчасці.

У выніку нашай даследчай дзейнасці атрымаўся “Вянок побытавых танцаў”. У яго мы ўключылі танцы, выкананне якіх найбольш адрозніваецца ад выканання ў другіх рэгіёнах Беларусі: “Яблычка”, “Кракавяк”,

“Карманчыкі”, “Базар”, “Лявоніха” (Дадатак).

Для нас вельмі важна падзяліцца атрыманымі ведамі не толькі з аднавяскоўцамі і жыхарамі раёна. Скарастаўшыся магчымасцямі сучасных інфармацыйных тэхналогій, мы змаглі захаваць вынікі даследвання ў электронным варыянце і дэманстраваць іх на прасторах Інтэрнета і ў сродках масавай інфармацыі.

На заключным этапе створаны праектныя прадукты: відэафільм “Дакрануцца да вытокаў”, зборнік нот мелодый побытавых танцаў “Вытокі”, аўдыётэка на Google-дыску з музычным суправаджэннем для выканання побытавых танцаў, відэатэкі побытавых танцаў Буда-Кашалёўскага раёна, а таксама праведзены шэраг майстар-класаў для навучэнцаў, педагогаў і жыхароў вобласці з прэзентацыяй “Вянка побытавых танцаў” і народных

касцюмаў, зробленых падчас рэалізацыі праекта.

У выніку даследчай дзейнасці мы даведаліся, што на Буда-Кашалёўшчыне ёсць носьбіты танцавальных традыцый. Гэта цудоўныя, шчырыя і адкрытыя людзі, якія з радасцю падзяліліся з намі сваімі ведамі і творчасцю, пазнаёмілі нас з асаблівасцямі рэгіянальнага харэаграфічнага фальклору.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

На працягу ўсёй сваёй гісторыі беларускі народ беражліва захоўваў самабытнасць сваёй нацыянальнай культуры. Беларускі фальклор – адзін з найбагацейшых у славянскім свеце. Ён насычаны народнай мудрасцю. Творы народнага фальклору, у тым ліку танцавальнага, бясконныя. У іх само жыццё. Яны павучальныя чысцінёй і непасрэднасцю. Знаёмства з музычнымі фальклорнымі творамі ўзбагачае. Вывучэнне танцавальнага фальклору дазваляе ўступіць у дыялог мінулага і сучаснасці. Тым самым актыўна спасцігаць багатыя нацыянальныя традыцыі.

Рэалізацыя творча-даследчага праекта “Дакрануцца да вытокаў” дазволіла нам пашырыць веды аб унікальным напрамку беларускага фальклору – побытавых танцах, пазнаёміцца з іх рэгіянальнымі асаблівасцямі, ўдасканаліць майстэрства іх выканання.

Падчас даследвання ў ходзе фальклорнай экспедыцыі мы атрымалі цэлы калейдаскоп уражанняў: сустрэчы са старэйшымі вяскоўцам і жыхарамі раёна, з носьбітамі і захавальнікамі музычнага фальклору нашай мясцовасці, педагогамі народнай студыі дэкаратыўна-прыкладной творчасці “Чараўніцы”, з народнымі майстрамі, знаёмства з узорами народнай творчасці падчас наведвання музейных пакояў, Цэнтра ткацтва, Чабатовіцкага цэнтр народнай творчасці.

Нас вельмі ўразіла тое, як старыя людзі любяць і ўмеюць танцаваць, як сур’ёзна і паважліва ставяцца да танцаў. Яны з вялікім задавальненнем успамінаюць і раскажваюць пра мінулае, ахвотна паказваюць, што памятаюць, і карыстаюцца любым выпадкам, каб патанчыць.

Калі мы становіліся з народнымі танцорамі ў агульнае кола, падавалі ім свае рукі і ішлі разам з імі, прытупваючы ў такт народнай музыкі, то адчувалі сябе часткай мінулага, часткай вялікага беларускага народа. Прыходзіла незабыўнае адчуванне, што ў агульным коле тых, хто танчыць, б’ецца адзінае сэрца, жыве адзіная душа.

Вывучэнне і выкананне побытавых танцаў пад акампанемент “жывой” музыкі і прыпевак, хараство беларускага народнага касцюма, зробленага сваімі рукамі, дапамаглі нам адчуць і зразумець, як важна і неабходна зберагчы набыткі беларускай фальклорнай спадчыны, каб ніколі іх не страціць і перадаць наступным пакаленням.

Мы упэўніліся, што народны харэаграфічны і музычны фальклор – гэта невычэрпная крыніца для стварэння новых танцавальных нумароў, якія абавязкова знойдуць водгук у сэрцах сучасных глядачоў, “прывядуць” іх

да родных вытокаў. Таму ў далейшым мы абавязкова працягнем вывучэнне і распаўсюджванне фальклорнай спадчыны нашага рэгіёну.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Беларускі фальклор: энцыклапедыя: у 2 т. / Г. П. Пашкоў [і інш.] – Мінск : БелЭн, 2005-2006. – 289 с.
2. Лозка, А. Ю.Беларукая фалькларыстыка. / А. Ю. Лозка, А. В. Дрыгін. – Мінск, 2012. – 173 с.
3. Спадчына маея краіны: матэрыял для азнаямлення дзяцей з гісторыяй і культурай Беларусі: у 2 ч. / склад. І. К. Грышкевіч. – Ч.2. – Мазыр : Содействие, 2010. – 128 с.
4. Чурко, Ю. М. Вянок беларускіх танцаў / Ю. М. Чурко. – Мінск : Беларусь, 1994. – 88 с.
5. Грышкевіч, І. К. Спадчына маея краіны: матэрыял для азнаямлення дзяцей з гісторыяй і культурай Беларусі: у 2 ч. / склад. І. К. Грышкевіч. – Ч.2. – Мазыр: Содействие, 2010. – 128 с.
6. Гісторыя і традыцыі ручнога вышывання [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://megapredmet.ru/1-66784.html>.
7. Нацыянальная разнастайнасць і самабытнасць народна-харэаграфічных традыцый Беларусі [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://zdamsam.ru/a11608.html>.
8. Майстар-клас “Беларускі танец” ЦДАДіМ “Ветразь” [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://clck.ru/35d2UE>.
9. Майстар-клас Сяргея Выскваркі “Беларускія народныя танцы” (1 частка) [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://youtu.be/nlDwDdhUDz4>.
10. Майстар-клас Сяргея Выскваркі “Беларускія народныя танцы” (2 частка) [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://youtu.be/fQmahF0nuaQ>.

Апісанне выканання побытавых танцаў: “Вянок побытавых танцаў”

Умоўныя абазначэнні:

Хлопец – Х

Дзяўчынка – Д

Побытавы танец “Яблычка” (танец-знаёмства)

Музычны памер 2/4. Танец выконваецца парамі, якія стаяць па агульным коле адна за адной. Зыходнае становішча пар на пачатак танца: удзельнікі пары стаяць тварам адзін да аднаго, Х – спіной да цэнтра круга, рукі адкрыты ў другую пазіцыю, трымае рукі Д.

Першае калена, 8 тактаў

Пара выконвае два крокі ўбок па крузе супраць гадзіннікавай стрэлкі: Х – з левай нагі, Д – з правай (2 такты), трайны прытоп (2 такты) і ў зваротным кірунку: Х – з правай нагі, Д – з левай (2 такты), трайны прытоп (2 такты).

Другое калена, 8 тактаў

Паўтараецца першае калена танца

Трэцяе калена, 8 тактаў

Трайны прытоп на месцы: Х – з левай нагі, Д – з правай (2 такты), прытоп паўтараецца яшчэ раз: Х – з правай, Д – з левай (2 такты). Д – выконвае паварот на месцы направа, Х – паварот налева да суседняй дзяўчыны (4 такты). Танец пачынаецца спачатку у новых парах, пры сустрэчы з новай Д кожны павінен сказаць сваё імя.

Танец заканчваецца тады, калі ўсе Х вяртаюцца да сваіх Д.

Побытавы танец “Кракавяк” (масавы танец)

Музычны памер 4/4. Танец выконваецца ўзяўшыся за рукі па коле супраць гадзіннікавай стрэлкі.

Першае калена, 8 тактаў

Трайным прытопам з правай нагі ўдзельнікі рушацца па коле супраць гадзіннікавай стрэлкі.

Другое калена, 8 тактаў

Паўтараецца першае калена танца

Трэцяе калена, 8 тактаў

Усе выконваюць два крокі ўбок па крузе супраць гадзіннікавай стрэлкі (2 такты), трайны прытоп на месцы (2 такты), усе выконваюць два крокі ўбок па крузе па гадзіннікавай стрэлцы (2 такты), трайны прытоп на месцы (2 такты).

Чацвёртае калена, 8 тактаў

Трайны прытоп на месцы з правай нагі (2 такты), прытоп паўтараецца яшчэ раз з левай нагі (2 такты). Паварот на месцы направа (4 такты).

Танец пачынаецца спачатку. Гэты танец выконвалі ў адным крузе ўсе разам, потым дзяліліся на два круга, тры, чатыры і гэтак далей. Калі танцоры аказваліся ў пары, то ўсе зноў сыходзіліся ў адзін вялікі круг. Танец заканчваўся тады, калі ўсе вярталіся ў адзіны круг.

Побытавы танец “Карманчыкі” (парны ігравы танец)

Музычны памер 4/4. Танец выконваецца парамі, якія стаяць па агульным коле адна за адной. Зыходнае становішча пар на пачатак танца: удзельнікі пары стаяць тварам адзін да аднаго, Х – спіной да цэнтра круга, рукі адкрыты ў другую пазіцыю, трымае рукі Д.

Першае калена, 8 тактаў

Пара выконвае два крокі ўбок па крузе супраць гадзіннікавай стрэлкі: Х – з левай нагі, Д – з правай (2 такты), трайны прытоп (2 такты) і ў зваротным кірунку: Х – з правай нагі, Д – з левай (2 такты), трайны прытоп (2 такты).

Другое калена, 8 тактаў

Паўтараецца першае калена танца

Трэцяе калена, 8 тактаў

Удзельнікі пар гуляюць «у далоні»: два слізгальных хлапкі перад сабой (2 такты), удар правай далоні аб правую далонь партнёра, удар левай далоні аб левую далонь партнёра (2 такты). Паўтараецца 2 разы.

Чацвёртае калена, 8 тактаў

Паўтараецца рух з трэцяга калена (4 такты). Два слізгальных хлапкі перад сабой (2 такты), тры ўдары далонню аб далонь партнёра (2 такты).

Танец пачынаецца спачатку.

Побытавы танец “Базар” (парны танец)

Музычны памер 4/4. Танец выконваецца парамі, якія стаяць па агульным коле адна за адной. Зыходнае становішча пар на пачатак танца: удзельнікі пары стаяць тварам адзін да аднаго, Х – спіной да цэнтра круга, рукі адкрыты ў другую пазіцыю, трымае рукі Д.

Першае калена, 8 тактаў

Пара выконвае два крокі ўбок па крузе супраць гадзіннікавай стрэлкі: Х – з левай нагі, Д – з правай (2 такты), трайны прытоп (2 такты) і ў зваротным кірунку: Х – з правай нагі, Д – з левай (2 такты), трайны прытоп (2 такты).

Другое калена, 8 тактаў

Пара выконвае два крокі ў цэнтр круга: Х – спіной у цэнтр кола, з левай нагі, Д – ліцом у цэнтр кола, з правай (2 такты), трайны прытоп (2 такты) і ў зваротным кірунку: Х – ліцом з цэнтра кола, з правай нагі, Д – спіной з цэнтра кола, з левай нагі (2 такты), трайны прытоп (2 такты).

Трэцяе калена, 8 тактаў

Хлапок перад сабой (2 такты), Х і Д (пачынаюць мяняцца месцамі) з правай нагі выконваюць трайны прытоп па дыяганалі (аказваюцца спіной адзін да аднаго) (2 такты), Х і Д з левай нагі выконваюць трайны прытоп па дыяганалі (памяняліся месцамі) (2 такты), паварот на месцы направа (2 такты).

Чацвёртае калена, 8 тактаў

Паўтараецца трэцяе калена танца. Кожны вяртаецца на сваё месца.
Танец пачынаецца спачатку.

Побытавы танец “Лявоніха” (танец-развітанне)

Музычны памер 6/8. Танец выконваецца парамі, якія стаяць па агульным коле адна за адной. Зыходнае становішча пар на пачатак танца: удзельнікі пары стаяць побач, тварам па лініі танца, дзяўчына справа, юнак злева. Выканаўцы трымаюцца за рукі, скрыжаваныя перад сабой: правай рукой за правую, левай за левую. Самкнутыя пэндзлі знаходзяцца на ўзроўні таліі.

Першае калена, 6 тактаў

Трайным прытоп з правай нагі пары рушацца па коле супраць гадзіннікавай стрэлкі.

Другое калена, 6 тактаў

Паўтараецца першае калена танца.

Трэцяе калена, 6 тактаў

Трайны прытоп на месцы (пачынаюць усе з правай нагі).

Чацвёртае калена, 6 тактаў

Паварот намесцы направа (3 такты), Х – паварот налева да суседняй дзяўчыны, Д – паварот намесцы направа (3 такты).

Пятае калена, 6 тактаў

Слізгальны хлапок перад сабой (2 такты), кружэннем у парах, узяўшыся пад правыя рукі (10 тактаў). Слізгальны хлапок перад сабой (2 такты), кружэннем у парах, узяўшыся пад левыя рукі (10 тактаў).

Танец пачынаецца спачатку. Як толькі хлопец аказваўся ў пары з дзяўчынай, якая яму падабаецца, яны пакідалі танцавальны круг.